

RAIMONDA RAGAUSKIENĖ - AIVAS RAGAUSKAS

**TÁVOL, MÉGIS KÖZEL:
LITVÁNIA ÉS MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELMI
KAPCSOLATAI**

Vilnius 2018

FORDÍTOTTA: TÖLGYESI BEATRIX

Budapest 2019

Lektorálta:

Dr. Marija Rubaževičienė (Vilnusi Egyetem, a Litvániai Magyarok Báthory István Kulturális Szövetségének elnöke)

Dr. Laczházi Aranka (Eötvös Loránd Tudományegyetem)

A fordítás Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériuma „Vendégoktatók a Magyar Kultúráért 2019” pályázatának a keretében készült.

A pályázat felelőse:

Dr. Bulla Noémi Erzsébet (Vilnusi Egyetem Filológiai Kar, magyar lektor)

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
AND TRADE OF HUNGARY

Lietuvos Stepono Batoro
vengrų kultūros draugija

**Filologijos
fakultetas**

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

BEVEZETŐ

Kiadványunkban Litvániával kapcsolatos magyar származású személyek, illetve eddig feltáratlan történelmi dokumentumok, tények, események, kerülnek bemutatásra.

A szerzőpáros prof. dr. Raimonda Ragauskienė és prof. dr. Aivas Ragauskas egyedülálló, szakavatott kutatói a litván-magyar történelmi kapcsolatoknak. A magyar fordító, Tölgyesi Beatrix a magyar Műfordítók Egyesületének tagja, aki már eddig is több sikeres litván művet mutatott be a magyar olvasóknak.

A rendkívül gazdag, sok képpel illusztrált anyag anyag hiánypótló, különös jelentősége van a litván-magyar kapcsolatok eddig feltáratlan oldalainak megismerésében

Ez az oktatási anyag nemcsak a litván, hanem a magyar egyetemisták, tanárok, kutatók -- nyelvészek, történészek, irodalomárok, művelődéstörténészek -- számára is fontos, értékes olvasmány lehet, de azok is haszonnal forgathatják, akik a két ország történelmi és kulturális kapcsolatai iránt érdeklődnek.

A pályázattal az volt a célunk, hogy az anyag minél több érdeklődőhöz eljusson mindkét nyelven. Ezért tesszük közzé mind a Vilniusi Egyetem Filológiai Karának, mind az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának honlapján.

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani a szerzőknek és a fordítónak, hogy a pályázatot értékes munkájukkal lehetővé tették, a két egyetem vezető munkatársainak, dr. Inesa Šeškauskienė docensnek, a Vilniusi Egyetem Filológiai Kara dékánjának, dr. Diana Šileikaitė-Kaishauri docensnek, a Vilniusi Egyetem Filológia Kara oktatási dékánhelyettesének és dr. Laczházi Aranka egyetemi adjunktusnak, a Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara litván minor szak felelősének, továbbá dr. Mária Homoki Rubaževičienėnek, a Vilniusi Egyetem Filozófia Kara docensének, a Litvániai Magyarok Báthory István Kulturális Szövetsége elnökének, hogy a pályázat megvalósulását támogatták, tanácsaikkal segítették.

dr. Bulla Noémi Erzsébet

Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériuma „Vendégoktatók a magyar kultúráért 2019” pályázatának felelőse, a Vilniusi Egyetem Filológiai Karának magyar lektora

ĮVADAS

Šiame leidinyje pristatomi su Lietuvos istorija susiję vengrų kilmės asmenys ir iki šiol neatskleisti istoriniai dokumentai, faktai ir įvykiai.

Autoriai prof. dr. Raimonda Ragauskienė ir prof. dr. Aivas Ragauskas yra išskirtinės kompetencijos Lietuvos ir Vengrijos istorinių ryšių tyrinėtojai.

Tekstą į vengrų kalbą vertė Beatrix Tölgyesi, Vertėjų asociacijos (Vengrija) narė, į vengrų kalbą sėkmingai išvertusi jau ne vieną lietuvišką kūrinį.

Šis nepaprastai turiningas, gausiai iliustruotas nuotraukomis leidinys užpildo Lietuvos ir Vengrijos ryšių pažinimo spragą ir yra itin svarbus siekiantiems atskleisti iki šiol neatverstus Lietuvos ir Vengrijos ryšių puslapius.

Metodinė medžiaga yra svarbi, vertinga ne tik Lietuvos, bet ir Vengrijos studentams, šios srities dėstytojams, tyrėjams – kalbininkams, istorikams, literatams, kultūros istorijos specialistams, ji gali būti naudinga ir besidomintiems šių dviejų šalių istorijos ir kultūros klausimais.

Dalyvaujant konkurse mūsų tikslas buvo, kad ši medžiaga pasiektų kuo daugiau besidominčių abiem kalbomis. Todėl ji yra paskelbta tiek Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto, tiek Budapešto Lorando Etvešo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto puslapyje.

Naudodamasi proga, norėčiau padėkoti autoriams ir vertėjai, kad savo vertingu darbu sudarė galimybę įvykdyti projektą, dėkoju abiejų universitetų atstovams – Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanei prof. dr. Inesai Šeškauskienei, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto studijų prodekanei doc. dr. Dianai Šileikaitei-Kaishauri bei Budapešto Lorando Etvešo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltistikos centro vadovei, asistentei dr. Arankai Laczházi ir Lietuvos Stepono Batoro vengrų kultūros draugijos pirmininkei, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto doc. dr. Marijai Rubaževičienei Homoki, kad savo patarimais rėmė projektą ir padėjo jį realizuoti.

Atsakinga už projektą pagal Vengrijos užsienio reikalų ir prekybos ministerijos konkursą „Vengrų kalbos dėstytojai užsienyje - už vengrų kultūrą 2019“, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto vengrų kalbos dėstytoja:

dr. Noémi Erzsébet Bulla

INTRODUCTION

This publication presents persons of Hungarian descent related to the history of Lithuania and historical documents, facts and events not yet disclosed.

The authors, Prof. dr. Raimonda Ragauskienė and Prof. dr. Aivas Ragauskas are unique, dedicated researchers of Lithuanian-Hungarian historical relations. Beatrix Tölgyesi, the Hungarian translator, is a member of the Association of Translators (Hungary), who has already successfully presented several Lithuanian works to Hungarian readers.

This especially rich, illustrated publication fills the gap in the research of the Lithuanian-Hungarian relationship and is of great importance for those seeking to reveal the pages of Lithuanian-Hungarian relations that have not yet been opened.

This educational material can be a valuable not only for Lithuanian, but also for Hungarian university students, professors, researchers - linguists, historians, litterateurs and cultural historians – and also for those who are interested in the history and cultural relationships of the two countries.

The aim of the application was to reach as many interested people as possible in both languages. That is why we publish it on the homepage of the Faculty of Philology of the Vilnius University and the Faculty of Humanities of the Eötvös Loránd University.

We would like to thank the authors and the translator for making this application possible thanks for their valuable work, thanks to the leaders of the both universities, prof. dr. Inesa Šeškauskienė, dean of the Faculty of Philology (Vilnius University), doc. dr. Diana Šileikaitė-Kaishauri, vice-dean for studies of the Faculty of Philology (Vilnius University), dr. Aranka Laczházi senior lecturer, Head of the Lithuanian Centre at the Faculty of Humanities (Eötvös Loránd University) and thanks to doc. dr. Mária Homoki Rubaževičienė, docent of the Faculty of Philosophy (Vilnius University), President of the István Báthory Cultural Association of Hungarians in Lithuania, for their support in the implementation of the application.

dr. Noémi Erzsébet Bulla

Responsible for the application “Visiting Lecturers for Hungarian Culture 2019” of Ministry of Foreign Affairs and Trade of Hungary, Hungarian lecturer of the Faculty of Philology of the Vilnius University

RAIMONDA RAGAUSKIENĖ

AIVAS RAGAUSKAS

**TÁVOLI, MÉGIS KÖZEL:
LITVÁNIA ÉS MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELMI
KAPCSOLATAI**

Vilnius 2018

Lektorálta:

Dr. Marija Rubaževičienė (Vilnisi Egyetem, a Litvániai Magyarok Báthory István Kulturális Szövetségének elnöke)

Dr. Laczházi Aranka (Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Tartalom

I. BEVEZETÉS

1. Hasonlók és különbözők: Litvánia és Magyarország – alapadatok

2. A történelmi együttműködés irányai

3. A történelmi kapcsolatok tükröződése a történetírásban

II. LITVÁNIA ÉS MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELMI KAPCSOLATAI

1. Kapcsolatok a történelem előtti időkben

2. A magyarok ismeretei Litvániáról és a litvánokról a korai és az érett középkorban

Érdekesség. Szent István magyar király napja Litvániában

2.1. A korai magyar krónikák Litvániáról

Érdekesség. A Litvániában készült Attila c. mozifilmről

3. A Litván Nagyfejedelemség és a Magyar Királyság kapcsolatai a XIV. században

Érdekesség. Miért ígérte Kęstutis litván nagyfejedelem, hogy elmegy Budára, bár nem tartotta meg

3.1. Jogaila házassága 1386-ban a magyar származású Anjou Szent Hedviggel

4. Litvánia és Magyarország a XV. században és a XVI. század elején

Érdekesség. Luxemburgi Zsigmond magyar király és német-római császár – Gediminas leszármazottja

4.1. Magyarország Jagelló-házi uralkodói

Érdekesség. Zanthay Zsigmond magyar követ a Litván Nagyfejedelemség vilniusi uralkodói palotájában

4.2. Magyarország diplomáciai segítsége a Litván Nagyfejedelemségnek a XVI. században

5. Magyarok a Litván Nagyfejedelemségben a XVI. században

5. 1. Magyarok Litvániában Jagelló Sándor és Öreg Zsigmond idején (1492-1548)

5. 2. Magyarok Litvániában Zsigmond Ágost idején (1548-1572)

Érdekesség. A magyar korona 1552. évi átadásáról

5. 3. A magyar „aranykor“ Litvániában Báthory István idején (1576-1586)

Érdekesség. Történelmi regény Báthory Istvánról

Érdekesség. I. Radziwiłł Janusz magyarországi hadjárata a török ellen

5.4. Magyarok a livóniai háborúban

Érdekesség. Békés Gáspár és litvániai emlékezete

Érdekesség. Birštonas magyar korszaka

6. Magyar dukátok Litvániában

7. Magyar eredetű szavak/szakszavak, személynevek és helynevek Litvániában

Érdekesség. Lehettek-e Arvydas Sabonis, a legjobb litván kosárlabdázó ősei magyarok?

8. Litvánia és Magyarország a XVII-XVIII. században

Érdekesség. Magyarország és a magyar kutyatenyésztés a Litván Nagyfejedelemségben

8.1. Az első magyar nyelvű szövegek a Litván Nagyfejedelemség közéletében

8.2. A Rákócziak törekvései a lengyel-litván állam trónjának megszerzésére

8.3. A Litván Nagyfejedelemség katonái Magyarországon a XVII. század végén

8.4. Magyar bevándorlók Litvániában a XVII. században: az Eperjések esete

8.5. Litvánia és Magyarország kapcsolatai a XVIII. században

9. Litvánia és Magyarország az Orosz Birodalom uralma idején

Érdekesség. A magyarok mint a húshagyókeddi hagyományok szereplői Litvániában

10. Litvánia és Magyarország kapcsolatai a két világháború között

10.1. Diplomáciai kapcsolatok

10.2. Gazdasági kapcsolatok

10.3. Kulturális és egyéb kapcsolatok

Érdekesség. A Mayerling c. történelmi regény

11. A szovjet időszak

11.1. Az 1956-os magyarországi események és Litvánia

11.2. A kétoldalú kapcsolatok a hatvanas-nyolcvanas években

Érdekesség. A Tenkes kapitánya – a szovjet időszak jelensége Litvániában

12. Litvánia és Magyarország kapcsolatai a függetlenség időszakában (1990-1991-től)

13. Akik közel hozták egymáshoz Litvániát és Magyarországot: fordítók és kutatók

13.1. A magyar irodalom fontosabb fordításai litván nyelvre (XX. sz. második fele–XXI. század eleje)

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

I. BEVEZETÉS

1. Hasonlók és különbözők: Litvánia és Magyarország - alapadatok

Litvánia. A lakosságát tekintve Magyarországhoz képest harmadakkora Litvánia (2017-es adatok alapján Litvániában 2,8 millió lakos élt) parlamentáris köztársaság. Népsűrűsége 45 fő/km². Területét tekintve Litvánia (65 300 km²) csak egyharmadával kisebb Magyarországnál. Azonban a természeti adottságai különböznek. Litvániát, bár nem rendelkezik hőforrásokkal, a folyók és tavak országának lehet nevezni (kb. 3000 folyója és tava van). Az ország határos a Balti-tengerrel, bár nincsenek hegyei, amelyekben Magyarország bővelkedik. Hivatalos nyelve a litván, a lakosok többsége (80%) római katolikusnak vallotta magát.

Magyarország nemzeti zászlaja

Litvánia nemzeti zászlaja

Magyarország. A Közép-Európában található Magyarország parlamentáris köztársaság. Az ország neve a „*magyar*“ és „*ország*“ szavakból származik¹. Területe alapján (93 011 km²) Magyarország a közepes méretű európai államok csoportjába tartozik. Lakossága 9 704 861 fő (2017-es adat), népsűrűsége 105 fő/km². Magyarország fővárosa Budapest (a XIV. századtól a főváros a mai város nyugati része, Buda volt. Maga a Budapest elnevezés 1873-ban keletkezett, amikor egyesítették a három várost, Budát, Pestet és Óbudát) az Európai Unió kilencedik legnagyobb városa (több mint 1,6 millió lakos). A lakosság 73 százaléka városokban lakik². A jó természeti adottságok – a tájat a síkságok, északon az alacsony hegyek uralják – kedvezőek az ipar és a mezőgazdaság fejlődéséhez. A magyar gazdaságot az egyik legígéretesebbnek tekintik az Európai Unióban (2017-ben a GDP 3,7%-kal nőtt). Kedvező mikroklímájának köszönhetően Magyarországon különböző szőlőfajták nőnek, amelyekből a

¹ P. Király, *A Magyarok elnevezése a korai európai forrásokban*, Budapest, 1997, p. 266.

² <http://www.worldometers.info/world-population/hungary-population/>.

híres magyar bor készül. 410 km-en át folyik az országon keresztül Európa egyik leghosszabb folyója, a Duna. Magyarországon van Európa egyik legnagyobb tava, a Balaton (majdnem 600 km²). Ezenkívül az országban több mint 1000 hőforrás ismert. A magyarok nem kevés, a mindennapi életben használt népszerű dolgot hoztak létre, mint például a golyóstollat (Bíró László) vagy a Rubik-kockát (Rubik Ernő).

Magyarországon, amely a X. században vette fel a kereszténységet, és ma szekularizált, a lakosok többsége római katolikusnak vallja magát, és több mint 20% protestáns³. Litvánia és Magyarország földrajzilag nincsenek közel egymáshoz. Vilniust és Budapestet 1300 km választja el. (több mint 900 km légvonalban). Magyarország határos Ausztriával, Szlovákiával, Ukrajnával, Romániával, Szerbiával, Horvátországgal és Szlovéniával, bár egyik szomszédos országban sem beszélnek a magyarral rokon nyelven. A hivatalos nyelv a magyar, amely a finnugor nyelvcsaládba tartozik, és az észt és finn nyelvvel rokon.

A mai Magyarország területe

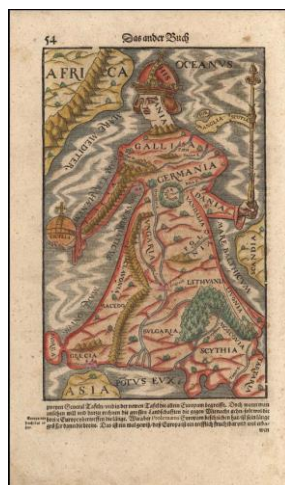
2. A történelmi együttműködés irányai

Litvánia és Magyarország jóval nagyobb közös történelmi örökségen osztozik, ahogy az tűnhet vagy ismert a mai litvánok és magyarok számára. Bár, ahogy említettük, a két ország meglehetősen messze található egymástól és soha nem volt közös határuk, különbözőek a nyelveik is, a különböző

³ Vengrija, https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/hungary_lt.

korszakokban gyakran összefonódtak uralkodóik érdekei és államaik sorsa. A kapcsolatok, noha kezdetben közvetettek voltak, meglehetősen koraiak, egészen a történelem előtti időkig nyúlnak vissza⁴.

A XIII. századtól megfigyelhetők egyes, egy ideig még közvetett kapcsolatok, amelykről a XIV. században áttértek az intenzívebb érintkezésre. Az időszak egyik jelentősebb, a kapcsolatok forgatagában részt vevő alakja Anjou (Nagy) Lajos magyar király (1342-1382). A szorosabb érintkezés a pogány Litvánia és a katolikus Magyarország között a hitbeli különbség miatt nem volt lehetséges, szintén akadályozta a halics-volhíniai fejedelemség földjeiért folyó versengés. A középkorban kialakuló kapcsolatok csúcspontjának a XIV. század végét lehet tekinteni, amikor 1386-ban Jogaila litván nagyfejedelem (kb. 1362-1434) feleségül vette Hedvig magyar származású lengyel királynőt (1373/1374-1399). A dinasztikus házasság a XV. századi Litván Nagyfejedelemség és Magyarország kapcsolatait meghatározó legfontosabb esemény lett. Ettől kezdve a Magyar Királyság, legalábbis a litván vezető rétegek számára, nem volt többé ismeretlen ország, ellátogattak ide a Litván Nagyfejedelemséget kormányzó Gediminas-dinasztia képviselői, litván főurak küldöttségei. A XV. században Magyarország trónját három Jagelló-házi király foglalta el: I. (Várnai) Ulászló (1424-1444), II. Ulászló (1490-1516) és az utóbbi fia, II. Lajos (1506-1526).

Europa regina, Sebastian Münster, *Cosmographia Universalis*, Basel, 1570.

(https://en.wikipedia.org/wiki/Europa_regina#/media/File:Europe_As_A_Queen_Sebastian_Munster_1570.jpg)

⁴ V. Sruogienė, Lietuva ir Vengrija, <http://partizanai.org/?layout=blog&view=category&id=93:periodika&start=640>.

A Jagelló-ház európai blokkjának kialakulása a XV. század végén–XVI. század elején azt eredményezte, hogy a magyarok, mint más „Jagelló-országokban“ élő európaiak is, lassanként kezdték „felfedezni“ a Litván Nagyfejedelemséget. A középkor vége felé, a koraújkor kezdetén már általánosan elismerték, hogy mindkét ország az európai térhez tartozik. Ez jól tükröződik Sebastian Münster 1570-ben Bázelen kiadott *Cosmographia Universalis* című művének híres, *Európa Királynő* c. térképén. Rajta más európai országok mellett világosan el van különítve a királynő két integrális „testrésze“: mind Magyarország (Ungaria), mind a Litván Nagyfejedelemség (Lithuania). Ezenkívül a XV. század végétől–XVI. század közepétől a magyarok állandóan jártak a Litván Nagyfejedelemségbe politikai, vallási és kulturális okokból. Végül stabil kisebbség lettek, az 5-6. helyet foglalták el az Európából érkező jövevények között. Nagy részüket nemesek tették ki. Általában a Litván Nagyfejedelemségben az a kép alakult ki a magyarokról, hogy nemesek és katonák. Bár először Lengyelországba és Litvániába is nem kevesen érkeztek az alacsonyabb társadalmi rétegek képviselői közül. A XVI. század utolsó negyedéig a magyarok megtelepedtek a litván urakodói udvarokban. A század közepétől nemcsak több magyar érkezett a Nagyfejedelemségbe, hanem több lehetőség is adódott a társadalom széles rétegei számára, hogy kapcsolatba lépjenek a magyar kultúrával. A magyarok elkezdtek szolgálni a Litván Nagyfejedelemség főúri udvaraiban.

Az új, sajátosan magyar korszak, a „magyar aranykor“ a Litván Nagyfejedelemségben 1576-ban kezdődött, amikor litván nagyfejedelemmé választották a Magyarország történelmi részéről, Erdélyből származó fejedelmet, Báthory Istvánt (1576-1586). Az általa irányított Két Nemzet Köztársaságával (lengyel–litván állam) törődve az uralkodó sok jót tett, emellett soha nem felejtette el sem hazáját, sem honfitársait. Egyes szerzők szerint uralkodása alatt Lengyelországba és Litvániába több mint 10 ezer magyar érkezett, nagyrészt katonák. Ők alkották az egyesült lengyel–litván hadsereg tizedét, és nem kis részük volt a livóniai háború lezárásában. Ugyanakkor a magyarok nagyobb hányada maradt a Nagyfejedelemségben, mint korábban, birtokokat kaptak, birtokfelügyelők lettek, egyesek megtalálták itt második hazájukat. Egyesek leszármazottai máig Litvániában élnek.

Báthory István emlékére készült arany (borostyánnal kirakott) érme, Vilnius, 2015. (Jolita Vaitkutė alkotása)

A XVII-XIX- században már nem volt ilyen szoros kapcsolat Litvánia és Magyarország között. A Litvánia és Magyarország közötti diplomáciai kapcsolatokat a két háború között, 1924-ben vették fel, Litvánia Magyarországra delegált diplomáciai képviselője, Kazys Škirpa meghatalmazott miniszter Berlinben rezideált, Budapesten pedig litván tiszteletbeli főkonzulátus működött. Magyarország Litvániába delegált diplomáciai képviselője Helsinkiben rezideált, Kaunasban magyar tiszteletbeli konzulátus működött⁵. Azonban 1918 és 1940 között az államközi kapcsolatok nem voltak különösebben aktívak. Még kevesebb kapcsolat volt a hidegháború idején. Igaz, hogy Magyarországon a szovjet időszak alatt megtelepedett néhány litván. A második világháború után magyarok költöztek Litvániába, többségükben Kárpátaljáról (bár szintén nem népes csoport). 2011-ben Litvániában 72 magyar származású személy élt.

Litvánia függetlenségének kikiáltása óta minőségileg új kapcsolatokat ápol a két ország: 1991. augusztus 24-én Magyarország elismerte Litvánia függetlenségét, nem sokkal később újra felvették a félszáz évvel korábban megszakadt diplomáciai kapcsolatokat. Az 1991 és 1994 között Finnországban rezideáló Jávorszki Béla volt Magyarország első litvániai nagykövete, az 1995-1998 között Csehországban rezideáló Jurgis Brėdikis pedig a függetlenség helyreállítása után Litvánia első magyarországi nagykövete.

⁵ Istoriniai Vengrijos Lietuvos ryšiai, <https://hu.mfa.lt/hu/lt/dvisalis-bendradarbiavimas/politinis-bendradarbiavimas/vengrija>.

Emléktábla leleplezése 2013-ban Kaunasban (Donelaičio g. 11, ahol 1925-1932 között a Magyar Királyság konzulátusa működött)

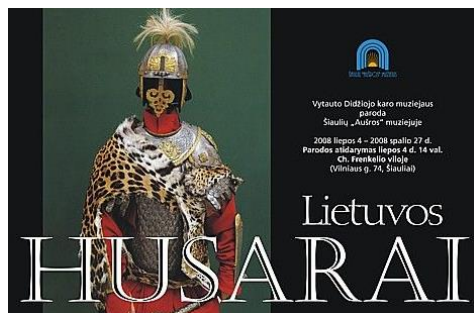
Ma gazdasági, politikai, kulturális kapcsolatokat ápol a két állam. A magyar közvetlen külföldi befektetések Litvániában majdnem 13 millió eurót érnek el, Magyarország ebben a tekintetben a 23. ország. A legnagyobb magyar befektető Litvániában a *Wizzair* társaság. A magyarországi litván befektetések összege nagyobb, majdnem 19 millió euró, így Litvánia a 12. helyet foglalja el a rangsorban⁶.

3. A történelmi kapcsolatok tükröződése a történetírásban

Bár Litvánia és Magyarország a történelmi időkben sohasem voltak határosak, a politikai körülményeknek köszönhetően gyakran találkoztak Európa nemzetközi küzdőterén, legalábbis az országok vezetői jól ismerték egymást. Nem ritkán előfordult, hogy a két ország történelme, különösen a középkorban, összefonódott. Ezért az egyes magyar uralkodók kapcsolatai Litvániával, Magyarország szerepe, például Litvánia megkeresztelésének és europeizációjának folyamatában, a reneszánsz kulturális mozgalom terjesztésének irányjai stb. tükröződik sok, a régi litván történelemmel foglalkozó történész munkájában. Ezeket a problémákat litván, magyar, lengyel történelmi és filológiai kutatásokban vizsgálják. Példaként lehet említeni a koraújkor magyar–litván kapcsolatait bemutató szakmunkákat. Széles körben elemezték a magyar katonák szerepét a livóniai háború idején, a huszárok és rácok szerepét

⁶ Lietuvos ryšiai su Vengrija, <https://www.urm.lt/default/lt/lietuva-vengrija>.

a Litván Nagyfejedelemség hadseregében vagy konkrét csatákban, a magyarok képét a Nagyfejedelemség alkalmi költészetében⁷.

A Nagy Vytautas Hadtörténeti Múzeum 2008.07.14-én a šiauriniai Aušra Múzeumban megnyitott *Litván huszárok* c. kiállításának plakátja.

Tárgyalták a magyar divat hatását a XVI. századi férfiviselethe⁸, vizsgálták Báthory István udvarának magyar részét⁹, feltárták a 40 évig tartó „magyar“ korszakot a XVI. század végén-XVII. század elején Birštonas járásban¹⁰. Elemezték a magyar dénár használatának litvániai történetét és ezen pénz leleteinek szűkös régészeti anyagát¹¹. Nem egy életrajzot készítettek litván, lengyel vagy magyar kutatók a Litván Nagyfejedelemségben élő és működő leghíresebb magyarokról: Báthory Istvánról¹², Békés Gáspárról vagy Bakfark Bálintról¹³. Ismert a XVII. század közepén élő, magyar származású vilnusiak, Paweł Boym (Böhm) vilnusi városbíró, a magyar Böhm György fia, valamint a valószínűleg magyar származású polgármester, E. Szperkowicz (az apját Szpyrkának hívták)¹⁴ karrierje vagy Eperjes

⁷ A XVI. században a Litván Nagyfejedelemség hadseregében harcoló magyarokról l.: G. Lesmaitis, *LDK samdomoji kariuomenė XV a. pabaigoje – XVI a. antrojoje pusėje*, Baltos lankos, 2010, p. 97-104; V. Airini, *Pro Deo et Patria. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose*, Kaunas, 2013.

⁸ M. Matušakaitė, *Apranga XVI-XVIII a. Lietuvoje*, Vilnius, 2003, p. 43, 49 etc.; I. Turnau, *Słownik ubiorów*, Warszawa, 1999, p. 8 etc.

⁹ F. Fuchs, *Ustrój dworu królewskiego za Stefana Batorego*, *Studia historyczne wydane ku czci prof. W. Zakrzewskiego*, Kraków, 1908, p. 33-172.

¹⁰ R. Ragauskienė, *Karališkojo Birštono praeitis. Istorinė raida iki XIX a.*, Vilnius, 2004, p. 103-105.

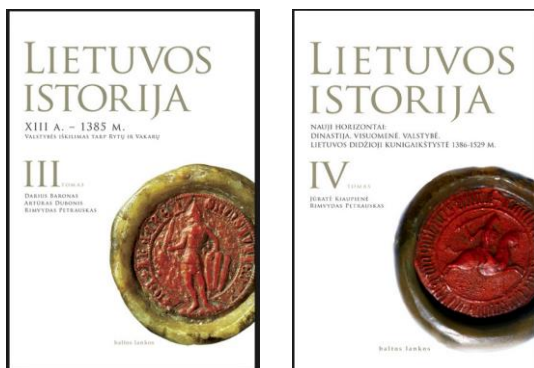
¹¹ E. Remecas, *Vengrijos monetos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, *Numizmatika. Metraštis*, 2003-2004, t. 4-5, p. 21-37.

¹² Báthory Istvának, a Két Nemzet Köztársaságának uralkodójának különösen nagy figyelmet szenteltek a történetírásban. Mind külön az életének és munkásságának szánt tanulmányokat, mint K. Olejnik, *Stefan Batory 1533-1586*, Warszawa, 1988, mind kisebb terjedelmű kutatásokat, l.: A. Körmendy, A. Petneki, *Stefan Batory w historiografii węgierskiej, Stefan Batory – król Rzeczypospolitej i książę Siedmiogrodu*, red. A. Körmendy, R. Lolo, Pułtusk, 2008, p. 11-28.

¹³ Pagrindinė K. Bekešo veikli aptarianti literatūra nurodyta: E. Bojtár, *Kasparas Bekešas ir jo antkapis: mįslės ir nuomonių skirtumai*, *Lituanistica*, 1990, t. 1, p. 25-37.

¹⁴ A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662-1702 m.)*, Vilnius, 2002, p. 298.

János (Janusz) főnemes, kereskedő, egy Nemunas-melléki vár birtokosának tevékenysége¹⁵. Megpróbálták összefoglalni a XVI. században a Litván Nagyfejedelemségbe érkezett magyarok kollektív portréját¹⁶. 2018-ban egy alkalmazott kutatásban a XVII. századig Vilniusba érkezett és itt élő magyarokat vizsgálták; a történetíráásra támaszkodva a téma alapján történelmi turistaútvonalat készítettek a litván fővárosban¹⁷.

Litvánia történelme (Lietuvos istorija), 3-4. kötet (2009, 2011), amelyekben tükrözősnek a Litván Nagyfejedelemség és Magyarország kapcsolatai a XIII. századtól a XVI. század elejéig

Magyarország és a Litván Nagyfejedelemség kapcsolatai tükröződnek a magyar történelemnek szentelt összefoglaló munkákban¹⁸, valamint a litván történelmet tárgyaló legújabb összefoglaló művekben. A magyar témának szentelt figyelmet látni lehet például a *Litván történelem (Lietuvos istorija)* könyvsorozat 3-4. kötete helynévmutatójának terjedelméből¹⁹. Fontos információk találhatóak a régi litván–magyar kapcsolatokról, különösen a kereskedelem és a hadászat terén a magyarországi

¹⁵ R. Ragauskienė, Litewski okres w życiu królewskiego muzyka XVI wieku Walentego Bakfarka, *Litwa w epoce Wazów*, Warszawa, 2006, p. 415-428; Wł. Konopczyński, Eperyaszy (Eperioss) Antoni (1689-1747), *PSB*, Kraków, 1947, t. 6, p. 279.

¹⁶ R. Ragauskienė, Vengrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Aleksandro Jogailaičio ir Stepono Batoro laikais (1492–1586 m), *Istorija*, 2008, Nr. 72, p. 21-31. Straipsnis anotuotas vengrų spaudoje: A. Laczházi (ismertetés): Magyarok a Litván Nagyfejedelemségben a Jagellók és Báthory István korában. [Ragauskienė, Raimonda: Vengrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Aleksandro Jogailaičio ir Stepono Batoro laikais (1492–1586 m).- Hungarians' Status in the Grand Duchy of Lithuania under the Rule of Jagiello and Stephen Batoro (1492–1586). (*Istorija. Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*), issue: 72/2008, p. 21-31], *Kisebbségkutatás* 18. évf. 2009, 4, p. 756-759.

¹⁷ V. Navickaitė-Šakėnienė, *Vengrai Vilniuje iki XVII a. pab. Istorinis maršrutas*, Lietuvos edukologijos universiteto, Humanitarinio ugdymo fakulteto taikomosios istorijos studijų bakalaурinis darbas (vadovė prof. dr. R. Ragauskienė), Vilnius, 2018.

¹⁸ *A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations 1541-1699*, ed. by G. Almási, Sz. Brzeziński, I. Horn, K. Teszelszky, Á. Zarnóczki, Cambridge scholars Publishing, 2014, Vol. 1: *Study Tours and Intellectual-Religious Relationships*, ed. by G. Almási; Vol. 2: *Diplomacy, Information Flow and Cultural Exchange*, ed. by Sz. Brzeziński, Á. Zarnóczki; Vol. 3: *The Making and Uses of the Image of Hungary and Transylvania*, ed. by K. Teszelszky.

¹⁹ D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 3: *XIII a.-1385 m. Valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų*, Baltos lankos (toliau - *Lietuvos istorija*, t. 3), 2011; J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 4: (toliau - *Lietuvos istorija*, t. 4), *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386-1529 m.*, Baltos lankos, 2009.

levéltárak által közölt anyagokban²⁰. Az utóbbi időben megjelentek tematikus, a litván–magyar kapcsolatok különböző korszakait elemző munkák. Ezeket a Litvániai Magyarok Báthory István kulturális Szövetsége adta ki, az 1994-2016 között általuk szervezett tudományos konferenciák előadásainak alapján²¹.

A Litvániai Magyarok Báthory István Kulturális Szövetségének a régi litván–magyar kapcsolatokat bemutató kiadványai

A litván–magyar kulturális kapcsolatokkal összefüggésben vizsgálták a magyar eredetű szavakat a litván nyelvben, illetve egyes szavak nyelvi hasonlóságait; ezek közül elsősorban Laczházi Aranka munkái emelendők ki²². Szintén ezen a területen dolgozott, illetve dolgozik Hollós Attila és Ričardas Petkevičius²³. Zoltán András professzor, akinek köszönhetően elkezdődött a litván nyelv oktatása Magyarországon legrégebbi egyetemén, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a magyar

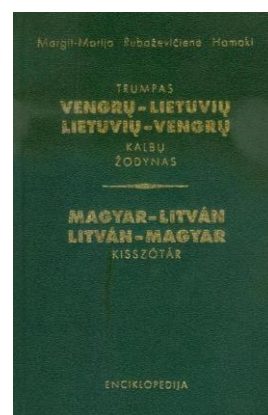
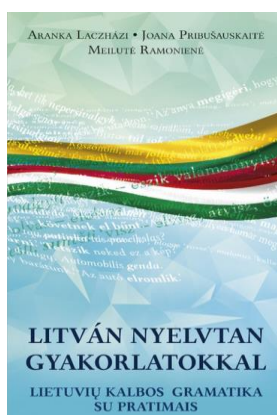
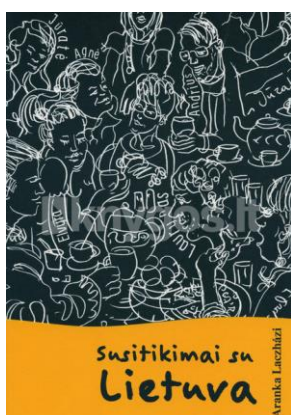
²⁰ Akta odnoszące się do stosunków handlowych Polski z Węgrami głównie z archiwum koszyckiego z lat 1354–1505, wyd. S. Kutrzeba, *Archiwum Komisji Historycznej*, Kraków, 1902, t. 9, p. 407–485; Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności przez W. Barana, J. Dąbrowskiego, J. Łosia, J. Ptaśnika, S. Zachorowskiego, Kraków 1919; *Dokumenty polskie z archiwum dawnego Królestwa Węgier*, wyd. S. A. Sroka, Kraków, 1998–2000, t. 1-2.

²¹ *Lietuvos ir Vengrijos istoriniai-kultūriniai ryšiai: XI-XV amžius*, sud. M. Rubaževičienė, red. K. Rubaževičiūtė, Lietuvos Stepono Batoro vengrų kultūros draugija, [b.d.]; *Lietuvos ir Vengrijos istoriniai-kultūriniai ryšiai: XVI amžius*, sud. M. Rubaževičienė, Vilnius, 2009; *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010; *Bakfark Bálint Zsigmond Ágost udvari lantosa. Valentinas Bakfarkas Žygimanto Augusto dvaro liutnininkas*, sud. M. Rubaževičienė, vertė K. Rubaževičiūtė, Vilnius, 2012; *Lietuva ir Vengrija – istorijos ir kultūros sąsajos*, sud. M. Rubaževičienė (Homoki), vertė K. Rubaževičiūtė, 2015.

²² A. Laczházi, Венгерские элементы в лексике литовского языка, *Miscellanea Corviniana. Köszöntő könyv Hollós Attila 70. születésnapjára. Szerkesztették: Abonyi Réka, Janurik Szabolcs és Zoltán András*, Budapest, 2003, p. 236-243.

²³ A. Hollós, Венгерские элементы литовского словаря, *A Litván Nagyfejedelemség és a mai Közép- és Kelet-Európa nyelvei: Analógiák és folytonosság. Языки в Великом княжестве Литовском и странах современной Центральной и Восточной Европы: аналогии и преемственность*. Az 1998. május 25–26-i konferencia anyagaiból Szerkesztették: A. Laczházi, E. Szmolinka, A. Zoltán, Budapest, 1998, p. 35; P. Петкявичус, К этимологии слов: венгерское ланг «пламя» и литовское лангас «окно» [Szavak etimológiájához: a magyar "láng" és a litván "langas" (ablak)], IV Szegedi Ukrán Konferencia, 2005 november 25, *Hungaro-ruthenica*, 2008, Szeged, p. 171-174.

nyelvben fellelhető, bár jóval ritkább baltizmusokat emelte ki, áttekintette a velük kapcsolatos kutatásokat²⁴. Vizsgálták a magyar nevek elterjedését is Litvániában²⁵. Szintén áttekintették a magyar mint idegen képét a litván folklórban. Az narratív folklórban a magyarokat mint gyógyítókat, kereskedőket és utazókat említik. A XIX. században a nevük a falusi vándorkereskedőkre, utazó kézművesekre és orvostanhallgatókra ragadt rá, akik az Osztrák–Magyar Monarchia egyetemsein tanultak és más országokban végezték a gyakorlatukat – emberek és állatok gyógyításával foglalkoztak²⁶.

Külön említést érdemelnek az utóbbi időben megjelent litván nyelvkönyvek magyaroknak: Laczházi Arankának a Litván Nyelvtudományi Intézet által 2014-ben kiadott, magyar egyetemistáknak szánt *Susitikimai su Lietuva (Találkozások Litvánával)* című tankönyve és az ugyanabban az évben megjelent, a Vilnusi Egyetem szerzőgárdája, Laczházi A., J. Pribušauskaitė és M. Ramonienė által összeállított *Litván nyelvtan gyakorlatokkal*²⁷. M. Rubaževičienė még 1997-ben összeállított egy rövid kétnyelvű szótárt, amely az Enciklopedijų leidyklánál jelent meg²⁸. A Litván Nyelvi Intézet 2007-ben jelentette meg a körülbelül 80 ezer címszót tartalmazó Litván–magyar szótárt rövid litván nyelvtani

²⁴ A. Zoltán, Палемон и Аттила (Из истории языковых и культурных контактов венгров с народами Великого княжества Литовского), *Studia Russica*, 1999, t. 17, p. 141-153.

²⁵ J. Palionis, *XVII a. pabaigos – XVIII a. pirmosios pusės Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai*, Vilnius, 2008, p. 65-67.

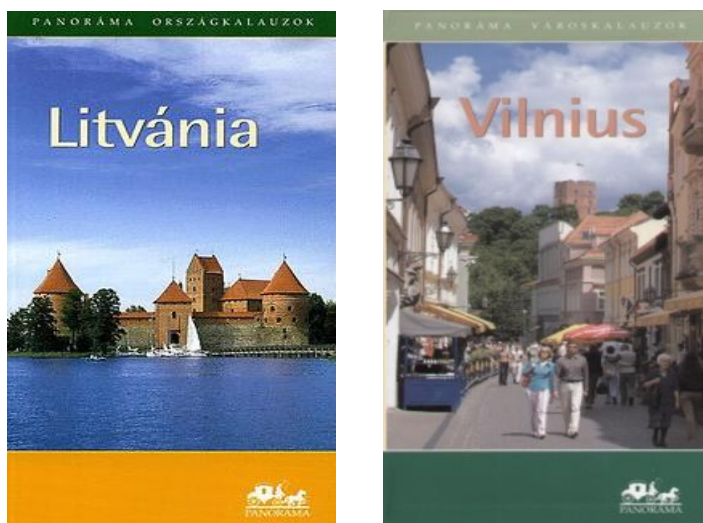
²⁶ L. Anglickienė, The Image of Hungarians in Lithuanian folk culture, *Acta Ethnographica Hungarica*, 2005, Vol. 50 (1-3), p. 99-105; L. Anglickienė, *Kitataučių įvaizdis lietuvių folklore*, Versus aureus, 2006, p. 231-234.

²⁷ A. Laczhazi, *Susitikimai su Lietuva*, Vilnius, 2014; A. Laczházi, J. Pribušauskaitė, M. Ramonienė, *Litván nyelvtan gyakorlatokkal*, Vilnius, 2014

²⁸ M. Rubaževičienė Homoki, *Trumpas vengrų-lietuvių ir lietuvių-vengrų kalbų žodynas*, Vilnius: Enciklopedija, 1997.

összefoglalóval, amelyet Bojtár Endre állított össze, és Laczházi Aranka, Ričardas Petkevičius és Tölgyesi Beatrix szerkesztették²⁹.

Mostanáig több turisztikai információs anyag jelent meg magyarul Litvániáról, mint litvánul Magyarországról. Rövid információs kiadványokat jelentetett meg magyarul Litvániáról 1981-ben és 1999-ben Vyintas Grinis, Litvánia volt nagykövete a Magyar Köztársaságban³⁰. Kuzmányi István két útikönyvet is írt a magyaroknak Litvániáról: a 2007-ben kiadott vilniusi és a 2009-ben kiadott litvániai útikönyvet. Ezek új és nagyon vonzó úticélként mutatják be az országot a magyaroknak. A szerző hangsúlyozza, hogy a legnagyobb balti államról van szó, amely színes hagyományokkal, gyönyörű tájakkal és kulturális örökséggel rendelkezik³¹.

Kuzmányi István útikönyvei Vilniusról és Litvániáról

Tehát az idő múlásával sokasodnak a magyar–litván kapcsolatokat vizsgáló kutatások. Az egykori viszonyok intenzitását tükrözi a megjelent művek kronológiája is: több ismeretünk van a premodern időkig fejlődő kapcsolatokról, mint a jelenlegiekről. Még mindig hosszú időszakok áttekintése hiányzik.

Jelen munkában megpróbáljuk bemutatni a két ország együttműködését egy hosszú időszakon keresztül: a legrégebb ismert tényektől a mai időkig. Ez egy átfogó pillantás Litvánia és Magyarország

²⁹ *Litván – magyar szótár. Lietuvių–vengrų kalbų žodynas*, parengė E. Bojtár, Vilnius, 2007.

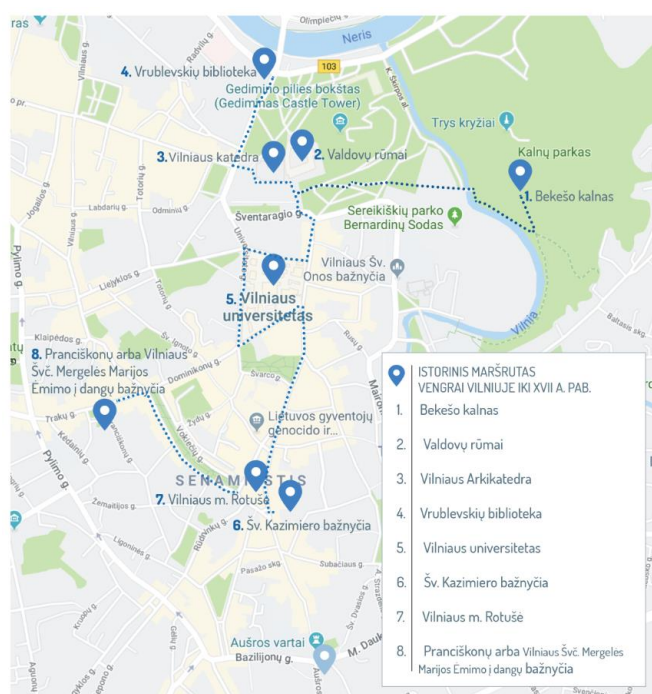
³⁰ *Litvánia: informacinis leidinys*, (aut. V. Grinis), Vilnius, 1981; *Litvánia a XXI. század küszöbén*, aut. V. Grinis, Vilnius, 1999.

³¹ I. Kuzmányi, *Vilnius útikönyv*, Panoráma sorozat, 2007; I. Kuzmányi, *Litvánia - Panoráma országkalauzok*, Medicina Könyvkiadó Zrt., 2009.

kölcsönös politikai, gazdasági és kulturális kapcsolataira a történelem folyamán. Megpróbáltuk kiemelni az együttműködés legélénkebb és legjelentősebb pillanatait, de nem törekedtünk arra, hogy a kapcsolatok összes pillanatát vagy eseményét regisztráljuk – ez nem is lett volna lehetséges. Megpróbáltuk nemcsak a száraz történelmi tényeket kiemelni, hanem egy-két érdekességet is bemutatni, nem elfelejtkezve a fontosabb személyiségek jellemzéséről vagy legalábbis megemlézéséről.

Köszönjük az értékes megjegyzéseket, támogatást és jóindulatot a mű bírálóinak, dr. Laczházi Aranka és dr. Marija Rubaževičienė docenseknek. A lektorok saját kutatásai rendkívül kibővítik a litván–magyar kapcsolatok témáját, új eredményeket mutatnak fel, és új irányokat emelnek ki. Ezt a munkát a Vilnusi Egyetemen dolgozva végeztük.

A mű írása során nehezebb volt megoldani a magyar személynevek írásmódjának problémáját és nem sikerült egységes írásmódot találni a neveknek. A történelem korai szakaszát illetően nem mindig ismertek magyar személynevek eredeti alakjai. A későbbi korokban felmerült a magyar eredetű személynevek litván átírásának problémája (pl. meghonosodott néhány híres, Litvániában jól ismert szerző litvánosított névváltozata, mint Š. *Petefi*). Felmerültek kérdések a helynevek használatával kapcsolatban is. A régi időkben Magyarország nemcsak a jelenlegi magyar területeket foglalta magába, hanem ma már más államokhoz tartozó területeket is. Ilyen esetekben igyekeztünk megadni a helynevek utóbbi változatait.

Történelmi útvonal: Magyarok Vilniusban a XVII. század végéig, V. Navickaitė-Šakėnienė, *Min., veik.*, Vilnius,

2018.

1. Bekešas kalnas: K.Bekešas (1520-1579) buvo Stepono Batoro priešau, vėliau, kai S. Batoras tapo Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžioju kunigaikščiu, tapo jo draugu, kariuomenės vadu ir ištikimu bendrabūviu. Palaidotas ant kalvos prie Vilniaus, K. Bekešas buvo anjony šleikimo (sąmona, kad prieš mirtį išares: "Dangus man nerūpi, o pragano nebajau") ir jo palaikų j katalikų kapines neprimė. Vėliau karalius įsakė ant kapo pastatyti paminklą. Jis buvo maždaug 20 metrų aukščio aštuonkampio bokšto pavidalo. Kalvą šita vadinai Bekešo vardu. XIX a. viduryje paminklas, Vilnos vandenims aplopus kalvos šlaitą, kartu su K.Bekešo kapu nuvirtė į upe.

2. Valdovų rūmai: Žygmantas Senasis su žmona vengre Barbara Zapolya j Žemutinės pilies rūmus atvyko 1513 m. gegužės 28 d. Kurį laiką karališkoji pora Vilniuje rezidavo kartu o 1514 m. tiepos pab. žygmantui Senajam išvykus j karinę stovyklą prie Minsko, karalienė Barbara Zapolya, globojama vyskupo Mikalojaus Džeivickio, liko reziduoti Vilniaus Žemutinėje pilyje. Tu pačiu metu rugsejį j Vilniuje gavo žinią apie LDK kariuomenės pergale prieš madovius prie Ortos, čia sukauė susgrūsus sutokdinti. Karališkoji pora iš Vilniaus išvyko 1515 m. pradžioje. Tarp žymesnių XVI a. vengru, tarnavusių žygmanto Augusto dvare, be Europinio garso liutninko Valentino Balfarkio, dar būtina išskirti Vilniaus stovybų prižiūrėtoją Mykolą iš Dzermarko. Tarnavusių valdovui nuo 1543 iki 1563 metų. Apie 1555 m. Steponas Batoras Vilniaus rūmuose priėmė popiežiaus nuncijų kardinalą Joakimą Aldobrandini (Ippolito Aldobrandini), vėliau tapusį popiežiumi Klemenšu VIII, paskelbusių karaliaj Kazimierą IIventuoliau.

3. Vilniaus Arkikatedra: tikslus pavadinimas „Vilniaus Šv. Stanislovo ir Šv. Vladislavo arkikatedra bazilika“ Vilniaus Arkikatedroje yra dvi svarbios šiai temai koplyčios-tai nuostabus meno kūrinyis Šv.Kazimiero -Lietuvos globojėji koplyčia ir Šv. Vladislavo.

Kunigaikščiai Kazimierai (1458-1484) 1471 m. vengru didikai pasiūlė Vengrijos karaliaus sostą.

Per didžiausią paskutinę katedros rekonstrukciją L. Stučka-Gucevičius suprojektavo Šv. Vladislavo (1045-1055) įveikičiau vyskupo Andrejaus Vainos, alipras formos koplyčia. Koplyčia buvo ištaulyta originaliomis freskomis, kurių fragmentus galima matyti. Prie koplyčios altoriaus išlikę tolyniški užrašai liudija teologine fresku prasmę: ZELUS (uolumas) ir FIDES (tikėjimas). Koplyčios altorius įrengtas XIX a. vid., šiuartinėje nišoje stovi masyvi gipsinė Šv. Vladislavo skulptūra. Šv. Vladislavo figūra ekspresyvi, jis rankoje laiko kryžų. Skulptūra sukurta 1893-1893 m., jos autorius – Henikas Dnochovskis. Iki 1905 m. ši skulptūra caro valdžios nutarimu buvo uždengta, kaip misionieriškos ir veiklos kataliabilybės ženklas. Freskoje virš karaliaus Vladislavo I statulos išlikę dešdikacinis koplyčios prasas lotynų kalba.

Lietuviškas įrašo vertimas:
SVĖNTAJAM VLADISLOVUI VENGRIJOS KARALIUI,
išvedusiam į šventajai kara kryžiuočių būrius.
Pasiųstai 1893 metų birželio 27 diena.

4. Vrublevskių biblioteka: Tomášas Oskaras Sosnovskis 1852 m. sukūrė skulptūrini grupę "Jogaila ir Jadvyga", kuri 1856 m. buvo eksponuojama Vilniaus senųjų muziejuje ir tapo lenkų-letuvių vienybės simboliu, prie jos plauke sukilelių piligrimai. Po 1953 m. sukilimo M.Murawjovo įakymu skulptūra buvo išvešta į Maskvą ir j Vilnių grąžinta tik 1931 m., nuo 1852 m. eksponuojama Lietuvos mokylų akademijos Vrublevskių bibliotekos vestibulyje.

5. Vilniaus universitetas: 1579 m. karalius Steponas Batoras išdavė Vilniaus akademijos atidarymo privilegijai raštą, o popiežius Grigalius XIII išleido bulę, patvirtinančią 1570 m. Vilniuje įsteigtą jezuitų kolegiją universitetu. Vilniaus universitete yra nemažai Stepono Batoro atminimo ženklų: atminimo lenta, portretas Vilniaus universiteto Šv. Jonų bažnyčioje ir bibliotekos reprezentacijoje Baltojoje salyje, portretas-bareljefas Vilniaus universitete, grata Kolony salies, Stepono Batoro vardo auditorja.

6. Šv. Kazimiero bažnyčia: Jezuitų ordino ir Šv. Kazimiero giminačio žygmanto Vazos rūpesčiu 1604 m. pradėta statyti bažnyčia. Ji buvo skirta šventojai karaličiui Kazimiero atminimui. Bažnyčia baigia statyti apie 1616 m., vidus įrengtas 1618 m. Šv. Kazimiero bažnyčia – vienas antsykiausių baroko statinių mieste. Bažnyčia pasižymi tuo, kad XVIII a. vadovaujant Tomu Žebrauskui buvo pastatytas keturi palepų kupolas su aukštu žibintu, varnakuotu karūna. Tai vienintelis tokio dydžio kupolas visose buvusiose LDK žemėse.

7. Vilniaus m. Rotušė: šis objektas j maršrutą įtrauktas, kaip pagrindini Vilniaus valio Paulaus Bolno (1610-1680) darbo vieta. P. Bolno, kaip valio veikla buvo svarbi miestui, o jo autoritetas pavirtina faktas, kad jis buvo iš ly keletos valiu, kurie daugiausia kartu atbavavo seimuose, o tam reikią didžiausio teisinio palaikimo, pakuas miesto teisių ir privilegijų išarmymo konflikte su raštinku L. Minkevičiumi, valtas P. Bolmas, pastarajam atėjus aiškintis dėl tyrimo iš tarnybos, net užstojo prie rotušės kelią, draude ir neleidė toliau eiti.

8. Pranciškonių arba Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia: Karalienė Jadvyga buvo kanonizuota 1937 m. birželio 8 d. Romos katalikų bažnyčioje Šv. Jadvyga laikoma karalienių ir suvienytos Europos globoja. Lietuvoje Šv. Jadvygos atminimas iki XX a. pabaigos nebuvo deramai įamžintas. 2010 m. gruodžio 12 d., barminkaujant. Mažesniųjų brolių pranciškonių Vilniaus Švenciausios Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios rektorius Marekui Adamui Detlafui, j Vilnių išKrokuvos Vavelio katedros buvo perduota Šv. Jadvygos relikvija. Ją kartu su Lietuvos delegacija atvežė brolis M. A. Detlafas. Jo iniciatyva šioje bažnyčioje pastatytas altorius Šv. Jadvygos relikvija bei jos atminimui deramai išaugoti.

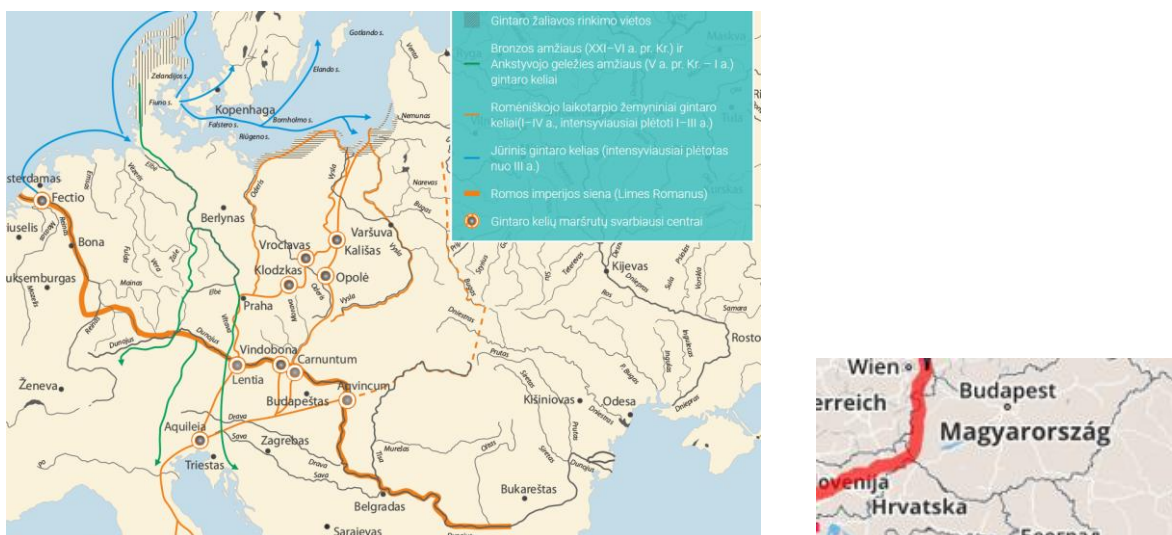
**VENGRAI VILNIUJE
IKI XVII A. PAB.
ISTORINIS MARŠRUTAS**

Történelmi útvonal: Istorinis maršrutas: Magyarok Vilniusban a XVII. század végéig, V. Navickaitė-Šakėnienė, *Min., veik.*, Vilnius, 2018.

II. LITVÁNIA ÉS MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELMI KAPCSOLATAI

1. Kapcsolatok a történelem előtti időkben

A baltiak közvetett kapcsolatai a mai Magyarország területén élő népekkel egészen a történelem előtti időkig vezethetők vissza, amikor még nem éltek ott a magyarok. Ezeknek a kapcsolatoknak a legfontosabb oka az „észak aranya“, a borostyán és a vele folytatott kereskedelem volt. Magyarország területén három paleolit korszakbeli borostyánkő tárgyat is találtak, igaz, közülük csak egy készült a Balti-medencéből származó borostyánból.³² A bronzkorban a balti borostyánt mint értékes árut a Balti-tenger menti központi lelőhelyekről Nyugat-Európába, Ázsiába és távolabbi országokba szállították, például Tutanhamon egyiptomi fáraó (kb. Kr. e. 1333-1324) sírjában találtak balti borostyánból készült tárgyakat. A korai fémkorból származó borostyánkő tárgyakat Magyarországon legtöbbször temetkezési helyek kulturális emlékei között találnak³³. Legintenzívebben a római korban „utazott“ ez az áru.

A Borostyánút útvonala a mai Magyarország területén (Pannónia) keresztül³⁴

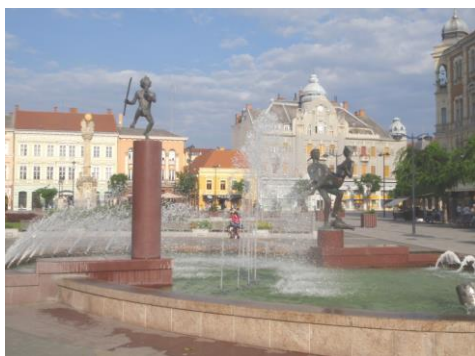
A IV. századig a borostyánútvonalak a század elején a Római Birodalom által léltrehozott Pannónia provincián vezettek keresztül, amelyhez a mai Magyarország nyugati része tartozott. A

³² A. Bliujienė, *Lietuvos priešistorės gintaras*, Vesrus aureus, 2007, p. 97.

³³ *Ten pat*, p. 246.

³⁴ Prekyba gintaru ir gintaro keliai, <http://pgm.ldm.lt/lt/gintaras/prekyba-gintaru-ir-gintaro-keliai>.

„Borostyánút” a Római Birodalom határa mentén található Vindobona (most Bécs) és Carnuntum erődvárosaitól, a délebbre található Aquincumtól a Morava folyón haladt felfelé a mai Sziléziába, onnan tovább a mai Mazóvia északi részére. A Balti-tenger partján ez az útvonal a Visztula alsó folyásától a Sembia-félszigetig és a litván tengerpartig haladt. Itt a római áruk terjesztése szempontjából nagy jelentősége volt a terület folyóinak: a Pregoljának, a Nemunasnak és mellékfolyóinak, amelyek Észak-Litvániában szárazföldi utakon összekapcsolódtak a Daugava vízgyűjtő medencéjének folyóival³⁵.

Szombathely városa (a Kr. u. 43-ban alapított római *Savaria*), amelyen keresztülhaladt a „Borostyánút” a balti országok és Róma között

Egy út maradványai, amelyen a borostyánt szállították

A kereskedelmi kapcsolatok Közép-Európával, és nemcsak a germán földekkel, hanem a mai Magyarország területével is, mégjobban megélénkültek a népvándorlás időszakának végén. A Gotland és az arab országok között létrejött kereskedelembe lassanként bekapcsolódtak a baltiak is. Különösen fontos szerepet kezdett játszani a Daugava folyó, amelyen könnyen el lehetett érni a Dnyepert és a Fekete-tengert. Fontos víziutak voltak a litvániai folyók is, főleg a Nemunas, megélénkült a kereskedelem Litvánia erdős vidékeivel. Úgy vélik, hogy Litvánia területét a kereskedők nemcsak a Nemunason érték el, hanem szárazföldi utakon is, a poroszok földjén keresztül. A baltiak színesfémeket, mindennapi használati cikkeket vásároltak. Fő árujuk a balti borostyán volt, amely megtalálható régészeti leletekben Magyarországon, valamint a szőrmék, a bőr, viasz, mezőgazdasági termények³⁶. Nem véletlen, hogy a filológusok legkorábban a magyar *gyanta*, *gyantár* szó jelentésével kapcsolatban kezdtek

³⁵ Prekyba gintaru ir gintaro keliai, <http://pgm.ltm.lt/lt/gintaras/prekyba-gintaru-ir-gintaro-keliai>; A. Bliujienė, *Min. veik.*, p. 319.

³⁶ I. Vaškevičiūtė, Tautų kraustymosi ir baltų genčių sklaidos laikotarpis, *Lietuvos istorija*, t. 2, *Geležies amžius*, red. G. Zabiela, Vilnius, 2007, p. 244-245

el vitázni³⁷. Azonban egyelőre nincs egyértelmű válasz erre a kérdésre. Különböző hipotézisek léteznek: a szót kölcsönözhatték a latin nyelvből is; B. A. Larin, V. Machek, E. Bojtár véleménye szerint a szó lehetséges, hogy finnugor eredetű, és a baltiak kölcsönözték. Ezzel szemben Voigt Vilmos kortárs magyar kutató úgy véli, hogy fordítva történt, a III-V. században a finnugorok a baltiaktól kölcsönözhatték. Ezt az elméletet ismerteti *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* is³⁸. Annál is inkább, hogy a magyarok és a baltiak Kr. u. első évszázadi kapcsolatairól tanúskodik két magyar szó is, amelyek közvetlen kölcsönzések, a *tót* (litvánul *tauta*) és a *venter* ('egyfajta halászeszköz, varsa' litvánul *venteris*) szavak³⁹.

2. A magyarok ismeretei Litvániáról és a litvánokról a korai és az érett középkorban

A középkorban Magyarország a lengyel és a cseh királysággal együtt alkotta Közép-Európa magját. Akkoriban Magyarország háromszor akkora területtel rendelkezett, mint ma. Még a királyság létrejötte előtt a területén egyes nomád török törzsek és szlávok éltek. A IX. század elején a magyarok letelepedtek a Kárpát-medencében. A X. század második felétől társadalmuk politikai szerveződése kezdett monarchikus vonásokat felvenni, az államot pedig az Árpádok dinasztiája képviselte, akik a legtöbb földet és alattvalót, valamint rabszolgát tudták zsákmányolni. A magyar állam szervezetét a dinasztiaalapító történelmi fejedelemhez, Gézához (970-997), valamint Istvánhoz (997-1038) kötik, akit 1000/1001-ben koronáztak meg. Uralkodása idején Magyarország keresztény királyság lett.⁴⁰

³⁷ S. Ambrazas, rec.: Guliano Bonfante, Baltistikos raštai. Scritti Baltistici, parengė P. U. Dini, B. Stundžia, Vilnius, 2008, *Archivum Lithuanicum*, 2009, t. 11, p. 408.,

³⁸ A. Zoltán, Палемон и Аттила, p. 141-142.

³⁹ *Uo.*. Köszönjük dr. Laczházi Arankának a megjegyzést és a hivatkozást.

⁴⁰ W. Felczak, *Historia Węgier*, Wrocław etc., 1983, p. 19-22.

Michele Arcangelo Palloni *Szt Adalbert (Vojtěch) mennybevétele* c. freskója (XVII. sz.) a pažaislisi rendházban

Egy darabig Magyarországon térített a később balti vidékeket felkereső keresztény misszionárius, Szt. Adalbert (Vojtěch, kb. 956-997). A magdeburgi érseki székesegyház iskolájában szerzett papi képzettséget, majd Prága püspöke lett. Mivel érseki hivatalát nem tudta ellátni, keresztény térítőútra ment Magyarországra. Onnan pedig Lengyelországon keresztül elment missziós útjára a porosz földekre, de ott az őt ellenségesen fogadó helyiek csakhamar egy fejére mért fejszecsapással megölték⁴¹.

Érdekesség. Szent István magyar király napja Litvániában

I. Istvánt szentté avatták és Magyarország védőszentje lett. A hagiográfiai leírások szerint halála előtt a király Szűz Máriához fordult azzal a kéréssel, hogy gyámolítsa Magyarországot. I. Istvánhoz kötik a magyar királyok által a XII. század óta használt regáliát, a Szent Koronát. A II. világháború után, attól tartva, hogy elviszik a Szovjetunióba, a koronát más kincsekkel együtt Ausztrián át az Egyesült Államokba szállították. A Fort Knox erődben volt majdnem a hidegháború egész ideje alatt. 1978-ban Jimmy Carter amerikai elnök visszaadta a magyaroknak, 2000-ben pedig a koronát áthelyezték a magyar parlament épületébe, ahol máig is őrzik.⁴² A budapesti Szt. István Bazilikában van még egy Szent Istvánnal kapcsolatos relikvia, az első magyar király mumifikálódott jobb keze.

Szt.István mumifikálódott jobb keze (a budapesti Szt. István Bazilikában) Az Szent Istvánhoz kötődő magyar korona

⁴¹ K. Dobkevičius, Pažaislis ir Šventojo Vaitiekas Adalberto misija Prūsijoje, *XXI amžius*, 2003, Nr. 40; D. Baronas, Pirmosios krikščionių misijos baltų kraštuose, *Lietuvos istorija*, t. 2, *Geležies amžius*, red. G. Zabiela, Vilnius, 2007, p. 404-406.

⁴² P. László, The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible, *The Slavonic and East European Review*, 2003, Vol. 81, Nr. 3, p. 421-510.

A Magyarországot keresztény hitre térítő királyról Litvánában is megemlékeznek. A Litvániai Magyarok Báthory István Kulturális Szövetségének vezetője, dr. Marija Rubaževičienė állítása szerint augusztus 20-án, Szent István napján a nemzeti ünnepről a Litvaniában élő magyar családok is megemlékeznek. Aznap ünneplik az „új kenyér“ ünnepét, amikor először sütnek kenyeret az azévi gabonából.⁴³

A magyarok és a litvánok között a kora középkorban nem alakultak ki közvetlen kapcsolatok, de a litván történelem szempontjából fontos volt az Árpád-ház egy másik tagja, a jámborságáról híres László magyar király (Szent László, kb. 1040-1095). A XII. században szentté avatott uralkodó a lovagkirály és egyszersmind a szent ideálja lett, széles körben tisztelték a középkorban. A XIV. században a kereszténység felvétele után ennek a királynak a nevét választotta Litvánia és Lengyelország uralkodója, Jogaila. Szent László a vilniusi székesegyház védőszentje is. A XVIII. század végén a székesegyház tervezésekor az ő tiszteletére kialakították a Szent László kápolnát is. Az oltárában az 1863-ban Henrik Dmochovski által alkotott Szent László-szobor áll, amely felett megmaradt a felajánló felirat latin nyelven (Szent Lászlónak, Magyarország királyának, aki szent háborúba vezette a keresztes seregeket. Felszentelve 1863. június 27. napján).⁴⁴

Szt. László szobra, a vilniusi székesegyház felajánló felirata

⁴³ G. Ambrazas, Išdidžiai save vadina meilės tremtine, *Lietuvos žinios*, 2016 m. spalio 8 d.

⁴⁴ *Lietuvos ir Vengrijos istoriniai-kultūriniai ryšiai XI-XV amžius*, p. 4-6.

A XIII. század első felében a litvánoknak több alkalmuk volt megismerni a magyarokat, azonban mint ellenségeket az akkoriban a halics-volhíniai földek birtoklásáért folytatott háborúkban. Ezekre a földekre szintén igény tartottak az orosz fejedelmek, a lengyelek és a magyarok. Az utóbbiak 1205-1233 között több hadjáratot szerveztek Halicsba, hogy Roman, az elhunyt halicsi uralkodó helyett egy magyar herceget ültessenek a trónra. Azonban végül Roman herceg fia, Danilo (kb. 1201-1264) kezdett felülkerekedni a magyarok ellen folytatott harcokban, akinek a szövetségesei a litván fejedelmek voltak. Danilónak a magyarok ellen folytatott változatos harcaiban a litvánok, úgy tűnik, közvetlenül harcoltak az ellenséggel.⁴⁵

2.1. A korai magyar krónikák Litvániáról

Az írott magyar történelemben a XIII. század óta vannak említések Litvániáról. A koraiak közé tartozik Plano Carpini ferences 1247-i üzenete. IV. Ince pápa utasítására a mongol kántól visszatértében a szerzetes felkereste IV. Béla magyar királyt. Utazásáról mesélve neki P. Carpini megemlítette a volhíniai Vlagyimir és Kijev között utazókra fenyegetést jelentő litvánokat⁴⁶.

A XIII. században a magyar külpolitika expanziós törekvéseivel összhangban (a magyar királyi titulusa akkoriban nyolc ország nevét tartalmazta, ami így is maradt 1918-ig)⁴⁷) legendás elbeszélések keletkeztek, amelyekben említették Litvániát és a litvánokat. A magyar krónikások a Pannóniában letelepedett korai magyarokat elkezdték a területen csak jóval korábban élő harcias hunokkal összekapcsolni. A Római Birodalom hanyatlása idején hunok meghódították a magyar Nagyalföldet, és innen rajtaütéseket szerveztek Konstantinápolyba, Itáliába és Galliába. A leghíresebb Attila hun vezér volt (†453). A halála után a hunok már nem játszottak jelentősebb szerepet, csak a kegyetlen pusztítók, ádáz katonák emlékezetét hagyták maguk után, amit össze is kapcsoltak a magyarok harciasságával.

A XIII. században összeállított magyar–lengyel krónika (*Chronicon Hungarico-Polonicum*, az eredeti krónikát úgy vélik, hogy a XIII. század első felében írták) elbeszéli, hogy Attila, miután óriási seregeket gyűjtött, hogyan pusztította el a hatalmát el nem ismerő Litvániát. A magyarokkal összefüggésbe hozott hunok történetének részletes leírását adta a legendák korától a történelmi időkig a

⁴⁵ Danilo lavírozásáról a lengyelek, magyarok és litvánok között ld.: D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201-1264). Biografia polityczna*, Kraków, 2012.

⁴⁶ A. Zoltán, Палемон и Атила, p. 144.

⁴⁷ D. Baronas, Geopolitinė situacija ir jos pokyčiai, D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 3: XIII a.-1385 m. *Valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų*, Baltos lankos (toliau - *Lietuvos istorija*, t. 3), 2011, p. 217-218.

XIII. század végén (1273 körül) a magyar király írnokának, Kézai Simon papnak a *Gesta Hungarorum et Hunnorum* című latin nyelvű krónikája.⁴⁸ Atilláról, a hunok híres vezérééről és helytartóiról írva, akiket a világ négy égtáján helyezett el, megemlítette a hun birodalom északi részén található Litvániát – „*altera usque Litvam*“. Később ugyanezt ismételték más középkori magyar krónikások, például a valószínűleg magyar szerző által a XIV. század közepén (1351 körül) írt Dubnicai krónika (*Chronicon Dubnicense*). Ezt azt állítja, hogy a magyarok Szkítia földein legyőzték a poroszokat, az Attila által meghódított országok között pedig említi a poroszokat és a litvánokat is.

A litván–hun kapcsolatokról szóló, XIII. századi vagy még korábbi legendás történet eljutott a reneszánszkori Litvániába is. Attilát és Litvániát összekötötte az egyik leghíresebb magyar humanista, Oláh Miklós történétíró (1493-1568) 1537-ben írott *Athila* c. művében. Oláhnak ez a műve jól ismert lett a Litván Nagyfejedelemség elitjének körében. Ciprian Bazilik⁴⁹, 1557-től a király írnoka, aki Fekete Radziwiłł (Radvila) Mihály (1515-1565) vilniusi vajdának dolgozott, és hosszú ideig a kliense volt, 1574-ben szó szerint lefordította lengyel nyelvre Oláh Miklós művét⁵⁰. 1580-ban egy névtelen szerző ugyanezt a művet lefordította rutén nyelvre⁵¹.

Oláh Miklós, XVI. századi metszet

⁴⁸ C. A. Macartney, *The Medieval Hungarian Historians: A Critical and Analytical Guide*, Cambridge University Press, 1953, p. 53 etc.

⁴⁹ R. Ragauskienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515-1584 m.)*, Vilnius, 2002, p.

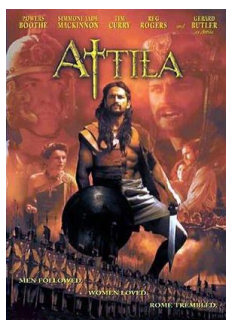
⁵⁰ Nicolaus Olahus, *Historia spraw Atyle, króla węgierskiego, z łacińskiego języka na polski przełożona*, Kraków: drukarnia M. Wirzbięta, 1574.

⁵¹ A. Brazgunou, *Europejski romans historyczny i rycerski w przekładach białoruskich XV-XVII wieku*, *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, 2013, t. 9, p. 18.

Mindezt később felhasználta Maciej Strykowski (1547-1593 körül) *Krónikájában*, amelyben azt bizonygatta, hogy Litvániát már a V. században benépesítették,⁵² valamint a rómaiaknak Litvániába való vándorlását a hunok itáliai pusztításával támasztotta alá: „A magyarok szintén, bár meglehetősen ismertek lettek Attila királyuk hadi vitézsége miatt, aki Isten ostorának és a világ rémének nevezte magát [...] Annak az oka, hogy ötszáz római és itáliai nemes Palemonnal vagy Publius Libonusszal együtt ezekbe az országokba érkezett, az általános vélekedés szerint az akkori idők kegyetlen császáranak, Nérónak a zsarnoksága volt, aki Krisztus születése után 57-ben kíméletlenül uralkodott Rómában avagy a kegyetlen magyar király Attila hódítása az itáliai földeken Krisztus születése után 401-428-ban“⁵³.

Érdekesség. A Litvániában készült Attila c. mozifilmről

Így lehet, hogy nem is nagy paradoxon, hogy az *Attila, a hun* (*Attila the Hun*) című 2001-ben készült kétrészes amerikai történelmi dráma rendezője, Dick Lowry, a híres hun vezér életét ábázolva a Nyugatrómai Birodalomban, leginkább Litvániában forgatott. Nem kevés litván színész játszott epizódszerepeket. A catalaunumi csata színre vitele a kernavéi várhegyeknél történt, a római katonákat pedig litvánok játszották.

A 2001-ben Litvániában készült *Attila, a hun* c. amerikai mozifilm, rendezte D. Lowry

3. A Litván Nagyfejedelemség és a Magyar Királyság történelmi kapcsolatai a XIV. században

⁵² A. Zoltán, *Min. veik.*, p.

⁵³ E. Patiejūnienė, Trys Motiejaus Strijkovskio Kronikos vertimo ištraukos, *Senoji Lietuvos literatūra*, knyga 33, Vilnius, 2012, p. 230, 243.

A XIII. századtól kezdve csak közvetett litván–magyar kapcsolatokról van tudomásunk, a következő évszázad azonban az intenzív érintkezés időszaka. A magyarok közvetlen ismeretsége a litvánokkal Anjou Károly Róbert magyar király (1310-1342) időszakától kezdődött. A XIV. század végén a dinasztikus házasság megkötése után már a középkori kapcsolatok csúcspontjáról lehet beszélni. Ezen időszak kapcsolatainak jellemző vonása, hogy a magyar–litván kapcsolatok a megerősödött litván–lengyel és magyar–lengyel kapcsolatok keretében alakultak ki.

Az intenzívebb magyar–litván kapcsolatok akkor kezdődtek, amikor 1301, az Árpád-ház kihalása után a dél-itáliai és szicíliai Anjou dinasztia képviselőit kezdték magyar királyokká koronázni. 1320-ban jött létre az első dinasztikus házasság a lengyel és a magyar uralkodócsaládok között: Anjou Károly Róbert magyar király feleségül vette Łokietek Ulászló lengyel király (1260/61-1333) lányát, Erzsébetet⁵⁴, és ugyanabban az évben magyar katonák indultak a lengyelek segítségére a kereszteslovagok elleni harcban. Akkoriban a magyarok alighanem először találkoztak a személyesen Gediminas nagyfejedelem által vezetett litvánokkal, akik szintén a lengyeleknek segítettek. Gediminas 1325-ben hozzáadta lányát, Aldonát (1309/1310 vagy 1311/1313-1339) a lengyel király fiához, Nagy Kázmérhoz (1310-1370), és katonai szövetséget kötött Lengyelországgal. Így a magyarok, a lengyelek és a litvánok szövetségesek lettek. Igaz, 1320-ban a litvánok, lengyelek és magyarok műveleteinek összehangolásakor az egyik magyar főúr, Drugeth Vilmos szepességi gróf kijelentette a lengyel királynak: „Ha így akarod támadni a keresztényeket, a pogányokkal együtt, akkor engedd, hogy hazatérjünk Magyarországra. De ha megengeded, hogy melletted meneteljünk, akkor küldd el a pogányokat, mi pedig boldogan harcolunk Veled együtt”⁵⁵.

Emlékérme Gediminas litván nagyfejedelem tiszteletére (1996)

⁵⁴ R. Petrauskas, Vengrija-Lenkija-Lietuva: dinastinių unijų paieškos, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010, p. 17-26.

⁵⁵ T. Baranauskas, Karaliaus Liudviko Didžiojo santykiai su Lietuva, *Ten pat*, p. 38.

A XIV. században a két országot elválasztó és egyszersmind összekötő alakok egyike volt Anjou Károly Róbert és Erzsébet fia, Anjou Lajos (Nagy Lajos 1342-1382), Magyarország, majd 1370-től Lengyelország királya is⁵⁶. Az utóbbinak a viszonya Litvániához bonyolult volt. Megpróbálta megoldani Litvánia keresztény hitre térítésének problémáit is, és többször vezetett hadjáratokat is Litvánia ellen, önállóan vagy a lengyel uralkodó szövetségeseiként. Nem minden hadjárata volt sikeres. Ilyen volt az 1345-ös Litvánia elleni nyári hadjárata is, amelynek kezdetén várakozás közben Anjou Lajos 600 aranyat veszített Vilmos holland gróffal szemben. A győzelmét az utóbbi hamarosan gúnyosan elhíresztelte, Károly örgróf pedig, aki később cseh király lett, még sokáig mesélte ezt az epizódot⁵⁷. A Litvániával szembeni ellenségesség egyik legfontosabb oka az úgynevezett „halics-volhíniai örökösödés“ volt. Akkoriban (1340-től) a fejdelemséget Gediminas nagyfejedelem legfiatalabb fia, Liubartas vezette (1312/1315 körül-1386 előtt), a magyar katonai műveletek többsége pedig Volhíniában zajlott, az erősített települések, mint például Belz bekerítésével⁵⁸.

Érdekesség. Miért ígérte Kęstutis litván nagyfejedelem, hogy elmegy Budára, bár nem tartotta meg

1351-ben Lajos magyar király vezette a lengyel–magyar közös hadjáratot a „rutén királyság“ ellen. De ez alkalommal a katonai összecsapásra nem került sor, mert Breszt környékén az ellenség hadseregét fogadó Kęstutis litván fejedelem tárgyalást ajánlott. A tárgyalások során, ahogy az a Dubnicai krónikából kiderül, Kęstutis megígérte, hogy felveszi a kereszténységet, Lajos pedig a maga részéről királyi koronát ígért neki, azt, hogy segíti a Német Lovagrenddel és a tatárokkal folytatott harcban, és a Horda által megszállt földek visszafoglalásában. Azt is megígérte, hogy gondoskodik róla, hogy az újonnan megtért országba önálló egyházmegyét alapítsanak. Kęstutis látszólag elfogadta a javaslatokat. Szándékai komolyságának megerősítéseképpen „litván esküt“ tett egy ökör feláldozása során. A Dubnicai krónika idézi a Kęstutis és a szertartáson résztvevő litvánok által kiejtett szavakat: *Rogachina Rosnenachy Gozpanany*, amelyek latinra fordítva állítólag azt jelentették, hogy „Isten, ránk és a lelkekre, az ökörré nézz, megígért eskünk ma teljesült“. Miután kiejtette ezeket a szavakat, Kęstutis levágta az ökör fejét, és átment az ökör feje és teste között, miközben azt mondta, hogy ez vele csak akkor történik, ha megszegi az esküjét.

⁵⁶ М. Волошук, Походы Лайоша Анжуйского против Литвы в польской историографии XLX - начала XXI вв., *Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje*, sud. R. R. Trimoniënė, R. Jurgaitis, Vilnius, 2007, p. 303-318.

⁵⁷ T. Baranauskas, *Min. veik.*, p. 41.

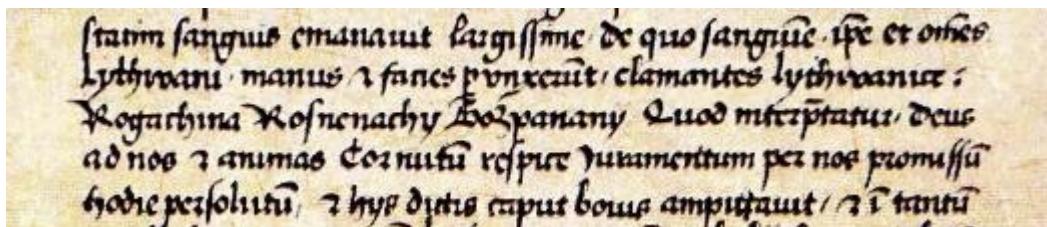
⁵⁸ М. Волошук, Походы Лайоша Анжуйского, p. 310.

Anjou Lajos magyar és lengyel király, aki Litvániában harcolt (*Képes krónika, (Chronica Pictum)* 1360 körül)

Nyilvánvaló, hogy a szertartást leíró krónikás, aki valószínűleg magyar volt, nem ismerte a Kęstutis által használt nyelvet. A történetírásban ezt a „litván esküt” nyelvi szempontból többféleképpen értékelik és olvassák (dekódolják). A lengyel és magyar kutatók arra hajlanak, hogy a Kęstutis szájából elhangzó mondatot ószláv nyelven írták le⁵⁹, míg a litván kutatók (Kazimieras Būga, Albinas Jovaišas, Tomas Baranauskas) számára általában nem kétséges, hogy a szöveg litván nyelvű.

A tanácskozás során Kęstutis azt is megígérte a magyar királynak, hogy elmegy a magyar székvárosba, Budára, és ott megkeresztelekedik. De a közös út mégis csak három napig tartott. Amint alkalom adódott, a litván fejedelem megszökött Anjou Lajos táborából, akinek így nem volt lehetősége, hogy érdemeket szerezzen mint a pogányok megkeresztelője, és többé soha nem kapcsolódott be komolyabban Litvánia térítésének dolgaiba. Kęstutis megelégedett azzal, hogy elhárította a közvetlen veszélyt a Litvániával szövetséges Volhíniáról, semlegesítette a magyar hadjárat veszélyét és kiszabadította a magyar fogságból a korábbi összeütközésekben fogságba esett testvérét, Liubartast.⁶⁰

⁵⁹ R. Balsys, *Maldos į senuosius lietuvių ir prūsų dievus XVI-XVII a. rašytiniuose šaltiniuose, Tautosakos darbai*, 2008, t. 35, p. 250-252; A. Zoltan, *Min. veik.*

⁶⁰ D. Baronas, *Vingiuotas kelias į lietuvių tautos krikštą, Lietuvos istorija*, t. 3, p. 529.

A Dubnicai krónika egy lapja Kęstutis esküjének leírásával (a 17. sorban idézik az elhangzott szavakat: „Rogachina Rosnenachy Gozpanany“)

Így Kęstutis litván fejedelem nem élt a lehetőséggel, hogy meglássa Magyarországot. A Magyar Királyságba érkező első Gediminas-leszármazottak között volt Korjatovics Sándor és Borisz, Jogaila és Vytautas unokatestvérei, akik Podóliát kormányozták, egy gazdag és geopolitikai szempontból fontos területet, ahol keresztezték egymást a Litván Nagyfejedelemség, Lengyelország, Moldova és Magyarország érdekei. Ahogy az Anjou Lajos 1377-ben François Carrarynak írt leveléből látszik, a Korjatovicsok még abban az évben a magyar király vazallusának nyilvánították magukat. Anjou Lajos a Korjatovicsok által uralt Podóliát nem Lengyelországhoz, hanem Magyarországhoz csatolta. A Korjatovicsoknak egy időre sikerült a területet elszakítaniuk Litvániától. Azonban Podólia függetlenségének az 1394-ben Vytautas és Jogaila által szervezett hadjárat véget vetett.⁶¹

Teodor (†1414 körül) és Vaszil, akik testvérek voltak, kénytelenek voltak visszavonulni Magyarországra⁶². A *Litván nagyfejedelmek krónikájának* eléggé homályos információja szerint Korjatovics Tódor „vybegl is Podol'skoj zemli ko Ugrom, a gorody osadil volochi, i vgoriskij knjaz' Fodoru pomoč dal“ ('elmenekült a podóliai földről a magyarokhoz, a városokat megszállták az oláhok, a magyar fejedelem pedig segített Fjodornak')⁶³. Vagyis Luxemburgi Zsigmond magyar király nekik adta Munkácsot és nagy birtokokat Beregben⁶⁴. Később három Gediminas-leszármazott is – Jagelló I. Ulászló, II. Ulászló és II. Lajos – magyar király lett.

⁶¹ S. C. Rowell, Lietuva, Moldova ir Vengrija XIV-XV a. sandūroje, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, p. 27.

⁶² R. Petrauskas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenė vėlyvaisiais viduramžiais: bendruomenė ir individas, struktūros ir institucijos, J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 4: (toliau – *Lietuvos istorija*, t. 4), *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386-1529 m.*, [Vilnius], 2009, p. 254.

⁶³ J. Tęgowski, Między Litwą, Polską i Węgrami. Problem politycznej przynależności Podola w końcu XIV i w początkach XV wieku, *Pamiętnik Kijowski*, t. 7: *Polacy na Podolu*, red. H. Stroński, Kijów, 2004, p. 15-16.

⁶⁴ J. Tęgowski, Między Litwą, Polską i Węgrami, p. 17.

Korjatovics Tódor szobra a munkácsi várban

3.1. Jogaila házassága 1386-ban a magyar származású Anjou Szent Hedviggel

A XIV. század végén Magyarország a litvánoknak, különösen a Gediminas-ház uralkodóinak már nem volt ismeretlen. 1379-ben Jogaila utasítására öccse, Skirgaila felkereste Magyarországot.⁶⁵ A század hetvenes éveitől litván követségek mentek a királyságba, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy tárgyaljanak Jogaila fejedelem és Anjou Lajos lánya, az 1384-ben Lengyelország királyává koronázott Hedvig házassága ügyében. 1385 januárjában megérkezett Krakkóba Jogaila küldöttsége, amelyet az ilyen tárgyalásokban már tapasztalt Skirgaila vezetett. Vele volt Vytautas fejedelem is, aki többször is járt Magyarországon, Korjatovics Borisz, Holszański János és Hanul vilniusi helytartó. A lengyel követek által kísért litvánok Budára mentek, Hedvig anyjához, Erzsébet magyar királynéhoz.

Miután kedvezően alakultak az akkori politikai körülmények, 1385. augusztus 14-én a krévai várban kihirdették Jogaila házassági kötelezettségvállalásait Hedviggel és a lengyel koronával szemben. Kötelezte magát, hogy alattvalóival együtt felveszi a keresztény hitet, Litvániát Lengyelországhoz csatolja, kifizet 200 ezer arany bánatpénzt Hedvig vőlegényének, Habsburg Vilmosnak, szabadon engedni Litvániában a lengyel foglyokat, és visszaszerzi mindkét ország elveszett földjeit. 1386. február 2-án Jogailát Lengyelország királyává választották, február 15-én ünnepélyesen megkeresztelték, február 18-án pedig Krakkóban megtörtént Jogaila házasságkötése Hedvig királynővel. Végül március 4-én Jogailát Lengyelország királyává koronázták II. Ulászló néven⁶⁶. Ez a házasság megnyitotta az utat Litvánia

⁶⁵ R. Petrauskas, *Dinastinės unijos genezė, Lietuvos istorija*, t. 3, p. 544.

⁶⁶ *Uo.*

megkeresztelkedése számára, dinasztikus kötelékekkel egyesítette Litvánát és Lengyelországot, és elősegítette az ország bekapcsolódását az akkori európai politikai, vallási és kulturális térbe.

Hedvig és Jogaila, Tomas Oskaras Sosnovskis szobra. A Litván Tudományos Akadémia Vrublevskis-könyvtára

Egyébként Jogaila dinasztikus jelképét, a kettős keresztet a magyar uralkodóktól vette át, akikkel rokonságba került. Ez a szimbólum rögtön az uralkodó megkeresztelkedése után megjelent. A nyugat-európai heraldikában a kettős keresztet pátriárkai keresztnek nevezik, lotharingiai keresztnek, amely a keresztiséget jelképezi. Az ötletét Edmundas Rišma szerint a hasonló jelentéssel bíró magyar keresztből vehették át, amely az állam címerében és az országalmán szerepel, amely az egyetlen ilyen Európában, amelyen kettős kereszt van⁶⁷.

Ennek a házasságnak erős politikai színezete volt. A házastársak között nem csekély korkülönbség volt: Jogaila több mint 20 évvel volt idősebb Hedvignél, különböző volt a neveltetésük és a szokásaik. Hedviget gyermekkorától királynénak nevelték, kiváló neveltetésben részesült, több nyelven tudott. Erős személyiség volt, néha egyenesen makacs, vol diplomáciai érzéke. Kedvelte a fényűzést, az ékszereket, de egyúttal nagyon vallásos volt, nem keveset adakozott. A politika terén a királyné nem volt aktív⁶⁸.

⁶⁷ S. Sajauskas, *Simboliai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetose*, *Pinigų studijos*, 2007, nr. 2, p. 61; E. Rimša, *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Versus Aureus, 2004, p. 69-70.

⁶⁸ Jogaila politikai szerepéről ld.: L. Korczak, *Karalienės Jadvygos vaidmuo ir politinė padėtis, Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, p. 63-69.

Bár Jogaila állandóan járt a Litván Nagyfejedelemségbe, Hedvig nem kísérte el ezekre az utakra. Több általa kiadott oklevél ismert: 1387-ben megerősítette Lvov privilégiumait, elfogdta Péter moldvai fejedelem hűségesküjét vagy 1397-ben tárgyalásokat folytatott Ladiszlóban (Włocławek) a Német Lovagrend nagymesterével, Konrad von Jungingennel, hosszabb ideig levelezett a lovagrenddel⁶⁹. Hedvig királyné kulturális és vallási tevékenységével tűnt ki. Udvarában összesereglett Lengyelország akkori értelmisége, olyanok, mint Piotr Wisz, Prágai Jeromos és mások. A királyné új templomokat alapított, gondoskodott a kolostorokról, ispotályokról. 1397. november 10-én a királyné litván kollégiumot alapított a prágai egyetemen, Jogailával együtt fáradozott az egyetem megújításáért, megkapta a pápa beleegyezését a teológiai kar működéséhez a krakkói egyetemen, végrendeletében ráhagyta birtokait⁷⁰.

Jogaila és Hedvig emlékműve, Dalia Matulaitė szobrászművész alkotása, 2013, Budapest, Európa Liget

A házastársak tisztelték egymást, és azt remélték, hogy lesz utódjuk. A vágyott gyermek, Erzsébet Bonifácia 12 év házasság után, 1399. június 22-én született. Azonban csak három hetet élt. Utána július 17-én elhunyt Hedvig lengyel királyné is. A királynét Krakkóban, a Wawel székesegyházban temették el. II. János Pál pápa 1997. június 8-án szentté és Lengyelország patrónájává avatta Hedviget. Ezt a

⁶⁹ *Ten pat.*

⁷⁰ K. Szajnocha, *Jadwiga i Jagiełło*, Warszawa, 1905; O. Halecki, *Jadwiga Andegaweńska i kształtowanie się Europy Środkowowschodniej*, Kraków, 2000; L. Korczak, *Min. veik.*

történelmi személyiséget Litvánia apostolnőjének és az egyesített Európa védőszentjének is nevezik. 2012-ben a vilniusi ferences templomba szállították Szt. Hedvig királynő ereklyéjét.

Ahogy említettük, Anjou Hedvig személyét a litván történelemben elsősorban – megalapozottan – Litvánia XIV. század végi megkeresztelkedéséhez kötik. Jan Długosz krónikaíró elbeszéléséből kitűnik, hogy a királyné közvetetten vett részt a Litvánia megkeresztelésével és keresztény hitre térítésével kapcsolatos munkákban. Környezetéből származtak Vilnius első püspökei, Goskovi András és Miklós is⁷¹. Vilnius első püspöke, a ferencesrendi András végakaratóban megemlítette a Hedvig által neki ajándékozott liturgikus ruhákat. Długosz állítása szerint a királyné bőkezűen megajándékozta a vilniusi székesegyházat kelyhekkel, könyvekkel, szentségtartókkal, keresztekkel, képekkel és más ajándékokkal.

A 2012-ben a vilniusi Mária Mennybevétele templomban felszentelt Szt. Hedvig-oltár

A 2012-ben Vilniusba szállított Szt. Hedvig ereklye

A királyné fennmaradt ajándékai között ott van a Vatikáni Apostoli Könyvtárban őrzött 1317-1333 körül Magyarországon készült, mesteri miniatúrákkal díszített pergamentkönyv, az *Acta sanctorum pictis imaginibus adornata*, melyet *Anjou legendáriumnak* neveznek. Illuminációit Károly Róbert udvari művésze, a soproni Hertulis készítette. A könyvnek az ő tulajdonát képező részét a királyné férjével Vilnius első püspökének adományozta. A XVII. században ez a különleges könyv Itáliába került. A legendárium két lapja egy nyolc jelenetből álló ciklusnak ad helyet, amely egy lengyel szentet,

⁷¹ V. Dolinskas, Šventoji Jadvyga Anžujietė ir jos atminimas Vilniaus katedroje, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, p. 97-98.

Szaniszlót, Krakkó püspökét és vértanút ábrázolja, aki a vilniusi székesegyház egyik fő védőszentje lett. Így a könyv a magyar–lengyel–litván kulturális és művészeti örökség fontos emléke⁷².

4. Litvánia és Magyarország a XV. században és a XVI. század elején

Jogaila és Hedvig házassága miatt a litván–magyar kapcsolatok csak tovább erősödtek. Leszámítva a Német Lovagrendet és Lengyelországot, Magyarország a politikai érdekek miatt az az állam volt, ahová a lengyel–litván állam és a Gediminas-ház képviselői jártak. Még a XV. század elején Jogailának felajánlották Szt. István koronáját. 1412 márciusában–áprilisában a lengyel–litván uralkodó látogatóban járt Luxemburgi Zsigmond magyar király udvarában. Lublón ugyanazon év március 15-én Jogaila megállapodott a magyar királlyal a Német–római Birodalom és a lengyel–litván állam közötti békéről, valamint a Lovagrenddel folytatott háborúról⁷³.

Nagy Vytautas a lucki találkozáson, Jonas Mackevičius festménye, 1934

Litvánia uralkodói továbbra is tartották a kapcsolatot a budai udvarral. Luxemburgi Zsigmond német–római császár és magyar király részt vett az 1429. január 6-29-én Vytautas által rendezett magas

⁷² V. Dolinskas, *Min. veik.*, p. 97-104; V. Dolinskas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūrinį ryšių atspindžiai Vilniaus katedros lobyne, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2008, t. 51, p. 46-47.

⁷³ S. C. Rowell, Du europos pakraščiai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Ispanų Karalysčių ryšiai 1411-1412 ir 1434 m. tekstuose, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2003 metai, t. 1, Vilnius, 2004, p. 165; J. Tęgowski, Między Litwą, Polską i Węgrami, p. 20.

szintű nemzetközi találkozón Luckban, ahol közzétették Vytautas megkoronázásának ötletét. Zsigmond 1429-ben szintén befogadta Vytautas nagyfejedelemet a feleségével, Cillei Borbálával közösen alapított udvari Sárkány Lovagrendbe, amelynek jelképe a lovagok védőszentje, Szent György által legyőzött sárkány volt, és megengedte a nagyfejedelemnek, hogy új rendtagokat toborozzon a Nagyfejedelemség előkelői között⁷⁴. A Sárkány Lovagrendet (Ordo equestris Draconis in Hungaria): Societas Draconis (lat.), , Zakon Smoka (lengy.) azért alapították, hogy egyesítsék a magyar király hűséges támogatóit a török elleni és a magyarországi és európai katolicizmus védelméért folytatott harcra. Ez az egyik legrégebbi lovagrend egész Európában⁷⁵.

Meg lehet még említeni, hogy a Litván Nagyfejedelemség és a Magyar Királyság főurai között levelezés folyt. Ismert például Rozgonyi István magyar főnemes levele Vytautas litván nagyfejedelemnek 1429-ből⁷⁶. A Holszański Zsófia lengyel királyné kezdeményezésére 1443-1445-ben cseh nyelvről lengyelre fordított biblia később Magyarországra került⁷⁷.

A Sárkányrend jele

Philippo Bonanni, *Ordinum equestrium et militarium catalogus*, Romae, 1711. p. XXXV.

A kormányzással elégedetlenek Magyarországra mentek szövetségeseket keresni terveik megvalósításához. A magyarországi kapcsolatok háttérben kibontakoztak Jogaila lengyel–litván király bonyolult kapcsolatai a fivéréivel (Algirdas nagyfejedelem két hazasságból tizenkét fiát hagyott hátra) – Teodorral, (1324/26 körül – 1394-1400 között) és Švitrigailával (1370-1452 körül). Az előbbi, aki

⁷⁴ R. Petrauskas, Valdovas ir jo karūna: neįvykusios Vytauto karūnacijos aplinkybės, *Lietuvos istorijos metraštis. 2009 metai* 2, Vilnius, 2010, p. 64.

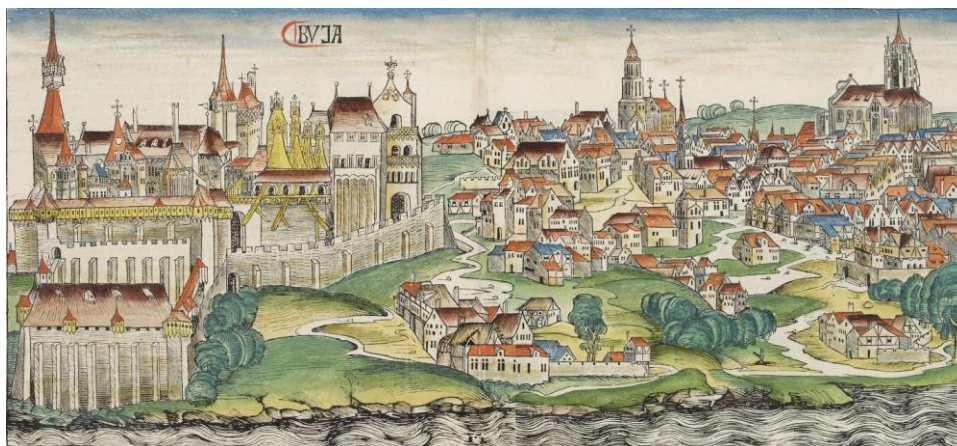
⁷⁵ V. Rutkauskienė, Drakula, senieji Vengrijos ordinai ir Lietuva, www.tv3.lt/naujiena/lietuva/183981/drakula-senieji-vengrijos-ordinai-ir-lietuva-2

⁷⁶ R. Petrauskas, Valdovas ir jo karūna, p. 63-65.

⁷⁷ A sárospataki gimnázium könyvtárában őrzik, sign. O.916, R. Cicėnienė, LDK ankstyvoji knygos visuomenė: genezė ir raida (iki XVI a. vidurio), *Knygotyra*, 2010, t. 55, p. 15.

Kobrint és más, Volhínia és Chelm között fekvő földeket uralt, apja halála után megszakította a kapcsolatait nemcsak a fivérével, hanem Litvániával is, és 1377-ben Anjou Lajos magyar király szolgálatába szegődött. Több alkalommal, a hataloméért folytatott harcok során Magyarországra menekült Jogaila legfiatalabb öccse, Švitrigaila. 1394-ben és – a XV. század végi moszkvai krónikakompiláció adatai alapján – 1418-ban Magyarországon keresett támogatót a litván nagyfejedelemi trónért folytatott harcban. Azonban egyik alkalommal sem járt sikerrel⁷⁸.

Főurak, udvari hivatalnokok is utaztak Magyarországra. Gedigold György, az uralkodó akkori országnagya és podóliai kormányzó más lengyel nemesekkel együtt Jogaila megbízásából 1411-ben Magyarországra utazott⁷⁹, 1467-1469 között Soltan Sándor litván főúr a szent helyeket látogatva impozáns utazást tett Európában, és többek között felkereste III. Frigyes német–római császár udvarát Magyarországon⁸⁰.

Buda, *Nürnbergi krónika*, 1493

A Litvániába érkező magyar követségek közül a leghíresebb Luxemburgi Zsigmond megbízottjának, Makrai Benedeknek (†1421/1427) 1413-as látogatása volt. A szegény nemesi családból

⁷⁸ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań-Wrocław, 1999, p. 156-157; J. Tęgowski, *Między Litwą, Polską i Węgrami*, p. 19-20.

⁷⁹ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje-XV a. Sudėtis-Struktūra-Valdžia*, Aidai, 2003, p. 231.

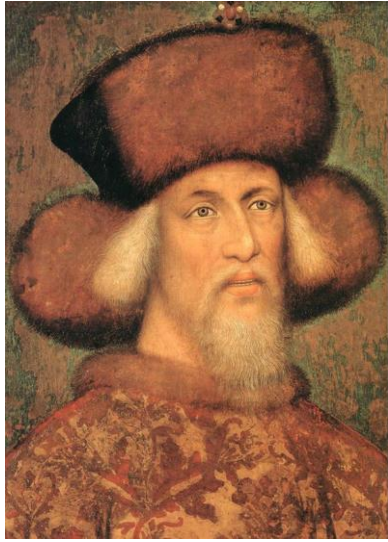
⁸⁰ R. Trimonienė, *Vakarų Europos rekomendaciniai raštai Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero dvariškiui. Aleksandro Soltano politinės veiklos štrichai*, *Lietuvos istorijos studijos*, 1996, t. 3, p. 101-119; S. C. Rowell, *Du Europos pakraščiai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Ispanų karalysčių ryšiai 1411-1412 m. ir 1434 m. tekstuose*, *Lietuvos istorijos metraštis 2003 metai-1*, Vilnius, 2004, p. 157.

származó Makrai nagy karriert futott be: A német–római császár és magyar király tanácsadója lett, a világi és kánonjog licenciátusa volt, Czuch ura (dominus de Czuch) az egri püspökség kormányzója. Litvániában területi vitákat kellett megoldania Žemaitijával kapcsolatban, világosabban megrajzolva a déli és nyugati határait. 1413 karácsonyán Makrai Bendek Trakaiba érkezett Vytautas litván nagyfejedelemhez, aki lovaggá avatta őt, és gazdagon megajándékozta. Litvániai székhelyül Makrai Kaunast választotta, ahonnan Vilniusba és Žemaitijába utazgatott. A Žemaitijával kapcsolatos döntésében Žemaitijának ítélte Veliuonát és Klaipédát, valamint megerősítette, hogy Vytautas és Jogaila betartja a toruńi szerződést és a Budán hozott döntéseket. Bár a Litvánia számára kedvező döntését nem erősítették meg⁸¹.

Érdekesség. Luxemburgi Zsigmond magyar király és német–római császár – Gediminas leszármazottja

A Litván Nagyfejedelemség XV. századi történetében és különösen Vytautas litván nagyfejedelem koronázási ügyében fontos szerepet játszott IV. Károly cseh király és Erzsébet pomerániai hercegnő fia, Luxemburgi Zsigmond (1368-1437). Még gyermekkorában eljegyezték Anjou Lajos magyar király Mária nevű lányával, majd miután feleségül vette őt, 1387-ben Magyarország királya lett. Ily módon Luxemburgi Zsigmond és Jogaila, aki Mária testvérét, Hedviget vette feleségül, sógorok is voltak. 1433-ban Luxemburgi Zsigmondot német–római császárrá koronázták. A magyar király, majd később német–római császár nőágon Gediminas litván nagyfejedelem ükunokája volt.

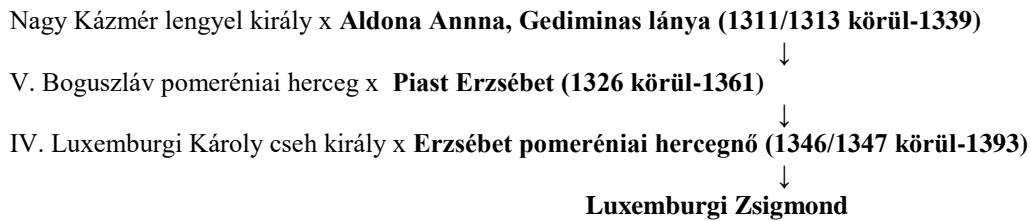
⁸¹ B. Dundulis, *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*, Vilnius, 1960, p. 111–138; Ž. Mačiukas, Zigmantas Liuksemburgietis ir Žemaitijos byla Konstanco bažnytiniame susirinkime 1414-1418 metais, *Lietuva ir jos kaimynai: nuo normanų iki Napoleono*, Vilnius, 2001, p. 127-149; Ž. Mačiukas, Makra Benediktas, *LDK valdovų rūmų biografinis žodynas*, sud. A. Ragauskas, R. Ragauskienė, Vilnius, 2010, rankraštis saugomas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose.

Luxemburgi Zsigmond, Pisanello festménye 1433 körül

https://en.wikipedia.org/wiki/Sigismund,_Holy_Roman_Emperor#/media/File:Pisanello_024b.jpg

Gediminas litván nagyfejedelem és Luxemburgi Zsigmond genealógiai kapcsolata

Bár a történettudományban ezzel kapcsolatban megoszlanak a vélemények, Luxemburgi Zsigmond lehetett Vytautas megkoronázása 1430-as ötletének egyik szerzője⁸². A Vytautas koronájával kapcsolatos szavak először éppen 1428 végén, Zsigmond és Vytautas levelezésének idején hangzottak el. Az ötletet 1429 januárjában Luckban hozták nyilvánosságra a nemzetközi találkozó idején. Azonban Zsigmond magyar király álláspontja Vytautas koronázásának kérdésében nem volt egyértelmű. Egyrészt a magyar király arra törekedett, hogy széles keresztény koalíciót hozzon létre, amelyben a megkeresztelkedett Litvánia státusza már teljesen valóságos volt, Vytautastól pedig azt remélte, hogy

⁸² R. Petrauskas, Valdovas ir jo karūna, p. 63-65.

támogatja a törökökkel és huszitákkal vívott harcban. De Luxemburgi Zsigmond nem volt érdekelt Lengyelország hatalmának növekedésében.

Csak egyetlen körülmény volt kedvezőtlen: a precedens lehetősége egy új királyság megalapításához. Ugyanakor máig sem világos, hogy a magyar király 1430-ban a Vytautasnak és feleségének készített koronák szállításához miért választotta a Lengyelországon keresztül vezető nem biztonságos utat. Két követséget küldtek. Az elsőt, amelynek az volt a célja, hogy elmagyarázza Vytautasnak a koronázás jogi részleteit, és amelyet a bécsi egyetem jogásza, Baptista Cigala vezetett, a lengyelek elfogták és kirabolták. Ezért a második követség, amely koronákat szállított, miután értesült az első követség sorsáról, az Odera menti Frankfurtból a koronákkal visszatért abba a városba, ahol azokat készítették, Nürnbergbe. 1431-1434-ben Luxemburgi Zsigmond Vytautas koronáját 1500 guldenért zálogba adta először a nürnbergi, majd más gazdag német polgároknak. Később nincs több információ a koronával kapcsolatban⁸³.

4.1. Magyarország Jagelló-házi uralkodói

Jogaila házassága nagy hatással volt a későbbi dinasztikus versengésre Közép-Európában. A XV. század közepén Magyarországot jobban fenyegette a hatalma csúcspontját elérő Oszmán Birodalom veszélye, mint addig bármikor. A magyar trónért folyó belharcokat 1440-ben a Jogaila legidősebb fiát, az 1434-től lengyel király I. Ulászlót (1424-1444) támogató magyar főúri csoport nyerte. I. Jagelló Ulászló ismét perszonálunióban egyesítette Lengyelországot és Magyarországot⁸⁴. Ahogy útinaplója mutatja, miután magyar király lett, majdnem minden idejét Budán töltötte⁸⁵. De uralkodása csak néhány évig tartott. 1444 őszén Jogaila legidősebb fia hősiesszen, de sikertelenül vezette a IV. Jenő pápa által meghirdetett keresztes hadjáratban a lengyel és magyar hadakat a Balkánra betörő törökök ellen. A Várna (ma Bulgária) melletti csatában Európa hőseként esett el. A történelmi emlékezetben pedig Várnai Ulászló sajátos közép-európai Artúr királyként maradt meg. Mivel a csata után nem találták meg a holttestét, legenda kezdett kialakulni ekörül az uralkodó körül, akinek egy napon vissza kell térnie, hogy megvédje népét⁸⁶.

⁸³ *Ten pat.*

⁸⁴ J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk na Węgrzech (1440-1444)*, red. Katarzyna Błoch, Oświęcim, 2014.

⁸⁵ S. Sroka, *Z dziejów stosunków polsko-węgierskich w późnym średniowieczu: szkice*, Kraków, 1995.

⁸⁶ S. C. Rowell, Pomirtinis Vladislovo Varnečio gyvenimas – Vidurio Europos karalius Artūras iš Lietuvos, *Lietuvos istorijos metraštis. 2006 metai*, 2, Vilnius, 2007, p. 5-30.

Emlékmű Várnai Ulászlónak, Várna (Bulgária)

A XV. század második felében a Jagellók kitartóan harcoltak a trónokért Közép-Európában és konkrétan Magyarországon. 1471-ben a magyar belharcok eredményeképpen a Corvin Mátyás uralkodásával elégedetlen magyar főurak meghívták Kázmér tizenhárom éves lengyel királyfit (1458-1484), hogy foglalja el a trónt. Ezt a jogos trónöröklést alátámasztotta, hogy a „királyok anyjának“ nevezett Habsburg Erzsébet lengyel királyné (1436-1505) a magyar király, Habsburg Albert (1438-1439) lánya és a Magyarországot 1453-1457 között kormányzó Utószülött (V.) László testvére volt. 1471. szeptember 20-án Krakkóban Kázmér magyar trónörökösnek nyilvánította magát, és hadat üzent Corvin Mátyásnak, októberben seregével magyarországi hadjáratra indult. A hadjáratról sok történész és krónikás ír vagy legalábbis említi, Jan Długosztól kezdve Miechówi Mátyáson és Marcin Kromerig. A hadjárat sikertelen volt, csak Nyitraig (ma Szlovákia) jutottak el, a herceg vereséget szenvedett, és vissza kellett vonulnia. A szétzilálódott hadak raboltak, fosztogattak. A kudarc erős hatással volt a még nagyon fiatal Kázmérra, ezek után az események után különösen ájtatos lett, és Jan Herbut *Krónikájának* megjegyzése szerint „olyan odaadóan törődött az örök boldogsággal, alighogy visszatért a háborúból, amilyen csalóka és hiú az evilági boldogság“⁸⁷.

⁸⁷ W. Prochaska, *Wyprawa św. Kazimiera na Węgry (1472-1474)*, *Ateneum Wileńskie*, 1923, t. 1, p. 10-28; *Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto šaltiniai*, sud. M. Čiurinskas, Vilnius, 2003, p. 16.

Szt. Kázmér képmása a vilniusi székesegyházban

Azonban a XV. század végén a Litvániából származó nemzetség fáradozásai elérték céljukat. A Jagellók Közép-Kelet-Európa egyik legbefolyásosabb dinasztiája lettek. Jagelló Kázmér fiai négy európai államot kormányoztak: Lengyelországot, Csehországot, a Magyar Királyságot és Litvániát. Csehországban (1471-től) és Magyarországon (1490-től) Kázmér legidősebb fia, II. Ulászló uralkodott (1490-1516)⁸⁸, Lengyelországban János Albert, a Litván Nagyfejedelemségben pedig Sándor. 1492 december 5-én a budai várban II. Ulászló és a lengyel király között, aki Litvánia főfejedelmének is titulálta magát, örök szövetség és béke kötött. Ezt a szerződést megújították 1494-ben, 1498-ban, 1499-ben, és kibővítették 1507-ben. Ily módon lefektették a Jagellók egységes politikai rendszerének alapját: amikor ugyanaz a dinasztia kormányozott négy országot: a megörökölt Litván Nagyfejedelemséget, Lengyelországot, Csehországot és Magyarországot⁸⁹.

⁸⁸ Plačiau žr.: K. Baczkowski, *Walka o Węgry w latach 1490-1492: z dziejów rywalizacji habsbursko-jagiellońskiej w basenie środkowego Dunaju*, Kraków, 1995; K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie w walce o Węgry w latach 1490-1492*, Oświęcim, 2014.

⁸⁹ R. Trimonienė, Aleksandro Jogailaičio laikų pasiuntiniai į Lenkijos karalystę, *Lituanistika*, 2016, t. 62, nr. 3, p. 171.

Jagelló Kázmér családfája, Łaski J., Commune incliti Poloniae regni privilegium, Krakkó, 1506,

Érdekesség. A Litvániából Magyarországra került szokásról, hogy az ételek feltalálását trombitások jelezték

Úgy vélik, hogy II. Ulászló budai udvarába Litvániából került az a szokás, hogy az ebéd ideje trombitások jelezték minden egyes étel felszolgálatát⁹⁰. Ezt a szokást a magyar király apja, Jagelló Kázmér udvari gyakorlatából vehette át. Jagelló Kázmér udvarában egyébként is sok trombitás volt. A zene, főleg a trombitakíséret, az uralkodó diplomáciájának része volt a fontos vendégek fogadása és a nekik való tiszteletadás során. Ebédidőben trombita szólt. Ezt említi Ambrogio Contarini velencei követ trakai fogadtatásának leírásában. Az ebédre a király fiaival trombitaszóra lép be. A királyfiak a jobb oldalán ülnek, a vilniusi püspök és a vendég a bal oldalon. A teremben negyven nemes is ebédel. A trombiták jelentik be az új fogást: „Az étkeket szolgák hordták az asztalra, szintén trombitaszó után, nagy tálcákon, amelyek gazdagon meg voltak rakva ételekkel“. Froissart francia krónikás szintén azt írja, hogy az ebéd zenével kezdődött⁹¹.

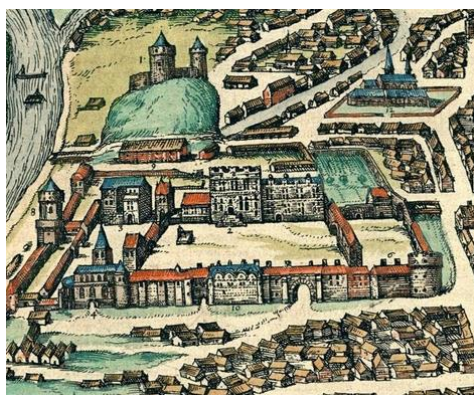
4.2. Magyarország diplomáciai segítsége a Litván Nagyfejedelemségnek a XVI. században

A Jagellók által uralt államok politikai elitje közötti kapcsolatok a XV. század végén és a XVI. század elején jobbakk voltak, mint korábban bármikor. Igaz, hogy Magyarország kétségtelenül jobban ismerte Lengyelországot, mint Litvániát. A II. Ulászló uralkodása idején Magyarországot felkereső első

⁹⁰ R. Trimonienė, Kultūriniai ryšiai Jogailaičių Europoje XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje, p. 10-11.

⁹¹ S. C. Rowell, Trumpos akimirkos iš Kazimiero Jogailaičio dvaro: neeilinė kasdienybė tarnauja valstybei, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2004/1, Vilnius, 2005, p. 36, 41, 43.

litván követség az 1500 végén Jagelló Sándor által küldött és Gliński Mihály herceg (1460/1470 körül–1534) által vezetett volt delegáció volt. A herceg azért ment, hogy segítséget kérjen Litvánia számára a Moszkvával folytatott háborúban. A magyar székvárosba hatvan lovassal megérkező litván küldöttség 1501 márciusáig volt Budán. Egyébként Gliński még egyszer elment Budára hat évvel később, de már személyes célokkal, II. Ulászló támogatását kérve a Nagyfejedelemség új uralkodójával, Öreg Zsigmonddal szemben. A magyar király beleegyezett, hogy közvetít, és elküldte Vilniusba követét, a morva Pniovskit⁹². Gliński első budai követsége eredményeket hozott: a Litvánia és Moszkva közötti második háború (1500-1503) során Moszkvába érkezett 1501-ben egy lengyel–magyar követség, amely fegyverszünetet követelt, és azzal fenyegetőzött, hogy különben katonai segítséggel védi meg a Jagellók örökségét, a Litván Nagyfejedelemséget. Így alakult ki az a gyakorlat, hogy a magyar követek közvetítettek Moszkvában a Litván Nagyfejedelemséggel kapcsolatos viszonyok ügyében. Ezt a gyakorlatot később is ápolták. 1502 nyarán II. Ulászló elküldte Moszkvába követét, Zanthay Zsigmondot, és azt az utasítást adta neki, hogy egyeztesse a cselekményeket a litván féllal.

A litván uralkodók palotája Vilniusban F. Hogenberg és G. Braun atlaszában, 1581

Érdekesség. Zanthay Zsigmond magyar követ a Litván Nagyfejedelemség vilniusi uralkodói palotájában

Jagelló Ulászló magyar és lengyel király követe, Zanthay Zsigmond (Sigismundus Zanthay) fontos szerepet játszott az európai uralkodók törökellenes koalíciójának szervezésében. Arra törekedtek, hogy bevonják Moszkvát is, amely 1500-1503-ban a Litván Nagyfejedelemséggel háborúzott. Ezért Zanthayt elküldték Moszkvába, hogy közvetítsen a Litvániával kötendő békeszerződés aláírásának

⁹² *Ten pat*, p. 176; R. R. Trimonienė, Kultūriniai ryšiai Jogailaičių Europoje XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, sud. D. Steponavičienė, Vilnius, 20007, p. 9, 13.

ügyében. 1502 őszén a követ Vilniusban volt, és kihallgatást kapott a litván uralkodótól, Jagelló Sándortól. Fennmaradt vilnusi vendégségének benyomásairól egy töredék: „[...] Amikor bementem a várba, hogy beszédet intézzek ő királyi fenségéhez [Ilona litván nagyfejedelem asszonyhoz], őkirályi fensége azalatt a templomban volt, ahol meghallgattam és megláttam egy szentmisét az ortodox rítus szerint, olyan ünnepélyességgel és harangzúgással, amilyent itt se nem láttam, se nem hallottam. Végül a szentmise után őkirályi fensége a palotába ment, előtte ment sok udvaronc, akik vele voltak a templomban, és sok nemes asszony és kisasszony is követte”⁹³.

1503 szeptemberében Vilniusban pénzt fizettek ki egy másik, a budai udvarból érkező követnek is, Maciej Tuchorskinak⁹⁴. II. Ulászló magyar király 1503-ban még abban közvetített, hogy a mazóviai herceg özvegyére, Radziwiłł Annára és kiskorú fiaira hagyják Czersk és Varsó kormányzását⁹⁵. Így a diplomáciai szférában a Jagelló-blokk együttműködése – konkrétan a magyar diplomáciai segítség – kedvező eredményeket hozott Litvániának.

Lajos király teteme Mohács mellett (Székely Bertalan festménye, 1861)

https://pl.wikipedia.org/wiki/Ludwik_II_Jagiello%C5%84czyk#/media/File:2lajos.jpg

A kutatók kiemelik Magyarország közvetett szerepét a Litván Nagyfejedelemség modernizációs folyamataiban, amelyek a XIV. század végétől zajlottak. Magyarországon a királyi hatalom új lökést kapott a francia Anjou-ház megjelenésével. Az utóbbi rendezett államszervezeti példákat hozott magával: a budai székváros kibővítése, a királyi birtokok visszavétele, a szolgáló nemesség létrehozása, a találékony pénzügyi politika, amelyet összehangoltak a királyi bányászati regáléval. Ezek közül sok

⁹³ E. Banionis, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinių tarnyba XV-XVI amžiais*, Vilnius, 1998, p. 64, 290; R. Ragauskienė, Zanthay Zigmantas, *LDK valdovų rūmų biografinis žodynas*, sud. A. Ragauskas, R. Ragauskienė, Vilnius, 2010, rankraštis, LDK valdovų rūmai.

⁹⁴ E. Banionis, *Min. veik.* p. 125.

⁹⁵ R. R. Trimonienė, *Kultūriniai ryšiai*, p. 14-15.

ötletet már Nagy Kázmér és Anjou Lajos idején átvettek Lengyelországban, rajta keresztül pedig Jagelló és a Jagelló-ház dinasztikus uniójának korszakában sok minden eljutott Litvániába is⁹⁶. Azonban a Litván Nagyfejedelemség és Magyarország között továbbra is nem kevés különbség maradt, amelyek gátolták a szorosabb kapcsolatok kialakulását. Különbözők voltak a politikai céljaik. Magyarországot az Oszmán Birodalom fenyegette, később pedig a Habsburgok növekvő hatalma szakította szét az államot. A Litván Nagyfejedelemség a kelet-európai hegemoniáért harcolt, világosan elválasztva Európát Moszkva növekvő fenyegetésétől. Talán még nagyobbak voltak a két állam között a fejlődésbeli, mind gazdasági, mind kulturális különbségek.

A Jagellók és a Habsburgok dinasztikus eljegyzése 1515-ben. A. Dürer műve

1515 nyarán zajlott le a három uralkodó – Habsburg Maximilián császár, Öreg Zsigmond lengyel király és litván nagyfejedelem, valamint II. Jagelló Ulászló magyar és cseh király találkozója kezdetben Pozsonyban, később Bécsben. A Habsburgok és a Jagellók kongresszusának ideje alatt jelentős határozatokat hoztak, amelyek lehetővé tették, hogy kompromisszumra jussanak a két dinasztia kapcsolataiban. Aláírták a Jagellók és a Habsburgok kölcsönös együttműködési szerződését, amely azt jelentette, hogy felosztják a politikai befolyást és a területeket Közép- és Kelet-Európában. A legfontosabb határozatok értelmében a Habsburgok megszakítják Moszkvával való szövetségüket. Megállapodtak, hogy ha megszakad a Jagelló-ház férfiága, a Habsburgok örökölhetik a magyar és a cseh

⁹⁶ R. Petrauskas, Vengrija-Lenkija-Lietuva, p. 29.

trónt. Ezért cserébe Maximillián vállalta, hogy nem támogatja többet a Német Lovagrendet, békeközvetítő lesz, és elismeri az 1466-os torúni békeszerződést.

A kongresszus határozatait dinasztikus eljegyzésekkel pecsételték meg: I. Jagelló Lajosnak, a magyar és a cseh trón örökösének feleségül kellett vennie Maximillián unokáját, Habsburg Máriát, Lajos testvérének, Jagelló Annának a keze pedig Mária testvérét, Habsburg Ferdinándot illette. Ezt az eseményt a híres művész, Albrecht Dürer is megörökítette egyik fametszetén. A metszet jobb sarkában Öreg Zsigmond mellett egy pajzs látható Lengyelország és a Litván Nagyfejedelemség címerével.

A kongresszuson részt vettek a Litván Nagyfejedelemség politikai elitjének képviselői is, főurak a Radziwiłlek, Gasztoldok közül és más nemzetségekből, akiknek sikerült közvetlen kapcsolatba kerülniük a Német–római Birodalom trónját birtokló osztrák Habsburgokkal. Ez volt az egyik legfontosabb lépés Litvánia akkor nyugati irányultságú diplomáciájában. Akkoriban a litvánok megjelenése a kortársak szerint megdöbbentette a külföldieket mind a fényűzésükkel, mind a jó modorukkal. Strykowski szerint „Radziwiłł Mihály és Gasztold Szaniszló nagy költségekbe verve magukat, több mint száz zenészt hoztak magukkal. Ezek muszka, tatár és kozák módra felöltöztetett ifjak voltak, akik különböző hangszereken játszottak, szablyákkal és íjakkal voltak felfegyverkezve, ferde csizmában, és a templomban, imponálni akarván a császárnak, énekelték a szentmisét és a vecsernyét, ezzel nagyon megdöbbentve a kívülállókat, a németeket és olaszokat, akik korábban a litvánokat faragatlannak képzelték”⁹⁷. Tehát a litván főurak által hozott óriási kíséret és a zenekar, a játékok az imádságok alatt magára Maximillián császárra is nagy hatással volt.

II. Jagelló Ulászló aranypénze

A Radvila-nemzetség genealógusa, Edvardas Kotlubajus szerint a találkozón különösen fényesen szolgált a királynak „nemcsak vagyonával, hanem tanácsaival is“ a Nagyfejedelemség akkori kancellárja,

⁹⁷ Pagal: Edvardas Kotlubajus, *Radvilos. Nesvyžiaus galerijos portretai*, Vilnius, 1995, p. 33.

Radziwiłł Mihály vajda (1470 körül-1521). S. Risiński tudomása szerint a királytalálkozón „egyedül Radziwiłłt választották ki a spanyol követtel együtt, hogy elkísérjék Anna magyar királynét, Lajos testvérét, hogy Maximilliánnal együtt ünnepeljék az eljegyzést. Ezt a nemes szolgálatot a jó császár semmi szín alatt sem akarta megjutalmazatlanul hagyni“. Ezért a szolgálatért a főurat E. Kotlubaj szerint hercegi címmel tüntették ki⁹⁸.

II. Jagelló Lajos szobra Mohácson, 2009.

1516-ban II. Ulászló cseh és magyar király halála után a két ország trónját egyetlen fia, a tízéves Lajos foglalta el (1506-1526). Formálisan nagybátyja, Öreg Zsigmond lengyel király és litván nagyfejedelem, illetve Maximillián német-római császár voltak a gyámjai. Még azután sem volt teljehatamú uralkodó, hogy nagykorúvá vált, mert az országokat valójában továbbra is a főúri csoportok vezették. Magyarország uralmi válságba került: a Szapolyai János által vezetett főnemesség a Habsburgokat támogató csoportosulással versengett a hatalomért. 1521-ben Magyarországnak egyedül kellett harcolnia az országba betörő oszmán hadsereggel. A Jagelló-blokk országai közül Lengyelország és a Litván Nagyfejedelemség semleges pozíciót foglalt el, a Habsburgok pedig a Franciaországgal folytatott harccal voltak elfoglalva az itáliai hegemoniáért. 1526 nyarán zajlott a döntő csata. Augusztus 29-én a tapasztalatlan ifjú, Jagelló Lajos által vezetett, és a török seregnek csak töredékét kitevő magyar hadsereg megpróbálta Mohácsnál elállni a törökök útját. A másfél órás csata a magyarok vereségével végződött, majdnem a hadsereg fele elesett. Jagelló Lajos magyar és cseh király a csatamezőről

⁹⁸ R. Ragauskienė, Lietuvos didikai 1515 m. Jogailaičių ir Habsburgų susitikime Vienoje, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/ldk-istorija-1515-m-jogailaiciu-ir-habsburgu-susitikime-vienoje-582-359319>.

menekülve belefúlladt a gyors sodrású Csele-patakba. Mivel feleségül vette Habsburg Máriát, halála megnyitotta az utat a Habsburgoknak a magyar trónhoz. Ugyanabban az évben I. Ferdinánd átvette a hatalmat Csehországban és Magyarország egy részén. Így végződött a Jagellók magyarországi uralma⁹⁹.

5. Magyarok a Litván Nagyfejedelemségben a XVI. században

A XVI. század olyan időszak volt, amikor Litvániába egész történelme során a legtöbb magyar bevándorló érkezett, akik egy időre letelepedtek itt, egyesek pedig második hazára találtak a Litván Nagyfejedelemségben. A XV. század végén–XVI. század elején zajló migrációs folyamatokat legalább öt fő ok könnyítette meg, illetve ösztönözte.

1) Politikai körülmények a Magyar Királyságban. Ahogy említettük, Magyarország és Litvánia a Jagelló-dinasztia blokkjához tartozott. Tehát a magyarok egy ugyanazon dinasztia által kormányzott országba mentek. Hatással voltak az 1526-os események. Miután Jagelló Lajos meghalt a mohácsi csatában, a törökök elfoglalták a Magyar Királyság egy részét, elkezdődött a 150 évig tartó török megszállás. Az ország másik része a Habsburgoknak jutott. 1541-ben a törökök elfoglalták Budát, Magyarországot pedig három részre osztották: Szulejmán szultán irányította a középső részt. Az 1526-ban Magyarország királyává koronázott Szapolyai János (meghalt 1540-ben) özvegyének, Izabellának és kiskorú fiának, János Zsigmondnak jutott a Törökországtól függő, vazallus Erdély (ma Románia). Eközben Magyarország nyugati és északi részén hosszabb időre berendezkedtek a Habsburgok¹⁰⁰.

2) A reformáció hatása¹⁰¹. A vallási nézetkülönbségek miatt a magyarok menedéket kerestek olyan országokban, amelyekre nagyobb nagyobb vallási tolerancia volt jellemző; ilyen volt akkoriban a Litván Nagyfejedelemség is.

⁹⁹ J. Pajewski, *Węgierska polityka Polski w połowie XVI wieku: (1540-1571)*, Kraków, 1932; M. Duczmal, *Izabela Jagiellonka. Królowa Węgier*, Warszawa, 2000, p. 120-123.

¹⁰⁰ A. Sucheni-Grabowska, *Zygmunt August król polski i wielki książę litewski 1520–1562*, Warszawa, 1996, p. 42-49, 220-239.

¹⁰¹ Apie reformacją Transilvanijoje: M. Bucsay, *Geschichte des Protestantismus in Ungarn*, Stuttgart, 1959.

3) A reneszánsz kulturális mozgalom. A Magyar Királyság az elsők közül tapasztalta meg Európában a reneszánsz kulturális hatását¹⁰² és ennek a mozgalomnak a képviselőit szívesen fogadták az európai udvarokban.

4) Gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok: a fémektől a borexportig. Még a XVII. század első felében a vilniusi öntöde a munkákhoz a többi behozott nyersanyag mellett a Magyar Királyságból származó rezeset, magyar és görög acélt használt.

5) A katonai kultúra exportja.

(Magyar huszárok, XVI század vége)

A maga részéről a Litván Nagyfejedelemség fel volt készülve az érkezők fogadására. A század elején Lengyelországot és a Litván Nagyfejedelemséget a Jagellók kormányozták. Lengyelország és Litvánia uralkodóját, Öreg Zsigmondot és lányát, Izabellát Magyarországgal házassági kötelékek kötötték össze. 1576-tól az erdélyi Báthory István lett az uralkodó. Mind a Jagellók, mint Báthory udvarában igény volt professzionális kézművesekre és elit katonákra. Nőtt a magyar bor fogyasztása is. Másrészt, bár nem volt nagyobb idegengyűlölet, Litvániában a magyarokról nemcsak pozitív kép alakult ki. Ebben szerepe volt a lengyeleknek a magyarokról alkotott gyakran kedvezőtlen véleményének, amely tükröződik a lengyel krónikáírók munkáiban. A magyarelles beállítottság látható már Jan Długosz (1455-1480) krónikájában, aki kritikus volt Anjou Lajos lengyel és magyar király uralkodásával kapcsolatban, azt vetette a szemére, hogy kevés figyelmet fordított Lengyelországra, nem járt ott¹⁰³. A magyarokat nem kedvelő krónikás, Strykowski azzal vádolta a magyarokat, hogy 1495-ben és 1496-ban Lengyelországban a „francia betegséget“ terjesztették¹⁰⁴, ezenkívül rablók: „a magyar a bátorságát rablásokkal szennyezi be“¹⁰⁵. Marcin Bielski (1495 körül-1575) *Krónikájában* a magyarokat

¹⁰² P. Burke, *The European Renaissance: Centres and Peripheries*, Oxford: Blackwell, 1998, p. 12.

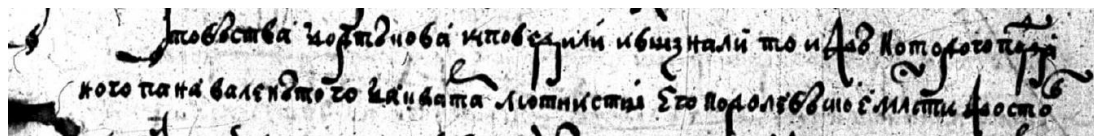
¹⁰³ Sz. Brzeziński, *Forms and Functions*, p. 67.

¹⁰⁴ R. R. Trimonienė, *Min. veik.*, p. 8.

¹⁰⁵ E. Patiejūnienė, *Nepelnytai užmirštas Motiejaus Strijkovskio kūrinys, Žmogus ir žodis*, 2013, t. 2, p. 23.

tolvajlásokkal vádolja, amely állítólag szinte veleszületett jellemvonásuk, és az öngyilkosságra való hajlamukkal. Ugyanezt ismételte a XVI. század végén Joachim Bielski krónikaíró is.

A XVI. században a Litván Nagyfejedelemségbe érkezett magyarok számát pontosan meghatározni lehetetlen. Nincsnek statisztikai adatok, felmerülnek személynévi problémák is. A magyarokat a XVI. századi forrásokban gyakran a származásukat megadva említik (magyar (*hungarus*, *węgryn*, *węgrzyn*), vagy erdélyi (z *Sedmiogróda*). Fontos, hogy magyaroknak nevezték a Magyar Királyság minden lakóját, akik a területen éltek az oszmán hódításig. Ezért a magyarokhoz sorolták a magyarul nem beszélő szlovákokat vagy ruszinokat is. A magyarokat nem etnikailag fogták fel, hanem mint politikai közösséget¹⁰⁶. Ezenkívül a forrásokban nem mindig jelölték az egyes személyek nemzeti hovatartozását vagy származását.

Bakfark Bálint nevének leírása a Litván Metrikában, 253, l. 157.

Egyes kézművesek, városi polgárok és alacsonyabb rétegekhez tartozók nevét, különösen a század elején, hiányosan írták, csak a keresztnévüket tüntették fel (Miklus – Miklusz/Миклуш, Janusek – Januszek/Янушек stb.). Bár világos, hogy külföldről van szó, de nemzeti hovatartozása többféle lehetett (lengyel, cseh, magyar vagy horvát). A személyneveket nem ritkán eltorzítva, nem világosan írták le. Igaz, hogy a magyar családnevek szlávósítása, bár hasonlóan zajlott, mint a németeké, de úgy tűnik, kisebb mértékben. A különböző forrásokban ugyanazt a személyt többféleképpen nevezik meg. Például Bakfark Bálint lantművész nevének írásmódja nagyon eltérő, tizenhétéféle különböző változat számlálható össze: Bekwark, Bokwark, Barwark, Backfark, Bakffark, Bakfarkh, Baquarge, Bacfarre, Bacfartus, stb.¹⁰⁷

A magyarok a XVI. századi Litvánában stabil kisebbség voltak, nagyjából az 5.-6. helyet foglalták el a nyugatiak között. A lengyelek, németek, olaszok, csehek után következtek. Letelepdedtség tekintetében a magyarok helyzete a Litván Nagyfejedelemségben változó volt: voltak, akik csak rövid látogatást tettek, és voltak, akik állandó jelleggel ott laktak, Litvánát választották második hazájuknak.

¹⁰⁶ Sz. Brzeziński, *Forms and Functions*, p. 66.

¹⁰⁷ R. Ragauskienė, *Litewski okres w życiu królewskiego muzyka XVI wieku Walentego Bakfarka*, *Litwa w epoce Wazów*, Warszawa, 2006, p. 415.

Azonban utóbbiak voltak kisebbségben, pontosabban csak néhányan voltak. A többség számára a letelepedést akadályozták a Nagyfejedelemség törvényei: a Litván Statútum tiltotta, hogy külföldiek bármilyen világi vagy egyházi tisztséget viseljenek. Időközben a külföldiek ingatlanvásárlása tekintetében engedékenyebb lett a Statútum. A II. és a III. Litván Statútumban már nem nézik olyan szigorúan a földszerzés lehetőségét. Az 1556-os II. Litván Statútumban az áll, hogy az uralkodó kegyéből a külföldi kaphatott birtokot és használhatta azt, „ha a Litván Nagyfejedelemségben élt, és kiállította a birtok nagysága alapján a kellő számú lovas katonát az államnak”, azonban nem kaphatott semmilyen tisztséget. Máskülönben a birtokot kisajátították az uralkodó javára. A III. Litván Statútum alapelvei megerősítik, hogy a Litvániában megtelepedett külföldi szerezhetett földtulajdont, és hűséget és engedelmességet kellett esküdni az államnak a járási várbíróságon. „a járási földbirtok vagy vár előljárói előtt (...), hogy hűséges és engedelmes lesz a Litván Nagyfejedelemség államához, mint a helyiek, és elvégzi a földszolgálatot az államnak”¹⁰⁸. Mégis, ha valaki nem volt a Nagyfejedelemség polgára, a Statútumban feltüntetett lehetőségekkel nehezen lehetett élni. Nem véletlen, hogy egyes magyarok, például Bakfark Bálint Litvániában még egyszer megerősítették a nemességüket, hogy akadálytalanul tudják igazgatni birtokukat.

Társadalmi szempontból a Nagyfejedelemségbe érkezők tarka csoportot alkottak. A domináns szerepet a nemesek foglalták el (udvari emberek, elit katonák), nem kevesen voltak a legalsó társadalmi réteg képviselői is (különböző kézművesek, gyalogos katonák). Alapjában véve az udvarban elfoglalt tisztség a társadalmi és szakmai helyzetet tükrözte. A magyar bevándorlás egy másik jellemzője, hogy tisztán férfiak vettek részt benne. Litvániába, akárcsak egyébként Lengyelországba is, nők csak elvétve érkeztek, például az uralkodónők komornáiként.

5.1. Magyarok Litvániában Jagelló Sándor és Öreg Zsigmond idején (1492-1548)

¹⁰⁸ Statut Litewski drugiej redakcyi (1566), *Pomniki prawa Litewskiego z XVI wieku*, wyd. Dr. F. Piekosiński, Kraków, 1900, p. 48; *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік*. Каментаріі, Мінск, 1989.

Magyar katonák, Jost Amman, 1570

Jagelló Sándor (1461-1506) uralkodása az egyik első olyan időszak, amikor nagyobb számú magyar érkezett Litvániába és telepedett meg itt. A magyar bevándorlás számára kedvező körülmények alakultak ki: az első XVI. századi Jagelló-házi uralkodónak, Sándornak 1492-től külön litván udvara volt, amely körülbelül ezer főből állt¹⁰⁹. Egy részük magyar volt, leginkább elit zsoldoskatonák. Így a XVI. század elején Litvániában megerősödött a magyaroknak mint elit katonáknak a képe.

Fennmaradtak az uralkodói udvari számadási könyvek 1498-1503-ból, amelyekből pontosabban meg lehet állapítani a Magyarországról érkezettek csoportját. Az uralkodó udvarában nem kevés bevándorlót vettek fel a külföldi lovas zsoldosok zászlaja alá. 1494-1503 között a számadási könyvekben öt személyt emelnek ki magyarként, a származásukat feltüntetve¹¹⁰. Ezek a következők: a magyar főúri Both családból származó udvaronc és lovaskapitány, Both Ferenc (Both Ferencz, Goth Ferencz – Hungarus/Ungarus), Veres Balázs (Veresz Balasz, Balasch, Blasius, Blazey, Verszebalasz (Hungarus/Ungarus)), Magyar Janusz (Janusius Hungarus), Hungvert Georg (Hungarus), valamint az Erdélyből érkezett Jost Drakula (Drakula, Drakulya, Dracula, Draculya Jozsth) – valószínű, hogy a különbségéről ismert nemzetség képviselője. A nevekből ítélve magyar volt még az uralkodónak legalább hat-hét udvaronca, huszárja: Csekeli Gáspár (Czakyel Casper), Benes (Byenyasch), Drahanovszki András (Drahanowszky Andreas), Drahus Miklós (Drahusch Nicolaus), ?Gyivis/Dzivis (Dzywysz/Dzyvysz) és ?Ungverde Irzik (Ungwerde/Ungwerth Irzyk)^[et1]. Rajtuk kívül volt még néhány, akiket magyar neveken említenek: János (Janusius Hungarus), vagy Miklós (Myklasch/Myklusz, Myclasz) stb.

¹⁰⁹ K. Pietkiewicz, Dwór Litewski Wielkiego Księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492-1506), *Lietuvos valstybė XII-XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 75-128.

¹¹⁰ *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494-1504)*, par. D. Antanavičius, R. Petrauskas, Vilnius, 2007.

Valószínűleg magyar volt még az udvarban szolgáló tizenvalahány „rác“. Így nevezték a XVI. századi Magyarország területén (Dalmáciában és Szerbiában) megjelenő lovasokat, a huszárok elődeit, akik különösen népszerűek lettek Magyarországon Corvin Mátyás idején¹¹¹. Így Sándor udvarában legalább húsz magyar udvaronc volt.

Felfogadott magyar udvaroncok Jagelló Sándor udvarában 1492-1503 között¹¹²

Sorszám	Megnevezés	Tisztség	Beosztás vagy fizetség
1.	Both Ferenc	udvaronc, huszár	6 lóval szolgált. 1500-1501 között kiutaltak neki durva posztó ruhaanyagot 240 garasért, angolt (valószínűleg sűrű szövésű londoni posztót) 360 garasért; 1502-1503 m. Vilniusban 46 aranyat és 1500 garast kapott.
2.	Jost Drakula	udvaronc	1498-ban 64 aranyat kapott, 1499-ban 212 aranyat kapott a szolgálataért, Bresztbe kísérte az uralkodót; 1500-1501 – 320 aranyat és 2100 garast, 1503 – 1320 garast a szolgálataért. Minszkben 105 aranyat kapott
3.	Hungvert Georg	udvaronc	1503-ban említik
4.	magyar Janusz	udvaronc	1498-tól szolgált
5.	Veres Balázs	udvaronc, huszár	5 lóval szolgált; 1500-1501-ben ruhaanyagot 240 garasért, angolt 360 garasért; 1502-1503 között 35 aranyat fizettek ki
6.	Benes	udvaronc	1503-ban Vilniusban szolgált 8 lóval
7.	Csekeli Gáspár	huszár	1502-ben 90 aranyat kapott a szolgálataért Korcsinban
8.	Drahanovszki András	udvaronc	1503-ban 10 aranyat kapott
9.	Drahus Miklós	udvaronc	6 lóval szolgált 1502-1503-ban, 24 aranyat kapott
10.	Dzivis	gyalogos	1502-ben Nowogródekben 55 aranyat fizettek ki neki, Trakaiban 6000 garast kapott
11.	Ungverde Irzik	huszár	6 lóval szolgált, 1502-ban Sandomierzben 30 aranyat kapott

¹¹¹ A *rác* szó szerbet jelentett, M. Plewczyński, *Uzbrojenie jazdy i piechoty polskiej w I poł. XVI w., Technika a wojna*, Siedlce, 2000, p. 93-95.

¹¹² 1494-1504 m. knygos, p. 33, 37, 49, 55, 63, 65, 69, 81, 93, 109, 147, 149, 157-159, 177, 221, 225, 315 etc.; K. Pietkiewicz, *Dwór litewski*, p. 117.

A felsorolt udvaroncok nemesek voltak. Kísérték az uralkodót az utazásokon, részt vettek a diplomáciai küldetéseken. Például Drakula 1511-ban Magyarországra ment, hogy terjessze Jagelló Sándor ötletét egy moszkvaiak és pogányok ellen harcoló lovagi testvériség létrehozásáról.¹¹³ Hogy konkrétan mennyit kaptak szolgálatukért az udvaroncok, az függött a lovak számától, amelyekkel szolgáltak, az elvégzett munkától, pl. a követség összetettségétől és más hasonló tényezőktől. A felfogadott külföldieknek 3 aranyat fizettek egy ló eltartásáért egy (év)negyedre, kivételes esetekben, jobb felszerelésért aranyat is adtak egy lóért egy (év)negyedre. Az így keletkezett nagy összegek miatt az uralkodó nemritkán adósságokba verte magát Például a Drakulának kifizetendő 1819 aranyból az adósság 1073 aranyat tett ki.

Voltak magyarok az udvari kézművesek, a kiszolgáló személyzet között is. Például az udvari kovács, Anderlay, aki 1501-ben a szolgálatáért az uralkodótól 420 garast kapott. Az íjászok csapatában szolgált még egy, valószínűleg erdélyi Drakula, a pattantyúsok között volt a magyar Benes, akit a számadásokban 1498-tól említenek. Szolgálatáért az uralkodó 249 arannyal tartozott neki. Valószínűleg magyar volt Csele Miklós (Czyelye/Czyelya/Cyelya Nicolaus) trombitás is¹¹⁴.

Jagelló Sándor és Ilona Ludwig Decius művében, 1521

Jagelló Sándor idejében a magyarok, úgy tűnik, kizárólag az uralkodói udvarban telepedtek le, semmi sem ismert főurak magánudvaraiban szolgáló vagy a litván városokban megtelepedő magyarokról. Igaz, a XVI. század elején Vilniusban említenek egy Balaska (Balaszka/Balascus) nevű

¹¹³ R. Petrauskas, Įvadas, Aleksandro Jogailaičio dvaras ir jo sąskaitų knygos, *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos*.

¹¹⁴ *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos*, p. 21, 75, 123, 281.

városi polgárt, aki a neve alapján magyar származású lehetett¹¹⁵. Mindenképpen egyértelmű, hogy a magyarok nem törekedtek a Litván Nagyfejedelemség városaiba vagy a nemesek szolgálatára.

Nagy rokonszenvet érzett a Magyar Királyság és a magyarok iránt Öreg Zsigmond (1467-1548), aki 1506-tól lengyel király és litván nagyfejedelem volt. Fiatalkorában az uralkodó három évet töltött Budán, bátyjának, Jagelló Ulászló magyar királynak az udvarában. 1498-tól a Głogówi Hercegséget kormányozta. Itt uralkodói tapasztalatot szerzett, közel került a helyi főnemességhez (Szapolyaiak, Haraszthyk, Tuzsonok, Frangepánok), a katolikus egyház vezetőihez (Bakócz Tamás magyar püspökhöz), lehetősége adódott megismerkedni a Magyarországot más európai országoknál hamarabb elérő reneszánsz kulturális mozgalommal. Nem véletlen, hogy Öreg Zsigmond külpolitikájának egyik első lépése volt a trónralépése után, 1507-ben a Magyar Királysággal kötött szerződés.

Az uralkodó magyarbarát politikájának csúcspontja volt, amikor 1512. február 8-án Krakkóban, a Wawelben feleségül vette Szapolyai István erdélyi vajda leányát, Borbálát, akit még aznap lengyel királynévá koronáztak. A házasság három és fél évig tartott, azonban a fontos az, hogy a királyné ennek az időszaknak a nagyobbik részét a Litván Nagyfejedelemségben töltötte. 1513. május 28-án érkezett meg az Alsó Vár palotájába. Egy ideig a királyi pár együtt székelt Vilniusban, majd 1514 júliusának végén, miután Öreg Zsigmond egy katonai táborba ment Minszk mellé, Szapolyai Borbála királyné Mikołaj Dziewicki püspök gondviselése alatt a vilnusi Alsó Várban maradt. Még annak az évnek a szeptemberében hírt kapott a Nagyfejedelemség hadseregének győzelméről a moszkvaiak ellen Orsánál, fogadta visszatért hitvesét. A királyi pár 1515 elején távozott Vilniusból¹¹⁶.

Szapolyai Borbála (metszet) Ludwig Decius művében, 1521 Valószínűleg Szapolyai Borbála mellszobra az oleszkói várban

¹¹⁵ Balaska említései: Lietuvos Metrika, 1550 09 30-1552 12 22, AGAD, MK 81, l. 264.

¹¹⁶ W. Pocięcha, Barbara Zapolya (1495-1515), *PSB*, t. 1, p. 293-294; B. Przybyszewski, *Barbara Zapolya, królowa Polski 1512-1515*, Łańcut, 2000.

Az 1515 júliusában lezajlott bécsi kongresszus után, amelynek során kompromisszum kötött a Jagellók és a Habsburgok viszonyaiban, megállapodtak Magyarország és Csehország trónjairól is, illetve különösen felesége, Szapolyai Borbála 1515. október 2-i halála után Öreg Zsigmond magyarbarát politikája nagyon meggyengült. Már nem támogatta unokaöccsét, II. Lajost 1526-ban a törökökkel vívott mohácsi csatában, sem volt sógorát, Szapolyai Jánost a magyar trónharcokban. A harmincas évek végéig legfeljebb az uralkodó magyarbarát kulturális törekvéseiről lehet beszélni. Ennek kifejeződése volt 1517-ben Itáliába küldött követsége, amelynek feladata a Bona Sforzával kötött házasság elrendezése volt: a helyiek előtt a követek magyar módra öltözve jelentek meg¹¹⁷.

Komolyabb figyelmet a harmincas évek végén fordítottak Magyarországra. A Jagellók számára előnyös változásokat reméltek, amikor 1539-ben férjhez adták Öreg Zsigmond és Bona Sforza királyné lányát, Izabellát (1519-1559) az akkor élethosszig magyar királlyá választott Szapolyai Jánoshoz¹¹⁸. Ez a döntés megdöbbenetett a lengyel és talán a litván közvéleményt is. Ezt fejezték ki azok a szavak, amelyeket a király udvari bolondjának, Stańczyknak tulajdonítanak: „Királyom, miért adod férjhez Magyarországra a lányodat? Nem jobb neki nálad maradnia? Építs neki egy kőházat Krakkóban, hogy legyen hol laknia“¹¹⁹. A magyar királyi párnak hamarosan fia született, János Zsigmond, későbbi erdélyi fejedelem. Érdekesség, hogy ez a hír Vilniusban érte Öreg Zsigmondot. Ebből az alkalomból Samuel Maciejowski kulmi püspök ünnepet rendezett a városiaknak. Vilnius utcáin és a városháza előtti téren lakomát rendeztek a polgároknak, sötétedés után pedig a vilnusiak tűzijátékokban, ágyúk díszlövéseiben gyönyörködhettek¹²⁰. Igaz, hogy a gyorsan megérkező követ elmondta, hogy a magyar királynak alig volt ideje fia születésén örvendezni, hamarosan meghalt.

¹¹⁷ M. Matušakaitė, op. cit., p. 43.

¹¹⁸ Nagy aktivitást fejtett ki leánya magyarországi férjhezadása terén Bona királyné: W. Pocięcha, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie odrodzenia*, Poznań, 1958, t. 4, p. 202-209; M. Duczmal, *Izabela Jagiellonka. Królowa Węgier*, Warszawa, 2003.

¹¹⁹ Ł. Górnicki, *Dzieje w Koronie Polskiej*, opr. H. Barycz, Wrocław, 1950, p. 45.

¹²⁰ Uo., p. 13-14; S. Samalavičius, *Vilniaus rotušė*, Vilnius, 2006, p. 77.

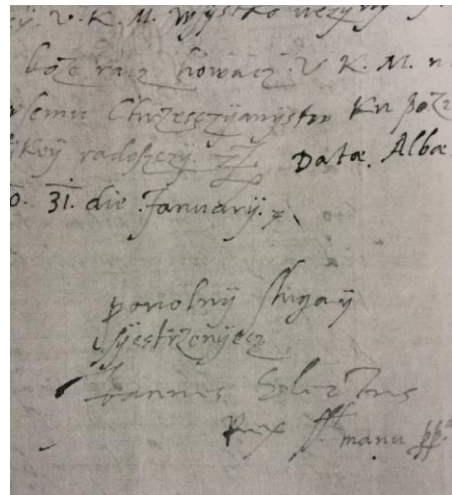

Jagelló Izabella, ifj. Lucas Cranach, 1553 körül

Ahogy a kevés számú forrás mutatja, a Litván Nagyfejedelemségben és Vilniusban Öreg Zsigmond idejében kevés magyar tett látogatást. Fő migrációs irányuk Krakkó és a Wawel volt ¹²¹, amelyet Öreg Zsigmond legfontosabb rezidenciájául választott¹²². Ahogy a vilnusi Alsó Vár palotájába megérkezett az uralkodó, itt fogadták a magyar követeket. Például 1528 májusában és júliusában Öreg Zsigmond két ilyen követséget fogadott¹²³. Hosszabb időt töltöttek Vilniusban a Szapolyai Borbála királynét kísérő magyar komornák.

Szapolyai János Zsigmond erdélyi fejedelem

János Zsigmond Zsigmond Ágosthoz írt saját kezű levelének töredéke

¹²¹ Áthívták magukhoz Budáról krakkóba az egyik első reneszánsz művést, a firenzei Franciscót, 1508-1516 között pedig a Wawel építkezésén egy csoport magyar kőfargó és kőműves dolgozott: A. Fischinger, *Renesansowa kultura artystyczna Krakowa – architektura i rzeźba, Kraków w dobie Renesansu*, Kraków, 1989, p. 26.

¹²² R. Ragauskienė, LDK valdovų vilnietiški itinerariumai, *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2002-2004 m. istorinių šaltinių paieškos*, sud. R. Ragauskienė, Vilnius, 2006, p. 309-310.

¹²³ *Acta Tomiciana*, t. 10, p. 247–248, 319-322.

Az érkező magyarok legnagyobb részét továbbra is a lengyel udvarhoz tartozó zsoldoskatonák, a magyar huszárok tették ki. A litván közönség akkor láthatta őket, amikor az uralkodót kísérték. A huszárok illetén funkcióját mutatja az 1515. évi bécsi kongresszus leírása is. Bécs polgármestere, a humanista Jan Spießheimer szerint, akit Cuspinianusnak hívtak¹²⁴, Öreg Zsigmond óriási, 1500 lovasból álló kíséretének egy részét magyarosan öltözött huszárok tették ki. A magyar zsoldosok a litván katonákkal együtt részt vettek a Moszkvai Nagyfejedelemséggel vívott háborúban is: 1506-ban a klecki vagy 1514-ben az orsai csatában, bár nem a litván, hanem a lengyel hadseregrészhez sorolták őket. Amikor a zsoldosok az uralkodó távozása után nem kapták meg a zsoldjukat, ott akarták hagyni a szolgálatot, Szapolyai Borbála rábeszélései tartották ott őket¹²⁵. Az 1514-ben az orsai csatában elért győzelmet és annak fontosságát azutóbbi időben sokat emlegették a litván történetírásban. Egy névtelen művész által festett *Az orsai csata* című kép alapján vizsgálva a csatát, megállapították a magyar divat megérkezését Litvániába és annak elterjedését¹²⁶.

A XVI. század első felében kialakult litván–magyar kapcsolatokról tanúskodik a magyar templomi mesterek munkáinak Litvániába kerülése is. Például egy 1536-ban készített, és a vilniusi székesegyház kincstárába került kehelynek a magyar származását mutatja a mesteri filigrán és granulációs díszítőtechnika, valamint a felirat a kehely talpának alján. Adományozója János Zsigmond magyar uralkodó tanítója, a krakkói egyetem professzora, Wojciech Novocampus. 1552-ben a vilniusi székesegyház kápolnája értéktárgyainak jegyzékében kiemelik, hogy a Régi királyi kápolnában lévő egyik ampullapár szintén magyar mesterek munkája volt. 1598-ban a vilniusi székesegyház kincstárának leltárában említenek egy Magyarországról származó aranykelyhet, amelyet Gasztold Albert litvániai főnemes hagyományozott végakaratóban a székesegyházra¹²⁷.

¹²⁴ *Monarchia Jagiellonów 1399-1586*, pod. red. M. Derwicha, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003, p. 109.

¹²⁵ W. Pocięcha, Barbara Zapolya (1495-1515), *PSB*, t. 1, p. 295.

¹²⁶ A. Bumblauskas, *Senosios Lietuvos istorija 1009-1795*, Vilnius, 2005, p. 225-227.

¹²⁷ V. Dolinskas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūrinis ryšis atspindžiai*, p. 46.

Magyar huszárok öltözete az orsai csatában 1514-ben. Ismeretlen művész, 1524-1530 körül

5.2. Magyarok Litvániában Zsigmond Ágost idején (1548-1572)

Zsigmond Ágost uralkodásának ideje alatt az egykori Magyar Királyság különösen nehéz időszakot élt át. A törökök, a Habsburgok és az Erdélyt kormányzó magyar királyné, Zsigmond Ágost nővére, Jagelló Izabella konfliktusában az uralkodó saját állama, de egyúttal nővére érdekét is nézve, magára vállalta a közvetítő szerepét. Fogadta és magánál tartotta az 1552-ben kiskorú fiával Erdélyből elmenekülő Izabellát, a trón visszaszerzése ügyében követségeket szervezett, 1556-ban segített neki visszatérni Erdélybe¹²⁸. Ugyanabban az évben Zsigmond Ágost unokaöccsét, János Zsigmondot erdélyi fejedelemmé választották.

Érdekesség. A magyar korona 1552. évi átadásáról

A XVI. században egy darabig Vilniusban dolgozó krónikaíró, Łukasz Górnicki hívta fel figyelmet egy részletre, amely Jagelló Izabella magyar királyné és fia, János Zsigmond Erdélyből való távozásával kapcsolatos. Amikor a magyar királyné 1552-ben kénytelen volt lemondani a koronáról, és átadta azt Ferdinánd királynak, János Zsigmond királyfi pedig átadta a sajátját Gasztold János Baptistnak, a király hetmanjának, úgy esett, hogy a királyfi kezében maradt a korona egy kis darabja. Ő ezt rögtön közölte anyjával. A magyar királyné azt parancsolta neki: „Őrizd meg, királyfi, mit tudhatod, hátha a korona is vissza fog térni“. A krónikás szavai szerint később így is történt¹²⁹.

A politikai körülmények, és amiatt, hogy az uralkodó majdnem állandóan Vilniusban vagy Litvániában székelt (1556-ig), Zsigmond Ágost idején Litvániában megszorodtak az odaérkező

¹²⁸ A. Sucheni-Grabowska, *Min. veik.*, p. 334-337.

¹²⁹ L. Górnicki, *Dzieje w Koronie*, p. 45.

magyarok. Közülük egyesek hosszabb időre itt maradtak, második hazára leltek itt. Ezenkívül a továbbra is fő szolgálati helynek tekintett uralkodói udvar mellett szintén megvetették a lábukat litván főurak udvaraiban. Például Vörös Radziwiłł Miklós vilniusi vajda udvarában 1571-ben egy Ferenc nevű magyar szabó szolgált¹³⁰. Izabella királyné levelezett a litván vezető réteg egyes képviselőivel, köztük a már emített Vörös Radziwiłłal. Nem véletlenül írta az utóbbi 1572-ben Zsigmond Ágost halála után a jövődő uralkodó személyét mérlegelve: „ma az emberek (...), félnek, hogy amiképp Magyarországon egy kutya volt a király, nálunk ne egy nyulacska urakodjon“¹³¹.

Nem kis választék jutott el Vilniusba magyar árukból, amelyek között dominált a bor, valamint a fém és a belőle készült termékek¹³². A livóniai háborúra készülve Zsigmond Ágost idején a vilniusi öntödébe Magyarországról hozott nyersanyagot (rezet) szállítottak, a vilniusi vár építésénél magyar késeket használtak. Maga Zsigmond Ágost a mindennapi életben szintén gyakran találkozott a magyar kultúrával. A pápa követe szerint, aki látogatást tett az uralkodónál, az utolsó Jagelló ruhatárában különböző öltözetek voltak, többek között kiemelte a magyar és olasz ruhákat. Szintén ismert volt, hogy Zsigmond Ágost szeretett „nagyon erős magyar bort inni víz nélkül, soha nem iszik sört, mint más lengyelek“¹³³. Az udvarban pohárnoki tisztséget betöltő olasz Tommaso Campanini feladata volt gondoskodni róla, hogy az uralkodó asztaláról ne hiányozzon „az olasz és magyar bor“. Még 1546-ban a király borospincéjét felügyelő Stanisław Pieniżek 1860 aranyért vásárolt 101 kis hordó tokajit. Vilniusba szállításáért 1215 aranyat adtak ki. Az udvar konyháján szintén használtak magyar szilvát, fűszereket¹³⁴. Az állandó lakomákon és vadászatokon mulató uralkodót pedig 1546-ban kortársai az utolsó Jagelló-házi magyar királyhoz, Lajoshoz hasonlították.

¹³⁰ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 51 (1566-1574). Užrašymų knyga 51*, parengė A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas, Vilnius, 2000, p. 281–282.

¹³¹ 1572 01, Dakūdava, Rudasis – Našlaitėliui, *Российская Национальная Библиотека в Санкт Петербурге*, f. 971, op. 2, Col. aut. 234, nr. 60. Tiesa, ką norėjo pasakyti Vilniaus vaivada, nėra iki galo aišku.

¹³² I. N. Kiss, *Agricultural and Livestock Production: Wine and Oxen. The Case of Hungary*, I. N. Kiss, *Der Agrarcharakter der ungarischen Exports*, von 15. bis 18. Jh., Bd., 1978, p. 147–169 etc.; D. Žiemelis, *Tipologiškai artimi Lietuvai ūkiai: Čekija, Lenkija, Vengrija ankstyvaisiais Naujaisiais laikais*, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2013/2, Vilnius, 2014, p. 87-116.

¹³³ *Relacje nuncjusów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690*, wyd. E. Rykaczewski, Berlin, Poznań, 1864, t. 1, p. 98-100, 181.

¹³⁴ L. Kolankowski, *Zygmunt August, wielki książę Litwy do roku 1548*, Lwów, 1913, p. 326-327.

Szárnyas huszár, Aleksander Orłowski festménye, XIX. század

A vilniusi uralkodói palota vált a fő információforrássá a magyar eseményekkel kapcsolatban az ország lakossága számára. Ahogy korábban is, Vilniusban magyar követségeket, diplomatákat, politikai szereplőket fogadtak. Voltak magyarok Zsigmond Ágost udvarában különböző szolgálatokban, a zsoldos huszároktól kezdve az udvari kézművesekig. A kiválóan felszerelt, a külföldiek csodálatát kivívó válogatott magyar huszárokat említik mint Zsigmond Ágost kíséretének tagjait 1562-ben III. Vasa Jánossal, Finnország hercegével való találkozása során¹³⁵. A Zsigmond Ágost udvari szolgálatában álló híresebb magyarok közül legalább kettőt meg kell említeni: az uralkodó vilniusi építkezésének felügyelőjét, Késmárki Mihályt (Michael de Kiesmark) és az európai hírű lantművészt, Bakfark Bálintot.

Magyarok Zsigmond Ágost vilniusi udvarában 1544-től

Személy megnevezése	Tisztség	Szolgálati idő
Perényi Ferenc Magyarországról	Udvaronc	1550-től, 10 lóval szolgált
Mihály Késmárkról, (Michael/Michel/Michiel de Kiesmark) magyar	Építkezések felügyelője	1543-1563, szolgálatban halt meg
Miklós, szakács Magyarországról (Myklasch/Miklasch Hungarus)	Szakácsmester	1543-tól Ausztriai Erzsébet udvarában, 1554-től Zsigmond Ágostéban
Mihály Magyarországról (Michael Hungarus)	Pajzskészítő	1545-1549 között divatos huszárpajzsokat készített.

¹³⁵ *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2002-2004 m. istorinių šaltinių paieškos*, p. 363.

Mihály Magyarországról (Michal z Węgier)	Kardkovács	1548-1568
Mihály, magyar	Lovász	1561-1568
Gergely, magyar (Gregorius Hungarus)	Lovász	1556-1568
Imbre (Imre), magyar (Imbre/Imre Hungarus)	Lovász	1558-1560
Mátyás, magyar (Matthias/Mathis Hungarus)	Lovász	1552-től
Pál, magyar (Pawel z Węgier)	Lovász	1554-1559
Simon, magyar (Szymon z Węgier)	Lakatos	1552-től
Mihály Magyarországról (Michal z Węgier)	Kovács	1559-1569
Mátyás, magyar (Mathias Hungarus)	Kovács	1544-1548
Tamás, magyar	Kovács	1544-1548
Simon Magyarországról	Kovács	1549-1559
Feigel János, magyar	Öntőmester	7 másik magyarral 1555-ben érkezett Vilniusba
Márton Magyarországról	Szabó	1545-től
Flórián Erdélyből (Florian z Siedmiogrodu)	Fegyverkovács	1544-1559 között, szolgálatban halt meg
Bakfark Bálint	Lantos	1548-1566

1544-1548 között a litván nagyfejedelem a vilniusi Alsó Vár építkezése során a palota berendezését volt testőrére, a Késmárkról (ma Szlovákia) származó magyar Mihályra bízta¹³⁶. Mihály elszámolt az elkészült padokról, asztalokról, ajtókról. Ha az uralkodó elutazott, ő felügyelte az épületeket és a vagyont. Hosszabb időre berendezkedett Vilniusban – 1547-ben Zsigmond Ágost egy házat bízott rá Vilniusban, a Vár (Pilies) utcában, amely Gasztold Albert trakai vajda után került az uralkodóhoz.¹³⁷ 1570-ben, halála után Zsigmond Ágost ezt mondta szolgájáról: „Mivel Michel, akire sok mindent

¹³⁶ S. Tomkowicz, *Materjały do historii stosunków kulturalnych w XVI w. na dworze królewskim w Polsce*, Kraków, 1915, p. 100.

¹³⁷ *Lietuvos Metrika*, kn. 31, l. 143v-144.

rábíztunk, meghalt, ami miatt nagyon szomorúak vagyunk, és hogy ez semmit ne borítson fel, megparancsolom nektek, Szymon Hinczával és Stanisław Czajzával, hogy mindent vegyetek számba, nézzetek végig és pecsételjete le, hogy azután mindent megtalálhassunk; azokról az épületekről beszélek, amelyekben mindent Michel őrzött”¹³⁸.

Bakfark Bálint tabulatúrájának borítója a szerző portréjával

Ha késmárki Mihály fontos személy volt Zsigmond Ágost számára a vilniusi építési tervében, akkor az udvarában szolgáló Bakfark Bálint európai szintű híresség volt.

„Csodálkozom annak bátorságán, aki a Magyar jelenlétében lantot vesz a kezébe“
(Łukasz Górnicki)

„Ha a lant beszélni tudna, azt mondaná:
adjatok engem ~~nekem~~ Bakfarknak, mindenki más fűjjon dudát“
(Jan Kochanowski)

A XVI. századi szerzők ilyen panegiriszei, amelyek a XVI. századi Európa egyik leghíresebb lantművészeinek, Bakfark Greff_Bálintnak virtuóz előadásmódját dicsérik (1507 körül-1576), nem voltak kivételesek. A játékról szóló legendás toposzok túlmutattak a zenész korán, és közmondásossá váltak. Még a XVII. század elején felvette őket gyűjteményébe Salomon Rysiński, Bakfark játékát versekben magasztalta Wespasianus Kochowski és Melchior Pudłowski. A művész ma

¹³⁸ R. B. Vitkauskienė, *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2002-2004 m.*, p. 78, 94.

is kiválóan ismert és bemutatásra kerül elsősorban a lengyel, magyar, valamint a litván, osztrák, orosz és német történetírásban, újból kiadják és előadják műveit. Fennmaradtak fantáziái és táncai (giliard, pasamec). Bakfark kompozícióit a reneszánsz legjobb lantra írt művei között tartják számon. Nem fakuló dicsőségét a lantvirtuóz és zeneszerző a XVI. századi Vilniusnak is köszönheti. A Litván Nagyfejedelemség fővárosában a zenész megszakításokkal tizenöt évet töltött. Életének ez a szakasza az egyik legjelentősebb az alkotói életrajzában, a vilniusi környezet pedig valószínűleg a leginkább befolyásolta a lantművész alkotói stílusát.

A XVI. századi Erdélyből (Brassó, ma Románia) származó Bakfark nem kevés ideig zenélt a magyar és a francia uralkodó udvarában. A már hírnevet szerzett lantos ismeretlen okok miatt 1549-ben Krakkóba ment, és felvették Zsigmond Ágost udvarába. Ahogy Bakfark egyre növekvő fizetése mutatja, szolgálata első éveiben virtuóz előadasmódjával elbűvölte a királyi párt. Ezért magával vitte őt Zsigmond Ágost, amikor 1551. májusában-júniusában elhunyt felesége, Radziwiłł Borbála földi maradványait vitte Vilniusba. Annak az évnek a júniusában látta meg Bakfark először Vilniust, és ebben a városban kezdte meg pályafutása egyik legsikeresebb szakaszát. Leszámítva a rövid utazásokat, amikor a királyt kísérte Lengyelországba, vagy amikor a művei kiadásait intézte külföldön, a lantművész kivételesen sok időt töltött Vilniusban. A híres zenész gyakorlatilag második hazára talált Litvániában. Nem kevés oka volt Bakfarknak Vilniusban maradni: Vilniusban családot alapított, az uralkodótól jó fizetést kapott, ingatlant vásárolt itt, új barátokat szerzett. Valószínűleg még 1551 nyarán vagy kora őszén Vilniusban a lantos feleségül vette Narbutt Katalin litván nemes hölgyet, aki a Narbuttok kitejedt középnemesi családjából származott. Narbutt Miklós Malik és Marina Szymkówna Lisówna lánya volt. Mivel apósa korán elhalálozott, Bakfark lett felesége családjának fő gondviselője és meghatalmazottja. Katalinnak két fivére és két nővére volt. A házasság, úgy tűnik, jól sikerült. Amikor vagyonát a feleségére íratta, a lantos nem fejtette el megemlíteni „tisztos magaviseletét“ és hűségét, valamint „szívbeli szerelmét“. Nyelvi akadály nem volt: Bakfark kiválóan beszélt nemcsak németül és latinul, hanem lengyelül is, felesége anyanyelvén. Sajnos gyermekük nem született vagy még csecsemőkorában meghalt.

1551-től megszakításokkal élete tizenöt legtermékenyebb évét töltötte Litvániában és Vilniusban (1551-1566). Itt zenéket írt lantra, 1565-ben pedig Nyugat-Európában adta ki művei tabulatúráját, mivel Litvániában nem voltak meg ehhez a feltételek. Műveinek egy része napjainkig fennmaradt: a XX. század végén többször kiadták Bakfark műveinek válogatását *Opera omnia* címmel. Életének litvániai szakaszában Európa egyik leghíresebb lantművészeként szerzett hírnevet. Litvániában és Vilniusban élve Bakfarknak remek lehetőségei voltak megvalósítani zenei elképzeléseit. Nemcsak az

uralkodói udvarban játszott, hanem hívták a litvániai főnemesek, pl. a Radziwiłł és Alekovic (ho. Алелькавичы, Слуцкія) hercegek palotáiba. Meghallgathatta Bakfark játékát Albrecht porosz herceg is. A herceg, aki tudta értékelni a művészeket, különösen a zenészeket, kifejezésre juttatta csodálatát a lantos játéka és alkotásai iránt. Albrecht szerint „Bakfarnak nincs párja a művészetében, és kevés király dicsekedhet azzal, hogy ilyen szintű művésze van“. Fellépéseiért vagy elküldött műveiért Bakfark anyagi ellentételezést kapott. Albrecht és környezete segíthetett a lantművésznak, amikor először járt Európában és keresett kiadót a műveinek. 1552-ben a Philipp Melanchtonhoz írt ajánlólevelét a zenész valószínűleg a königsbergi egyetem rektorától, Melanchton vejétől, a költő Georg Sabintól kapta. Ezért 1552-ben Lyonban adták ki lantra írt zeneműveinek első gyűjteményét *Intabulatura* címmel. A kegyekért köszönetet mondva Bakfark Vilniusban zenélni tanította a herceg által 1555 telén küldött Hans Thimnét, a litván fővárosból állandóan leveleket küldött a porosz hercegnek. Napjainkban Bakfarnak hat ilyen levele ismert.

Életének litvániai szakaszában sokat javultak Bakfark anyagi ügyei. Az utolsó két Jagelló mind a 250 zenésze közül a magyar lantos járandósága volt az egyik legmagasabb. 1525-től az udvari lantosok évente átlagosan 40 aranyat kaptak, Bakfark viszont egyenesen 150 aranyat. Szintén volt sok egyszeri kifizetés vagy értékes ajándék. Ezért 1559-ben a litván fővárosban, a Német utcában (Vokiečių gatvė) vásárolt egy fényűző, emeletes kőházat, később pedig egy telket a Hajnal-kapu környékén. 1561-ben az uralkodó odaajándékozta Bakfarnak a 30 valakas területű (egy valakas kb. 21 hektár) Pašušvis falut Vilkija járásban, Žemaitijában. Nem véletlenül ajánlotta a zenész második művét, az 1565-ben Krakkóban megjelent *Harmoniarum musicarum* címűt már Zsigmond Ágostnak.

Kiválóan alakuló zenei karrierje ellenére a zenész 1566-ban sietősen, még a feleségét sem értesítve elhagyta Vilniust (megszökött?), és először Lengyelországba ment, később Nyugat-Európába. A történetírásban sokáig úgy vélték, hogy menekülnie kellett, mert idegen állam (Poroszország?) javára történő kémkedéssel vádolták. Azonban ez a változat nincs kellően alátámasztva. Nagy a valószínűsége, hogy Bakfark vallási meggyőződése miatt történt így. A történetírásban már említették protestáns nézeteit, azonban a vilniusi források mintha arról tanúskodnának, hogy Bakfark a radikális protestantizmus felé hajlott, lehet, hogy ariánus (unitárius) volt. 1566-ban az ariánusok ellen kezdett üldözés miatt Lengyelországba ment Bakfark barátja, Łukasz Markowicz vilniusi polgármester, Cyprian Bazylik zenész és költő és az egyik leghíresebb antitrinitárius, Marcin Czechowicz. Az ilyen máskéntgondolkodók között lehetett Bakfark is.

A politikai kémkedésről szóló verziót véglegesen a híres lantművész későbbi kívánsága zárja ki ... hogy visszatérjen Litvániába. 1576-ban, miután Báthory Istvánt kikiáltották a Két Nemzet Köztársasága uralkodójának, Bakfark sietve kérelmezte, hogy vegyék vissza az udvarba. A király beleegyezett, de az igenlő válasz elkésett. Ugyanabban az évben a zenész Páduában meghalt pestisjárványban. Annyit kell még hozzátenni, hogy felesége, Katalin, aki nyolc évig hiába várt rá, 1572-ben másodszer is férjhez ment, Paweł Ulanowski nemesúrhoz, bár Bakfark akkor még élt¹³⁹.

5.3. A magyar „aranykor“ Litvániában Báthory István idején (1576-1586)

Az új, sajátosan magyar korszak a Litván Nagyfejedelemségben 1576. június 29-én kezdődött, amikor litván nagyfejedelemmé választották a Magyarország történelmi részéről, Erdélyből származó fejedelmet, Báthory Istvánt. 1586-ban bekövetkezett haláláig uralkodott Lengyelországban és Litvániában. Amellett, hogy törődött az általa kormányzott Két Nemzet Köztársaságával, és sok jót tett vele, az uralkodó soha nem felejtkezett el sem a hazájáról, sem honfitársairól. Erről tanúskodik a király legfontosabb tette: a sikeresen lezárt livóniai háború, amely egy nagyobb terv része volt, melynek célja Moszkva meggyengítése és egy törökellenes koalíció létrehozása Erdély felszabadítására. Ezt mutatják még az apróságok is: állandóan Magyarországra emlékeztető vagy magyar dolgok voltak a keze ügyében. 1586-ban a lakosztályokban, ahol a király meghalt, volt egy kis láda a „szükséges magyar levelekkel Rudolf császártól“, Magyarországról hozott ezüstedények, egy magyar szőnyeg és hasonlók¹⁴⁰. Szintén nagy kedvelője volt a magyar bornak. Például 1583-ban 4138 aranyat adott ki magyarországi bor vásárlására¹⁴¹.

Báthory István a lengyel–litván állam legsikeresebb uralkodója volt. Uralkodása idején a Köztársaság elérte hatalma csúcspontját, uralkodásának teljes évtizedét pedig a történészek külön korszaknak nevezik. Báthory István semlegesíteni tudta a Litván Nagyfejedelemség legfontosabb ellenségét, a Moszkvai Nagyfejedelemséget, fontos átalakításokat vitt végbe az államban¹⁴².

¹³⁹ R. Ragauskienė, Litewski okres w życiu królewskiego muzyka.

¹⁴⁰ T. Łopalewski, *Batory na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Wilno, 1934, p. 56, 59, 62.

¹⁴¹ *Lietuvos Metrika*, knyga Nr. 70, l. 106v.

¹⁴² E. Gudavičius, Stepono Batoro politinė koncepcija ir Lietuvos istorinės raidos perspektyvos, *Kultūros barai*, 1996, nr. 1, p. 60-65; E. Gudavičius, Batoras Steponas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, 2002, t. 2, p. 711.

A szilágysomlyói katolikus templom, amelyet 1534-ben Báthory István fia, a leendő lengyel–litván uralkodó születésének alkalmából építettek

Ő a Báthory-család egyetlen képviselője, akit pozitívan értékelnek a mai litván, lengyel és magyar történetírásban¹⁴³. Igaz, a két világháború közötti Litvániában elfelejtkeztek az uralkodó érdemeiről. Zenonas Ivinskis szerint „Báthory István király halálának 350. évfordulójáról a sajtóban egyáltalán nem emlékeztek meg“. Azonban ő maga 1937-ben nagyon pozitívan értékelte Báthory tevékenységét: „Ez az egyszerű erdélyi fejedelem, egykori török vazallus, miután litván–lengyel uralkodó lett, egész Európa tekintetét –magára fordította, leverte Moszkvát, elvette tőle Litvánia számára Livóniát, létrehozta Litvániában a Legfelsőbb Törvényszéket, elősegítette az első vilniusi felső iskola, a jezsuita akadémia alapítását, törődött Litvánia határainak védelmével, a Statútum kijavításával stb.“¹⁴⁴

A Köztársaság leendő vezetője 1533. szeptember 27-én született Magyarország történelmi részén, Erdélyben, Szilágysomlyón (ma Románia). A Báthory családból származott, amely már a XV. századtól Erdély uralkodó rétegéhez tartozott. Báthory István erdélyi fejedelem (1477-1534) és Teleghdy Katalin (1492-1547) családjában született. A házaspárnak nyolc gyermeke volt, köztük Báthory Kristóf későbbi erdélyi fejedelem (1530-1581). Báthory István felesége az 1575-ben lengyel királlyá választott Jagelló Anna (1523-1596) volt. Házasságuk nem volt sikeres, a párnak nem lett gyereke. Anna tíz évvel idősebb volt a férjénél, a házasságkötéskor 53 éves volt.

¹⁴³ Sz. Brzeziński, recenzja Tamás Kruppa *Tradíció és propaganda keresztútján. Fejezetek Báthory. Zsigmond udvarának kultúrájából*, Budapest 2015 (Humanizmus és reformáció, t. 36), Balassi Kiadó, ss. 332, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 2016, t. 60, p. 279.

¹⁴⁴ Z. Ivinskis, Steponas Batoras ir Lietuva (Jo 350 metų mirties sukakties proga), *Kardas*, 1937, Nr. 4, p. 86-91.

Báthory István aláírása és pecsétje

Fiatalkorában Báthory István néhány hónapig Itáliában tanult, a páduai egyetemen, kiválóan tudott latinul. Amikor visszatért a Magyar Királyságba, lavíroznia kellett az államban egyre inkább megerősödő Habsburg-dinasztia és a királyság egy részét megszálló törökök között. Az ötvenes évektől Szapolyai János Zsigmond magyar királyt kezdte támogatni. Őt szolgálva diplomataként és katonaként is kivívta a magyar főurak bizalmát. 1565-1567-ben a Habsburgok fogságba ejtették. Kiszabadulása után továbbra is aktívan részt vett a közéletben. 1571-ben az erdélyi országgyűlésben a török vazallus Erdély fejedelmévé választották. 1575. július 19-én az általa vezetett katonák megverték a Habsburgok oldalára átálló Békés Gáspár katonáit és a nekik segédkező Habsburg hadakat.

Miután 1574-ben Valois Henrik megszökött, és felszabadult a Köztársaság trónja, a lengyel nemesek 1575. december 15-én királynak kiáltották ki Jagelló Annát, akinek Báthory István erdélyi fejedelmet ajánlották férjül. Ez egybeesett Báthory érdekeivel. Miután leleményesen legyőzte a Köztársaság trónjára pályázó többi jelöltet (III. Vasa János svéd királyt, IV. Iván moszkvai nagyfejedelmet és II. Maximilián német-római császárt), 1576. május 1-jén a Wawelben Báthory Istvánt Lengyelország királyává koronázták. Előző nap zajlott le menyegzője Jagelló Annával. Ahogy említettük, 1576. június 29-én a királyt külön litván nagyfejedelemmé is választották. Kötelezte magát, hogy vállalja a Litvánia képviselői által támasztott feltételeket: a szejmeket felváltva rendezni Lengyelországban és a Litván Nagyfejedelemben, a litván hadsereg vezetőinek csak litván nemeseket nevez ki, kárpótol a lublini unió során elszakított földekért. Az uralkodó egyik ilyen, a litván államiságot megerősítő gesztusa a litván trónraemelési szertartása volt. 1580. május 29-én este az uralkodó a vilnusi székesegyház főoltára előtt Merkelis Giedraitis žemaitijai püspök kezéből átvette a XIII. Gergely által küldött kardot és a litván nagyfejedelemi főveget az apostoli áldással együtt. Ez a ceremónia kapcsolódott

a korábbi uralkodóknak a litván trónra emelési szertartásához, bár a lublini unió megkötése után már nem kellett gyakorolni.

Az uralkodó legfontosabb cselekedetei között volt a sikeresen befejezett livóniai háború. Miután megszilárdította hatalmát, és gondoskodott a megfelelő jövedelmekről, hadseregreformot hajtott végre, 1579-ben hadat üzent IV. Ivánnak, és a háborút sikerrel zárta le. 1582-ben Jam Zapolszkijban tíz évre szóló fegyverszünetet kötött Moszkvával és visszavették a háború idején az ellenség által elfoglalt területeket. 1582 elején, a Moszkvai Nagyfejedelemséggel kötött győzedelmes béke után a Vilniusba látogató uralkodó tiszteletére a jezsuita kollégium tagjai didalmenetet szerveztek. A húsz évig tartó livóniai háború befejezését Kasper Piątkowski jezsuita *A békéről* című dialógusában örökítette meg, amelyet február 4-én adtak elő a vilniusi székesegyházban Báthory István jelenlétében.

Nem kevésbé fontos az államszervezet terén kifejtett munkálkodása. Az erős uralkodói hatalom híveként szigorúan büntette a felségsértőket. Litvániában a haza és az uralkodó elárulásáért halálbüntetéssel sújtották Gregorz Ościk főurat, Lengyelországban pedig Samuel Zborowskit. Szállóigévé lett a lengyel nemesekhez intézett mondása, akik azt követelték, hogy számoljon el a tevékenységével és pénzügyi kiadásaival: „(...) A királyotok vagyok. És nem leszek se agyagból, se papírból. Uralkodni akarok, és senkinek sem engedem, hogy az orromnál fogva vezessen (...). Védjétek a jogaitokat és le az önkényeskedéssel“. Ezzel együtt engedményeket tett a nemességnek: 1581-ben megalapította a Litván Legfelsőbb Törvényszéket, amely átvette a fellebviteli pereket az uralkodó bíróságától.

2011-ben a Vilniusi Egyetem épületében a Kis aula mellett leleplezték Báthory István lengyel király és litván nagyfejedelem emléktábláját, amely az 1931-ben a Vilniusi Egyetem 350. évfordulójára Antoni Madeyski szobrász által készített dombormű másolata.

Megemlítendőek a király művelődés és kultúra terén szerzett érdemei. 1579-ben adta ki a vilniusi akadémia megnyitásának privilégiumát. Szintén támogatta a jezsuita kollégium nyitását Polockban (1579), Rigában (1581) és Tartuban (1583). neki köszönhetően különösen felvirágozott Grodno, amely az uralkodó rezidenciája lett. Az uralkodó különösen támogatta és ösztönözte a krónikaírók munkáit. Gyakorló katolikusként vallási toleranciájával tűnt ki. Báthory István szigorúan elítélte a krakkói protestánsellenes zavargásokat, az 1581-es vilniusi támadást a reformátusok ellen. 1581. szeptember 30-án azt írta: „nem fogja eltérni, hogy a hitet erőszakkal, tűzzel-vassal terjesszék, nem pedig tanítással és jó példával“.

Az állam javára szerzett érdemeit Marcin Kromer krónikaíró is kifejezte. Ő így jellemezte a királyt: „A templomban több, mint Pap / Az államban több, mint Király / A csatában több mint Katona / A közszabadság védelmezésében több mint Polgár / A barátságban több mint Barát“. Báthory István, akinek több elképzelése volt, mint amennyit ideje volt megvalósítani, 1586. december 12-én halt meg Grodno-ban. Krakóban, a Wawel székesegyházában temették el¹⁴⁵.

¹⁴⁵ R. Ragauskienė, Steponas Batoras, *100 iškiliausių Lietuvos žmonių*, Vilnius, 2009, p. 15-16.

Érdekesség. Történelmi regény Báthory Istvánról

Alig néhány évvel ezelőtt jelent meg litván nyelven (Vitas Agurkis fordításában) Kállay Miklós (1885-1955) magyar író történelmi regénye Báthory István erdélyi fejedelemtől, lengyel királyról és litván nagyfejedelemről¹⁴⁶. A jobboldali nézeteiről ismert író publikált egy verseskötetet, néhány regényt és színdarabot, lefordított harminc könyvet. A háború után kiszorították a közéletből, el kellett hagynia a fővárost. A regény a legtöbb figyelmet a magyar történelemnek szenteli, a szerzőnek fontosabbak voltak a magyar ügyek, a Két Nemzet Köztársaságát pedig leggyakrabban Lengyelországnak nevezi.

Érdekesség. I. Radziwiłł Janusz hadjárata a török ellen

I. Radziwiłł Janusz (1579-1620) 1598 júliusában Magyarországra készült, hogy Habsburg Mátyás vezetése alatt harcoljon a törökök ellen. Novemberben a főúr már a Dunánál volt, néhány mérföld maradt Budáig. Bár a hadsereg feltartóztatta a török helyőrséget, a rossz időjárás miatt visszavonultak az ostromtól. Ekkor I. Janusz Magyarországon a törököket csak mint foglyokat látta távolról. Miután elhagyta a katonai táborát, a főúr egy darabig Esztergomban időzött, később Pozsonyba ment, meglátogatva más magyar városokat, például Komáromot is. A következő év elején I. Janusz már Lengyelországban volt.

¹⁴⁶ M. Kállay, *Steponas Batoras*, iš vengrų k. vertė V. Agurkis, Vilnius: Žara, 2014.

Esztergom, F. Hogenberg és G. Braun atalszában, 1595.

5. 4. Magyarok a livóniai háborúban

Az első magyar katonák a lengyel–litván egyesített hadseregben 1578-ban jelentek meg. Akkor 4000 galogos katonát számláltak össze. Az őket vezénylő 40 lovaskapitány fejenként 20 magyar aranyat kapott, 400 tizedes fejenként ötöt, 40 zászlós fejenként ötöt, a 3250 katona pedig fejenként 4 aranyat. Egy hónap alatt összesen 18977 aranyat fizettek ki nekik, egy év alatt pedig 227 733 aranyat¹⁴⁷. A magyar lovas zsoldosokat a Báthory harcostársává vált volt politikai ellensége, a Litvániában jól ismert Békés Gáspár vezette (1520-1579).

Békés Gáspár, könyomat, Józef Ozemblowski alkotása, 1841.

¹⁴⁷ H. Kotarski, *Min. veik.*, cz. II, p. 54

Érdekesség. Békés Gáspár és litvániai emlékezete

Báthory István harcostársának, az egyik vilniusi várdombon eltemetett Békés Gáspárnak az élettörténetét nem egy munkában vizsgálták, közzétették a főúr végrendeletét is¹⁴⁸. Bemutatták az életét litván cikkekben is: a rövid enciklopédikus szócikkektől olyan munkákig, amelyek Békés Gáspár nyughelyét említik. A temetkezési helyét jelölő, a Gediminas-dombbal szemben lévő dombot Vilniusban még ma is Békés-dombnak (Bekešo kalnas) nevezik. Rajta temették el radikális vallási nézetei miatt (ariánus volt) ezt a híres magyar főurat és katonát. Ezeket a szavakat tulajdonítják neki: „Csak a magam érdemének tulajdoníthatom, Hogy mindenem magamtól van. Nem akarok Istennel számolni, / Nem óhajtom eget, a poklot nem félem“. A magyar lovaskapitány emlékét a domb lábánál 2009-ben állított kopjafa örökíti meg¹⁴⁹. Ennek a magyar származású főnemesnek több litván szerző is szentelt verseket¹⁵⁰.

Békés Gáspár nem kevés kegyet nyert el Báthory Istvántól. Megkapta a lengyel és litván idigenátust, a lanckoronski kormányzóságot Lengyelországban és a grodnóit Litvániában. Megajándékozta az uralkodó a magyar főúr fivérét, Békés Gábort is. 1581-1598-ban az uralkodó által adományozott alantasi birtok tulajdonosa volt. Békés Gáboré voltak a kristupiškési és a kirdeikiškési birtokok, a gemaniškisi (armoniškisi) és a gelminiškisi birtokok és falvak, vagyis megkapta Jėgžliai, Žibėčiai, Spuliai, Ruškonys, Pevernýtė, Antaliežiai, Trumponiai, Laičiai, Klabiniai, Kalviai, Avilčiai falvakat, a girsteitiškisi földeket a Salotė tó mellett, Gojust, Kibildžiait, Varguliait, Dragužiait.

Békés családneve meghonosodott, és a mai Litvániában is használják. A litván nyelv szakkifejezései közé bekerült a *bekešas* szó, amely egy kabát vagy rövid felöltő típusú, szőrmebéléses felsőruha. Litvániában vannak Bekešas és Bekešis vezetéknevű emberek (néhány tucat embernek van ez a neve). Ezek a nevek legjobban Stakliškės, Prienai, Birštonas, Balbieriškis, valamint Alanta, Ukmergė ir Vievis környékén terjedtek el. Továbbá Giedraičiai környékén is van Bekešai (Bekešiai) község¹⁵¹.

¹⁴⁸ Szádeczky Lajos, *Kornyati Bekes Gáspár*, Budapest, 1887; 1887. K. Lepszy, Kaspar Bekiesz, *PSB*, t. 1, p. 401-402; E. Bojtár, The case of Gáspár Bekes, *Journal of Baltic Studies*, 1988, Vol. 19, Iss. 4, p. 323-334; S. Kinga Tüdős, Testamentul lui Bekes Gáspár. Grodno, 1 noiembrie 1579, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, 2006, Vol. 14, p. 181-188.

¹⁴⁹ Bekes Kaspar (Kasparas Bekešas) 1520–1579 Gardinas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, 2002, t. 2, p. 782; *Vilniaus miesto istorijos dokumentai: Vilniaus miesto istorijos skaitinių chrestomatija*, Vilnius, 2003, p. 140; Kacper Bekiesz [legenda], *Legendy Wileńskie*, Vilnius, 1998, p. 79-80; L. Klimka, Įamžintas karvedžio Kasparo Bekešo atminimas, *Lietuvos aidas*, 2009, liep. 18, p. 2; M. Kniežaitė, Vengrų K. Bekešą mena Vilniaus kalva, *Lietuvos žinios*, 2009, bal. 27, p. 14-15.

¹⁵⁰ J. Grigorjevas, Kasparas Bekešas, *Poezijos pavasaris*, Vilnius, 1976, p. 143-144; A. A. Jonynas, Bekešo kalnas, *Iš Vilniaus į Vilnių*, Vilnius, 2008, p. 206.

¹⁵¹ G. Šeikis, Alanta tarp Astikų ir Radvilų. Vengrų pėdsakai Alantos krašte XVI a. pabaigoje, *Voruta*, 2016 m. Nr. 11 (829), p. 5-6.

A Békés-domb és a torony a XIX. században, M. Januszewicz, 1846

Kopjafa Békés G. emlékére, R. Zinkevičius alkotása, 2009.

1579-ban az első hadjáratra készülve a magyar zsoldosok még jobban megerősítették a hadsereget. A király titkárának, Heidersteinnek a megfigyelése szerint az uralkodó „elküldte testvérét, Kristóf erdélyi fejedelmet, hogy toborozzon több század öreg magyar katonát és néhány lovasat (...)”¹⁵². Magyarországra is küldött embereket (Pretwiczet és másokat), hogy vásároljanak hadifelszerelést; Sztarahovics környékén kovácsműhelyt hoztak létre, amelyet egy a király által hozott magyar, Mikiensalca András vezetett, aki lövedékeket készített. Litvániában 5000 aranyért ruhaanyagot vásároltak a magyar gyalogosoknak, akiket Vadas Mihály vezetett. Még az 530 kozákból álló zsoldossereg írnokának is Báthory magyar udvaroncát, Beger Jancsit nevezték ki¹⁵³.

Magyar lovasezred (1579 július közepe – augusztus közepe)

Sorszám.	Lovaskapitány neve	Lovasok száma
1.	Békés Gáspár, 1577-től szolgált	368
2.	Bornemissza János, 1579 januárjától szolgált	100
3.	Sibrik György 1579 áprilisától szolgált	150
4.	Valentas Prepostvaras, 1579 márciusától szolgált	207
5.	Petras Čikvatas (Čnokatas)	116
6.	Borbély György, 1579 áprilisától szolgált	160

¹⁵² *Kasdienis gyvenimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, sudarė A. Baliulis ir E. Meilus, Vilnius, 2001, p. 125.

¹⁵³ H. Kotarski, *Min. veik.*, cz. II, p. 66-67, 80.

7.	Ježis Prebešas, 1579 márciusától szolgált	126
8.	Vági György	150
9.	Rác Péter	100
10.	Balogh Mátyás	100
	Összesen	1577

Több magyar is bátran harcolt 1579-ben vagy a livóniai háború későbbi hadjárataiban. Például július 15-én a katonai táborból (15 mérföldre Vilniustól) küldött levelében a magyar Kendi Péter Kovacsóczy Farkas erdélyi kancellárnak a hadsereg ellátásával kapcsolatos munkáról írt. 1579 szeptemberében Báthory István Polockban nemességet adományozott a somkúti Dán Péter parasztnak, aki kitüntette magát Polock bevételekor, 1580 novemberében pedig az uralkodó Vilniusból bátyjának, Kristóf erdélyi fejedelemnek írt levelében közbenjárt a magyar Barabás Balázs érdekében, aki nagyon hősiiesen viselkedett a moszkvaiakkal vívott háborúban¹⁵⁴. Azonban a magyar lovasok száma az 1579-i hadjáratban nem teljesen világos. Az 1579-es leírások csak vezéreket tüntetnek fel, a Polock bevétele után megjutalmazottak jegyzékében pedig még három új nevet említenek.

Magyar udvari gyalogosok 1579-ben

Sorszám	Lovaskapitányok neve	Gyalogosok száma
1.	Vadas Mihály	199
2.	Rác Bálint	95
3.	Kovazi Ferenc	99
4.	?Székelyhídi (Zekielidi) János	100
5.	Fejérdi Bertalan	100
6.	Meggyesi Wojciech	99
7.	Nagy Pál	96
8.	Szombatfalvi Benedek	100
9.	Vincentas Hevenlius, olasz	135
	Összesen	1023

Erdélyi gyalogosok 1579-ben

¹⁵⁴ *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech*, p. 9.

Sorszám	Lovaskapitány neve	Gyalogosok száma
1.	Károli/Károlyi István	100
2.	Nagy Ferenc	100
3.	?Fábián István	100
4.	Körei Wojciech	98
5.	Nagy Péter	100
6.	Nagy István	100
7.	Munkácsi Ferenc	100
8.	?Somohi Ferenc	100
9.	Nagy András	101
10.	Orosz Mihály	95
	Összesen	994

A magyarok kétségkívül jelentős részét tették ki az egyesült hadseregnek. A lovasok az összes lovasság 21%-át tették ki, a gyalogosok 30%-ot. Egész katonai csapatukat továbbra is Békés Gáspár vezette, akit „a magyar udvar ügyintézőjének“ neveztek. Polock visszavételekor szerzett érdemeikért az uralkodó különösen bőkezűen jutalmazta meg honfitársait: a lovaskapitányoknak fejenként 100-200 aranyat, a többieknek fejenként néhány tucat aranyat fizetett ki. Összehasonlításképpen, a lengyel lovaskapitányok mindössze alig 26 aranyat kaptak fejenként. Az 1579-es hadjárat után az alábbi magyar lovasság maradt: 1) az udvari század (kb. 320 lovas) Békés Gáspár vezetésével, halála után a vezetést Békés Gábor vette át, aki 1579 novemberében érkezett; 2) Békés Gábor százada (123 lovas); 3) Bornemissza Jánosé (75 lovas); 4) Sibrik Györgyé (100 lovas); 5) Borbély Györgyé (161 lovas). Az erdélyi gyalogság elbocsátása után az udvari gyalogságot megtartották, még meg is emelték a létszámát. Csak a Polocknál elesett Vadas helyett a gyalogságot most Károlyi István vezette.

Magyar gyalogosok, akiket meghagytak az 1579-es livóniai hadjárat után

Sorszám	Lovaskapitány neve	Gyalogosok száma
1.	Károlyi István	106
2.	Fejérdi Bertalan	100
3.	Rác Bálint	101
4.	Meggyesi Albert	100

5.	Nagy István	100
6.	Fábián István	100
7.	Horvát(h) János	98
8.	Körei Albert	100
9.	Munkácsi Ferenc	95
10.	Szombatfalvi Benedek	89
11.	?Kovazi Ferenc	100
12.	?Székelyhídi János	110
13.	Dercsényi Tamás	14
14.	Nagy Pál	16

Összesen 1229 gyalogos

A második, 1580-as hadjáratban 3332 magyar gyalogos és 1356 lovas vett részt. A magyar csapatrészt Bornemissza János irányította, a lovasokat az elhunyt Békés Gáspár fivére, Gábor, a gyalogos hadakat Károlyi István és Gál János. A hadjárat során a magyarok nem kevés veszteséget szenvedtek, elesettjeik száma elérte a 633-at (gyalogosok). Az utolsó, 1581-es hadjáratban Pszkov mellett nagy számban vett részt a magyar huszárság, Spytek Jordán, Békés Gábor, Báthory Boldizsár és Sibrik György majdnem 1000 lovast vezettek.

Talán egyet is lehet érteni a helyi kortársak, leginkább a lengyelek által kifejezésre juttatott elégedetlenséggel a különösen favorizált magyarok miatt, azonban aligha volt alapja a magyaroknak Báthory István udvarára gyakorolt óriási befolyása miatti felháborodásnak. Valójában az udvar (vagy a litván és a lengyel udvarok?) tisztségviselői lengyelek és litvánok voltak. A magyarok nem viseltek semmilyen tisztséget, igaz, az uralkodó legközelebbi környezetében szolgáltak: voltak a kamarások között (Wesselényi Ferenc, aki 11 évig szolgált Báthorynak, egészen az uralkodó haláláig, Lepselini 5 évig, Lascs 4 évig, Békés 2 évig) és a szolgák között (András, magyar).

Báthory István Pszkovnál, J. Matejko festménye, 1872.

Ahogy korábban is, az udvarban nem kevés magyar kézműves dolgozott: az uralkodó ruháiról Duget (Drugeth?) András és Miklós gondoskodtak, az istállóban felügyelőként dolgozott Togaras Tamás, Péter, Kisiamus, Székely Lorcsi, Bolok András és mások. Csak a grodnói istállóban az egyéb lovakat leszámítva 90 magyar ló volt, többségüknek magyar neve volt: Balagas, Turmanas, Bátor, Tagarašas és hasonlóké¹⁵⁵. Voltak magyarok a kovácsok között, még aranyművesnek is felvettek néhány magyart. Bár Báthory István idején az aranyművesség iránti kereslet lecsökkent, az uralkodó Zsigmond Ágosttól eltérően a hadakozás és nem a fényűzés képviselője volt, és az állandóan az udvarban dolgozó aranyművesek számát háromra csökkentette (1582). Köztük volt Fröhlich Mátyás magyar származású mester, aki az uralkodó számára nagy serlegeket készített, a még 1580-ban Varsóban felfogadott magyar Demeter, aki 1581-ben halt meg Vilniusban. Új megrendeléseket 1582-ben vettek fel, a livóniai háború befejezésével, és ha alkalom adódott: az uralkodó unokahúga, Báthory Griseldis menyegzőjére, unokaöccsének, Báthory Andrásnak bíborosi palástja átadása vagy a rigai és polocki jezsuita templom alapítása alkalmából¹⁵⁶.

Más dolog, hogy Báthory István igyekezett pénzzel és hűbéri birtokokkal bőségesen ellentételezni honfitársainak szolgálatait. Nem kevés példa van erre. Például Lepsény(i) (Лепшнен) magyar kapitány három falut kapott holtáig az uralkodótól Anykščiau járásban. Ez valószínűleg ugyanaz a Lepseli István (Стефан Лепшель), aki egy kőházak is a tulajdonosa volt a vilniusi Vár utcában (Pilies

¹⁵⁵ T. Łopalewski, *Batory na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Wilno, 1934, p. 90.

¹⁵⁶ B. R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie. Ludzie i dzieła XV-XVIII wiek*, Warszawa, 2006, p.

gatvè)¹⁵⁷. Móra János (Януш Мора) és felesége a lepolotai majorságot kapta Birštonasban holtáig¹⁵⁸. Wesselényi kamarás Grodnóban házat kapott, Karega (Kapera) kamarás pedig a 8 valakos Kermeliai falut a trakai vajdaságban holtáig¹⁵⁹. Litvániában a hűbérturkot kapott magyarok Vilniusban és Grodnóban telepedtek le, egyesek az ukmergèi területen, és valószínűleg a legtöbbben Birštonasban. Közülük nem keveseknek második hazája lett a Litván Nagyfejedelemség, családot alapítottak itt és örökre itt maradtak (Horvát(h) (Horwat), Uzsaly (Urzali), Eperjes, Maranus és mások).

Érdekesség. Birštonas magyar korszaka

1579-től 1616-ig, vagyis körülbelül 40 évig Birštonas birtokosai a Báthory István által pártfogolt Békés család és velük rokonságban álló személyek voltak. 1579-ben Birštonast az uralkodó Kornjáti Békés Gábornak adományozta, a híres Békés Gáspár öccsének. Az adománylevélben az uralkodó kiemelte Gábor különleges érdemeit Litvánia szolgálatában. Megjegyezte, hogy nem sajnálta sem a testi épségét, sem az életét az uralkodó és az állam érdekében, kitünt hősieségével a Moszkvai Nagyfejedelemséggel folytatott harcokban, Polock ostrománál. Halála után, 1582-ben a birtokot unokaöccse, László kapta meg, Gáspár fia. Az uralkodó különösen törődött Békés Gáspár kiskorú fiaival, apjuk 1579-es halála után gyámokat jelölt ki számukra, a vilniusi kollégiumban taníttatta őket¹⁶⁰. Tizenegynéhány év múlva pedig a birtok átkerült felesége, Uzsaly Katalin tulajdonába. Vannak adatok arra vonatkozóan, hogy Uzsaly Katalin, aki másodszorra a magyar Horváth Gáspárhoz ment feleségül, tartósan Prienai-ben lakott, gyakran látogatott Birštonasba, ezért ezekről a birtokokról hívták, hogy vegyen részt bírósági perekben. A Horváthok alapították a prienai templomot, áthelyezték Prienai-be az egyházközség központját. 1616-ban eladták a tulajdonukat képező birtokot.

A birtokosokkal vagy az ő meghívásukra később több magyar érkezett Birštonasba. Ingatlanokat szereztek a járásban, családot alapítottak itt, közülük egyesek Birštonas előjárójának helyettesei lettek. Ilyen tisztséget töltött be a magyar Székely Miklós is. Egy Marianus nevű magyar feleségül vette Dorota Skirmuntot Panemunéből, négy gyermekük született. Földdel rendelkezett a birštonasi birtokon a nemességet kapott Eperjes János (Janusz), itt telepedett le Dragat Szaniszló (Stanislwa Dragat). Látni lehet, hogy több magyar is tartózkodott Birštonasban, azonban közülük csak néhányan találtak második

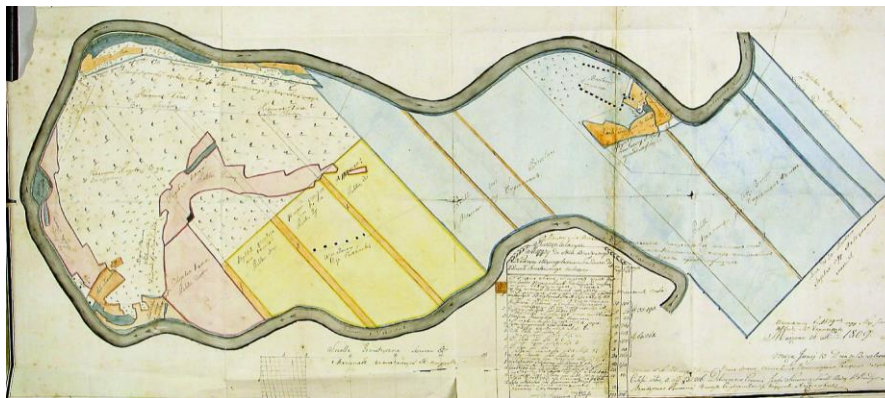
¹⁵⁷ *Lietuvos Metrika*, knyga Nr. 76, l. 503; *Lietuvos Metrika*, knyga Nr. 77, l. 66v-67.

¹⁵⁸ *Lietuvos Metrika*, knyga Nr. 83, l. 191-19v.

¹⁵⁹ *Lietuvos Metrika*, knyga Nr. 70, l. 108-109, 178 v.-179 v.

¹⁶⁰ A. Diveky, Bekes (Bekiesz) W., *PSB*, t. 1, s. 402.

otthonra Litvániában. Mások, mint Marianus, gyermektelenül haltak meg vagy egyszerűen elutaztak, mások életének alakulásáról egyáltalán nincs adat¹⁶¹.

A birštonasi birtok képe a XIX. században. 1579-1616 között magyarok voltak a birtokosai.

Tehát a magyarok Báthory István idejében nagy számban megfordultak a Litván Nagyfejedelemségben, közülük nem kevesen hosszabb időre is itt maradtak. Nem férhet hozzá kétség, hogy a magyarok egy része új szolgálati helyeket talált a főurak és a nemesek udvaraiban. És nem mindegyikük volt katona. A főúri udvarok tisztségviselői között voltak intézők is, bár a gazdasági tevékenységükről nem voltak éppen a legjobb véleménnyel. Például az uralkodó országnagya, Árva Radziwiłł Miklós 1579-ben egy birtoktisztviselő kinevezésével kapcsolatban azt írta: „ha lengyel vagy magyar lesz, akkor Kegyelmed tudja, hogy milyen gazdák ők a litván birtokokon“¹⁶².

Báthory István uralkodásának évei a magyarok „aranykoraként“ vonultak be a litván történelembe. Akkoriban érkeztek legtöbben, és éltek itt leghosszabb ideig. Később ilyen kedvező időszakok már nem akadtak.

6. Magyar dukátok Litvániában

A magyar érméket a többitől a rajtuk lévő magyar címer vagy Magyarország patrónája, a Szűzanya a Gyermekkel (Madonna) ábrázolása alapján lehet megkülönböztetni. Ezeket az érméket a XVIII. századig két pénzverdében verték: Körmöcbányán (ma Szlovákia) és Nagybányán (ma Románia).

¹⁶¹ R. Ragauskienė, *Karališkojo Birštono praeitis*.

¹⁶² *Archiwum Domu Radziwiłłow*, wyd. A. Sokołowski, Kraków, 1885, t. 8, s. 15.

Magyarország a XV-XVI. században a dukátok fő exportőre volt Európában. Körmöcbányán a XIV. században az akkori Európa legnagyobb aranyérckészletét találták meg, ezért Károly Róbert magyar király (1308-1342) utasítására pénzverdét alapítottak. Az ott készített dukátok egész Közép- és Kelet-Európában elterjedtek és domináltak. Ezért az első magyar érmék is, amelyek eljutottak a Litván Nagyfejedelemségbe, dukátok voltak.

Magyar dukát Utószülött László idejéből

Litvániában nem gyakran találunk magyar érméket. 2004-es adatok szerint Litvániában 95 érme volt ismert, amelyeket 25 helyen találtak. Legtöbbjüket elrejtett kincsek között találták – 73%-ot (69 db). Az egy-egy darabot tartalmazó leletek 27%-ot tesznek ki (20-at városokban találtak, 6-ot régi sírokban). Az érméket a XV-XIX. századra datálják. Litvániában az eddig talált legrégebbi dukát (egyben a legrégebbi magyar érme, amelyet Litvániában találtak) Utószülött (V.) László (1453-1457) dukátja feltüntetett dátum nélkül, amelyet Vilniusban, a Daukantás téren találtak, a mai elnöki palota területén, az egykori XV. századi Püspöki palotában. XV-XVI. századi magyar dukátokból Litvániában kétszerannyit találtak (17 darabot), mint XVII. századiakból¹⁶³. Ez a két állam közti kapcsolatok erősödését is mutatja az említett időszakban.

A második időszak, amikor magyar érmék kerültek a Litván Nagyfejedelemségbe, a XVI. század vége volt. Báthory István és III. Vasa Zsigmond idején Magyarországról ezüstöt mint nyersanyagot és érméket szállítottak a lengyel–litván állam pénzverdéibe. Az érmék nagy része dénár volt (54 db), utánuk következnek a dukátok (25 db.). Találtak néhány polturát, krajcárt, 3 és 15 krajcárost. A behozott érmék egy részét forgalomba hozták. Ez a kis címletű érmék hiánya miatt volt. A lengyel–litván államban a többi érme mellett elég nagy mennyiségű magyar dénárnak kellett lennie, mert 1588-ban a Szejm alkotmánya még ezen érmék legális forgalmi értékét is megszabta. Magyar dénárok csak 1613-ig kerültek a Litván Nagyfejedelemségbe. Az érméknek a lengyel–litván államba kerülése kedvező

¹⁶³ E. Remecas, Vengrijos monetas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, p. 22-23.

lehetőséget teremtett a hasznoszerzéshez, mivel akkoriban pénzreformot hajtottak végre, és érmékből is hiány volt. Mind a harmadik időszakban, amikor magyar érmék kerültek a Litván Nagyfejedelemségbe (a XVII. század végén), mind a negyedikben (a XVIII. század második felében), az országban a magyar érmék a két állam hasonló pénzforgalmi jellemzői és egyben a helyi érmék hiánya miatt jelentek meg. A XVIII. század második felében a Litván Nagyfejedelemségbe magyar rézpénzek kerültek: polturák és krajcárok¹⁶⁴.

1580-ban a vilnusi pénzverdében készült háromgarasos Báthory István arcképével¹⁶⁵

Tehát a magyar érmék eljutását a Litván Nagyfejedelemségbe, egyszersmind a mai Litvánia területére, mindenekelőtt a saját érmék hiánya és a két állam érméinek hasonlóságai (méret, súly, próba) befolyásolták. Azonban leszámítva a dukátokat, amelyek a XV-XVI. században a fő nagy névértékű érmék voltak, és a XVI. század végén-XVII. század elején megjelent dénárokat, a magyar érmék Litvániában nem játszottak nagyobb szerepet¹⁶⁶.

7. Magyar eredetű szavak (személynevek és helynevek) Litvániában

A magyar időszakra, elsősorban a XVI. század utolsó negyedére, ma a litván nyelvbe került magyar szavak és terminusok emlékeztetnek, a magyar eredetű személy- és helynevek. Mivel Litvánia és Magyarország földrajzilag távol vannak egymástól, nyelveik pedig különböző nyelvcsaládokhoz tartoznak, nyelvi nem sok a közös pont. Eddig a litván nyelvben megtalálható magyar eredetű kölcsönszavakat vizsgálták¹⁶⁷. Ilyen szavakból (terminusokból) tizenhatot találtak (a variánsokat nem számítva) Világos, hogy a különböző fonetikai és morfológiai variánsokkal, származékszavakkal együtt több van belőlük. Összehasonlításképpen: a lett nyelvben az összes lehetséges variáns, lexéma, magyar

¹⁶⁴ *Ten pat*, p. 24-28.

¹⁶⁵ V. Ruzas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetos Lietuvos banko Pinigų muziejuje. Katalogas*, Vilnius, 2015, p. 281.

¹⁶⁶ E. Remecas, *Vengrijos monetos*, p. 21-37.

¹⁶⁷ A. Laczházi, *Венгерские элементы в лексике литовского языка*, p. 236-243.

eredetű személynév stb. figyelembe vételével kb. ötven magyar eredetű kölcsönszó található¹⁶⁸. Valószínűleg a kölcsönszavak nagy része, akárcsak a lett nyelvbe, a litvánba is közvetve, a lengyel és a rutén nyelven keresztül került. Még a *magyar* népnév (*vengras, vingris*) is két változatban ismert a litván nyelvben: a régi *unguras* és a mai *vengras*; ezek közvetett átvételek: az első a rutén nyelvből, a második a lengyelből. A mai *vengras* alak megtalálható már a XVII. századi szótárakban is: *Ungar Wengras*¹⁶⁹.

A litván nyelvben majdnem minden magyar kölcsönszó a katonai, valamint lótenyésztési, lovászati szókincshez tartozik, amelyeknek inkább gazdasági, gyakorlati jelentősége van, pl. , *antalikas* ('közepes méretű söröshordó' ← *átalag*), *arcavoti* ('1. bravúrosan lovagolni 2. rohangálni 3. táncolni' ← *harc*), *bekešas* ('rövid, prémmel vagy vattával bélelt téli kabát' ← *Békés Gáspár*), *dalmonas* ('zseb, tolvaj zsákja, pénztárca' ← *dolmány*), *haidukas* ('hajdú' ← *hajdú*), *husaras* ('a könnyűlovassághoz tartozó katona, huszár' ← *huszár*), *kantaras* ('gyeplő, kantárszár, kötőfék' ← *kantár*), *kuntušas* ('1. haj, sörény 2. rongy, cókмок, régi, rossz ruhanemű' ← *köntös*), *karvašas* ('kézelő' ← *karvas*), *rokošas* ('rendi gyűlés; a nemesség fegyveres felkelése a király ellen (XVI-XVIII. sz.)' ← *Rákos*), *šatras* ('1. kunyhó, sátor 2. a halászcsónakokban a tűzhelyet a szélről védő sátorszerű alkalmatosság' ← *hajdú*), *taboras* ('katonai tábor', később 'cigánytábor' ← *tábor*) stb.¹⁷⁰ Ezeknek a szavakak egy részét régi nyelvjárásokban használták, ma viszont idegen szavaknak számítanak, amelyek használata kerülendő a nyilvános nyelvhasználatban, pl. a *šerenga* ('1. felsorakozott emberek 2. vesszőfutás) helyett ma az *eilė, vora* szavak használatosak 'sor' értelemben.

Másrészt a litván és a magyar nyelv különbözősége ellenére felfedeztek egyes nehezen értelmezhető szókincsbeli párhuzamokat a két nyelvben. Konkrétan a litván *versti* (egy adott nyelvű szöveget más nyelven fogalmaz meg) és magyar megfelelője, a *fordít* között. Megegyezik a litván és a magyar ige konkrét (valamely tárgyat tengelye körül elmozdít) és átvitt (állapotot változtat, szöveget más nyelven fogalmaz meg) jelentése. Ez a sajátos jelentéstani fejlődés a litván és a magyar nyelvben különbözik más európai nyelvektől, még azoktól is, amelyekkel kapcsolatban voltak a történelmi időszakokban, amelyek hatással voltak a két nyelvre. Sok európai nyelvben a latin eredetű *translatio*-ból származó (átvitel, fordítás, áthelyezés) közvetlen kölcsönszót vagy azok tükörfordításait használják¹⁷¹.

¹⁶⁸ S. Tots, Once again to the question of mediated (indirect) Hungarian borrowings into the Latvian language: Latgalian *kuntuži*, *Via Latgalica*, 2016, Iss. 8, p. 30-36.

¹⁶⁹ V. Drotvinas, Iš etnonimų istorijos, *Terminologija*, 2006, t. 16, p. 164.

¹⁷⁰ A. Laczházi, Венгерские элементы в лексике литовского языка, p. 239-243.

¹⁷¹ A. Laczházi, Lietuvių verstis ir vengrų fordít semantika ir jos atspindėjimas XVII-XVIII a. vengrų žodynuose *Leksikografija ir leksikologija*, t. 3: *Konstantino Sirvydo darbai ir jo epocha*, Vilnius, 2013, p. 378-379.

Valószínűleg a XVI. század végén–XVII. század elején a Litván Nagyfejedelemségben letelepedett magyarokhoz kapcsolható néhány litván helynév, pl. *Vengriškis* tanya és a hasonló nevű falu Skapiškis önkormányzatban. A Molétai körzetben található *Vengriai* falut még 1812-ben *Vengriškiai*-nek hívták (ezen a területen a Békés nemzetség képviselőinek volt birtoka). *Vengriškis* nevű falu található a kupiškisi körzetben, illetve 1986-ig létezett *Vengriškiai* nevű falu a joniškisi körzetben, amelyet később megszüntettek.¹⁷² Már említettük a Giedraičiai mellett található *Bekešiai* falut. A Békések nemzetségéhez kapcsolhatók más helynevek is, mint a *Bekešis-mocsár* (Stakliškės mellett), a *Bekešiai-rétek* a *Bekešas-domb*, a *Bekešavas-hegy*¹⁷³.

Megemlítendőek a magyar eredetű családnevek is. Leggyakrabban azokon a helyeken fordulnak elő, ahol egykor magyarok éltek. Például a puniai egyházközség anyakönyvében felfedezték a *Miklušas* név litván képzőkkel ellátott alakjait. Három ilyen név van feljegyezve: *Miklušonis* (Mikluszonis), *Miklušynas* (Mikluszin) ir *Miklušiūnas* (Mikluszun). Ahogy Jonas Palionis megjegyezte, ezeket a családneveket az anyakönyvekben nem lengyelesítették, hanem litvánosították, csak a XVIII. közepén találunk lengyelesített formát: *Mikluševičius* (Mikluszewicz). A puniai egyházközségben napjainkig fennmaradt a *Miklušis* név. A puniai egyházközségben feltehetően magyar eredetűek voltak még ezek a nevek: *Beyros* (Joannes Beyrosz, Jacobus Beyrosz)^[et2], *Kiereyk* (Kiereykowna Mariana); a magyar *Kerek*-ből), *Rakošas* (Stanislo Rakosz), *Rakašas* (Rakasz)¹⁷⁴. Valószínűleg magyar eredetű lehetett még egy, a puniai egyházközség legrégebbi könyvében megtalálható név: *Kantaras*, amely, akárcsak az említett *Bekešas* vagy *Bekešis* családnév, a mai Litvániában is előfordul.

Érdekesség. Lehettek-e Arvydas Sabonis, a legjobb litván kosárlabdázó ősei magyarok?

Sabonis családnévét illetően különböző vélemények léteznek. Ez a név a *Sabas* családnévből származik. Egyesek szerint ez a *Sebastijonas* (Sebestyén) rövidített alakja, mások szerint ragadványnévi eredetű. B. O. Unbegaun névtannal foglalkozó nyelvész ezt a családnévet a magyar *Szabó* személynévhez kapcsolja. Ha ez a vélekedés igaz, akkor a Sabonisok ősei Magyarországról származtathatók¹⁷⁵.

¹⁷² *LTSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinybas*, Vilnius, 1957, t. 2.

¹⁷³ *Lietuvos vietovardžių žodynas, t. I: A-B*, Lietuvių kalbos institutas, 2008, p. 420.

¹⁷⁴ J. Palionis, *XVII a. pabaigos-XVIII a. pirmosios pusės Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai*, Vilniaus universitetas, 2008, p. 65-66.

¹⁷⁵ *Lietuvių pavardžių žodynas*, Vilnius, 1989, t. 2, p. 652; J. Palionis, *Min. veik.*, p. 66.

8. Litvánia és Magyarország a XVII-XVIII. században

Georg Houfnagel, Buda 1617-ben

A XVI. század végi–XVII. század eleji litvániai magyar „aranykor“ után később ilyen intenzív kapcsolatok már nem voltak a két ország és lakóik között. Csak epizodikus mozzanatokot lehet megemlíteni a kétoldalú kapcsolatokból. Igaz, voltak különösen élénk epizódok is, pl. a XVII. század végén a Litván Nagyfejedelemségnek nem kevés katonája harcolt magyar földön.

Érdekesség. Magyarország és a kutyatenyésztés a Litván Nagyfejedelemségben

Talán Jogaila idején egyenesen Magyarországról vagy Lengyelországon keresztül vadászkutyák kerültek Litvániába: magyar vizslák. A Litván Nagyfejedelemségben már a XV. századtól a kutyák osztályozásánál említenek ilyen, az uralkodó udvarában tartott kutyákat. Említik őket a Litván Statútumokban is. Vizslák nyulak és más állatok vadászatára: *выжл заечый/odorisecus ad lepores*. A magyar vizslákat a sólyommal való vadászatnál használták. Jellemzése alapján kisebb az agárnál. Rendeltetését egy akkori mondás magyarázza: „Az agár hajszol, a vizsla megtalálja“

Magyar vizslák elnevezései és árai a Litván Statútumokban

	I LS (1529)	II LS (1566)	III LS (1588)
Vizsla (nyulak és más álatok vadászatára)	выжл заечый, звериный odorisecus ad lepores	выжл ogarz minoris, wyzel wyzl	выжл

Lényeges, hogy Litvániában széles körben elterjedt egy helyi vadászkutya, amelyet lengyelül *ozap/ohar/ogarz*-nak hívtak. És ez az elnevezés a magyar *agár* szóból származik.

Vannak ismereteink a Báthory István idejében Magyarországról az uralkodó litvániai udvarába szállított kutyákról is. Például 1586-ban az uralkodó számára Grodnóba szállítottak ilyen kutyákat (a fajtájukat nem tüntették fel). Ezek kétségkívül vadászkutyák voltak. Báthory István nemcsak hadvezérként volt híres, hanem különösen szenvedélyes vadászként is. Nem véletlen, hogy Báthory az első uralkodó, akinek őt mint vadászt dicsőítő műveket szenteltek¹⁷⁶. A vilniusi uralkodói palota termeiben Báthory István lakosztályaiban szabadon szaladgáltak az uralkodó vadászkutyái: Szmyga, Obruczycza, Horwat és Szukaj. Domenico Ridolfino hadmérnök szerint 1580 júniusában, egy audiencia során a palotában Ridolfino véletlenül rálépett az uralkodó agarának a lábára, az pedig felnyüszített. Amikor a mérnök előlépett, hogy a szokás szerint kezet csókoljon az uralkodónak, az agár felugrott, és beleharapott a lábszárába. Amint az uralkodó ezt meglátta, felkelt a székéből, és úgy belerúgott a kutyába, hogy az teljes hosszában a terem közepére zuhant. Megjegyzendő, hogy Báthory egyik kutyájának magyarnak tartott nevet adott: Horvát.

Még egy, a vadászattal, háborúval, Báthory Istvánnal és Vilniusszal kapcsolatos részlet. Vilniusban síremléket állítottak Báthory István egyik lovának, amely 1581. május 27-én pusztult el, ugyanazon a napon, amelyen meghalt az uralkodó fivére, Báthory Kristóf erdélyi fejedelem. A sírkövön egyébiránt latin nyelvű sírvers volt a paripa kiválóságáról¹⁷⁷.

8.1. Az első magyar nyelvű szövegek a Litván Nagyfejedelemség közéletében

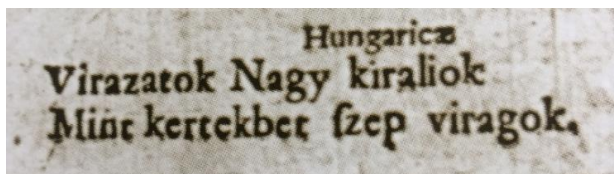
Báthory István korszaka után a magyarok száma nagyon lecsökkent a Litván Nagyfejedelemségben, bár nem tűntek el teljesen az ország életéből. Erről tanúskodnak egyes híradások – a litván társadalomban még mindig emlékeztek Magyarország nevesebb képviselőire. Például 1630-ban Vilniusban a jezsuiták kiadták Szt. László magyar király életrajzát, amelyet különböző krónikákból

¹⁷⁶ A. Pawiński, Stefan Batory jako myśliwiec, *Źródła dziejowe*, Warszawa, 1882, t. XI; W. Ziembicki, *Ostatnie lowy Batorego*, Lwów, 1937.

¹⁷⁷ R. Ragauskienė, Šunys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų dvaruose (XIII a. vidurys – pirmoji XVII a. pusė), *Lietuvos pilys*, Vilnius, 2010, nr. 6, p. 164-181.

ollóztak össze¹⁷⁸, nem is beszélve Báthory Istvánnak a történelmi emlékezetbe mélyen bevésődött képéről (Albert Wijuk Kojalowicz és mások műveiben). A magyaroknak a XVII. századi Litvánia életében való részvételét mutatja a magyar bejegyzések megjelenése a nyilvános többnyelvű alkalmi irodalomban vagy a privát környezetben. Talán az első ismert, nyilvános rendezvényen elhangzó magyar nyelvű bejegyzés az uralkodó többnyelvű köszöntésében van feljegyezve. 1648 tavaszán, amikor Vilniusba érkezett, Vasa Ulászló lengyel király és litván nagyfejedelem tiszteletére egy irodalmi köszöntőkből álló gyűjteményt adtak ki *Lukiškėsi tavas* címmel. „Fényességes Felségtek megérkezésére kivirult a Lukiškėsi tavasz, az általános boldogság báját és a legszerényebb Jézus Társasága tiszteletteljes örömét ugyanazon fényességes Felsegeknek, Lengyelország és Svédország uralkodóinak, IV. Ulászlónak és Ludovika Máriának a sajtó az Úr 1648. évében kinyilvánítja a Jézus Társasága Vilniusi kollégiumának külvárosi birtokán” A gyűjteményt kiegészíti a *Nyelvek versengése (Certamen linguarum)* című melléklet, amelyben 19 különböző nyelven mutatnak be szövegeket, köztük volt magyar nyelvű szöveg is:

„Virázatok, Nagy királyok,
Mint kertekben szép virágok“¹⁷⁹.

A játék a nyelvekkel, néha az ábécékkel is, elterjedt a Litván Nagyfejedelemben a privát környezetben is, ahogy divatba jött, hogy másolatokat és bejegyzésekből álló gyűjteményeket, vendégkönyveket, baráti könyveket (emlékkönyveket) készítettek. Lengyelországban, a krakkói Czartoryski-könyvtárban őriznek egyet az 1617-1619-ben Rakówban írt könyvekből: *Pamiętnik przyjaciól Andrzeja Lubienieckiego*. Andrzej Lubieniecki (1551 körül-1623) unitárius lelkész és író volt, aki a Szentháromságról szóló disputáról lett ismert. Volt egy albuma, amelybe barátai és követői különböző bibliai idézeteket írtak és aláírták. Vannak benne magyar nyelvű bejegyzések is.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Żywot s. Władysława krola węgierskiego pobożnym nazwanego, wyjęty z kronikarzew węgierskich y polskich, Antoniego Bonfiniusza, Michála Ritiusza, Marćiná Kromerá y inszych pisarzow [...], roku 1630, [Wilno].

¹⁷⁹ Kalbų varžybos. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų ir didikų sveikinimai, par. E. Ulėinaitė, Vilnius, 2010, p. 251.

¹⁸⁰ S. Lūžys, Daugiakalbystė LDK: realijos, politika, žaidimai, *Darnioji daugiakalbystė*, 2012, nr. 1, p. 37-38. (31-42).

Az ilyen és hasonló bejegyzések litvániai szerzői lehettek a vilniusi pápai szemináriumban tanuló magyar diákok. Megállapították, hogy a szemináriumban az 1585-1586-1601-1602 közötti időszakban 5-12 magyar diák tanult, 1623-1624 között pedig egy. A következő tárgyakat választották:

Infima - 1 magyar alumnus (1585-1586-1601-1602);

Alsó szintaxis – 2 (1585-1586-1601-1602)

Felső szintaxis – 2 (1585-1586-1601-1602)

Poétika – 1 (1585-1586-1601-1602)

Filozófia – 1 (1623-1624-1654-1655)

Teológia – 2 (1585-1586-1601-1602 m.)¹⁸¹

8.2. A Rákócziak törekvései a lengyel–litván állam trónjának megszerzésére

Ahogy a korábbi időszakokban is, a XVII-XVIII. században a két ország vezető rétege tartott kapcsolatot. Magyarország esetében ezek nemcsak a királyság, hanem az Erdélyi Fejdelemség vezetői is voltak. Pl. Törökország és Erdély kérdéseiben Vasa Ulászló levelezett a régi magyar főúri Rákóczi családból származó erdélyi fejedelmekkel. Fennmaradtak ebben a témában írt levelei I. Rákóczi Györgyhez (1593-1648), pl. az 1636 augusztus 18-án Vilniusból küldött levél¹⁸².

A sárospataki református kollégium

¹⁸¹ A. Grickevičius, *Vilniškė popiežiškoji seminaria 1583-1655 metais*, Vilnius, 2008, p. 170-174; 264.

¹⁸² *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech*, p. 10.

1640-től megjelennek a lengyel-litván állam és Erdély azonos vallási nézeteket valló, egyaránt protestáns vezető rétege közti szorosabb kapcsolatokra utaló információk. Ezek között az ismertebbek a kálvinista Radziwiłł Janusz (1612-1655) és az erdélyi fejedelmek közötti kapcsolatok. Radziwiłł Janusszal, később unokatestvérével, Radziwiłł Bogusław udvari istálló-mesterrel (1620-1669) állandóan megújították a kapcsolatokat amiatt, hogy a Rákócziak törekvése volt megvetni a lábukat a Köztársaság trónján. 1648-ban Vasa Ulászló halála után (május 20.) bejelentette igényét a lengyel–litván állam trónjára I. Rákóczi György fia, Zsigmond (1622-1652). A koronára pályázva a magyar fél a reformátusok segítségével reménykedett. Olyan szóbeszéd terjedt, hogy Radziwiłł Janusz hajlott arra, hogy ne valamelyik Vasát támogassa, hanem a református I. Rákóczi György fiával szimpatizált, akit apja javasolt.

Maga I. Rákóczi György buzgó kálvinista volt, a sárospataki református kollégiumban tanult (amelyet 1531-ben alapítottak). Itt őrizték a XVIII. század_elejétől a Holszański Zsófia lengyel királyné parancsára 1453-1455 között lengyelre részben lefordított bibliát (az Ószövetséget). Ez a legrégebb próbálkozás a Biblia lengyel nyelvre való fordítására. Őrzési helye alapján elkezdték Sárospatki Bibliának nevezni¹⁸³. Uralkodása alatt I. Rákóczi György Erdélyben a kálvinistákat támogatta, nem kevés protestáns tudóst hívott az országba, megpróbálta meghívni a híres Comeniust is. Ezeket a munkákat megszakította 1648 novemberében bekövetkezett halála¹⁸⁴. Igaz, hogy Comenius megérkezett az első akkoriban egyik leghíresebb magyarországi protestáns iskolába, a sárospataki akadémiára – de már csak I. Rákóczi György feleségének, Lorántffy Zsuzsannának köszönhetően –, és 1650-1654 között professzorként működött ott. I. Rákóczi György halála szintén megakadályozta, hogy a fejedelem fia, Zsigmond induljon a választáson a lengyel–litván állam uralkodói posztjáért.

¹⁸³ W. Wydra, W.R. Rzepka, *Chrestomatia staropolska*, Wrocław 1984, s. 60-63.

¹⁸⁴ P. Katalin, *The Golden Age of the Principality (1606–1660)*, B. Köpeczi et al., *History of Transylvania*, Akadémiai Kiadó, 1994, p. 301–358.

Rákóczi György vára Radnóton

A lengyel–litván uralkodói trón iránti ambíciókat dédelgetett I. Rákóczi György másik fia, II. Rákóczi György (1621-1660) is. Udvarába Lengyelország és a Litván Nagyfejedelem vezetőitől érkeztek be hírek. Például II. Rákóczi Györgynek állandóan üzeneteket küldött a lengyel–litván állam legfontosabb eseményeiről Władysław Lubieniecki, aki 1655-től hívta a fejedelmet, hogy pályázzon a Köztársaság trónjára¹⁸⁵. Ezért Erdély a XVII. század közepétől bekapcsolódott a lengyel–litván állam Moszkvával és Svédországgal folytatott harcaiba, az utóbbi oldalán. 1656. december 6-án az Erdély középső részén található Radnót községben (ma Románia) összegyűltek Svédország, Brandenburg, Bogdan Hmelnickij kozákjainak képviselői és a Litván Nagyfejedelemséget képviselő Bogusław Radziwiłł istállóester, akinek a nevében a szerződés megkötésénél Jan Mierzeński ukmergői marsall volt jelen, katolikusellenes szövetséget kötöttek, és aláírtak egy szerződést, amely gyakorlatilag magában foglalta a lengyel–litván állam felosztását. A Köztársaságnak el kellett tűnnie Európa politikai térképéről. A koalíciós partnerek közül mindegyik jókora részt szemelt ki a magának a Köztársaság területeiből.

Úgy döntöttek, hogy a lengyel királyi címet és Kis-Lengyelországot, Mazóvia, Volhínia, Galícia és Podólia nagy részét II. Rákóczi Györgynek adják. Podlázia (Podlasie) jövődő függetlenségének kérdését elnapolták. Lengyelország nyugati részére a brandenburgi választófejedelem pályázott, Radziwiłł Bogusław unokatestéve, Friygyes Vilmos; Lengyelország fennmaradó része és Kursföld Svédországgé lett volna. Károly Gusztávnak akarták adni a Litván Nagyfejedelemség jelentős részét: Žemaitiját, Breslauját, az upytői, kaunasi és ukmergői járásokat, Livóniát és a polocki és vityebszki vajdaság egy részét. A radnóti szerződéssel külön önálló fejedelemséget akartak létrehozni (nowogródeki vajdaság, a Radziwiłłek szlucky fejedelemsége és más birtokaik), amely Bogusław Radziwiłł fennhatóság alá került volna. Azonban J. Mierzenski követelte, hogygy tartásuk magukat a kédainiai szövetséghez, és Podlaziát és Bresztet adják át Radziwiłłnek.

A radnóti szerződést a következő évben kezdték el végrehajtani. 1657 májusában körülbelül 35 ezer fős magyar haderő érte el Podlaziát és foglalta el Bresztet. Azonban nemsokára a támadás a magyarok vereségével végződött, ki kellett vonulniuk a lengyel–litván államból. Tehát a lengyel–litván állam Erdélyben eltervezett felosztása csak papíron maradt.

¹⁸⁵ R. I. Frost, *After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War, 1655-1660*, Cambridge University Press, 2004, p. 59, 61-68; G. Kármán, *György Rákóczi II's Attempt to Establish a Local Power Base among the Tributaries of the Ottoman Empire, 1653-1657, A Divided Hungary in Europe*, Vol. 2, p. 76-77.

8. 3. A Litván Nagyfejedelemség katonái Magyarországon a XVII. század végén

Valószínűleg a XVII. század végétől, Sobieski János lengyel–litván uralkodónak (1629-1696) Bécsnél a törökök felett aratott 1683-as győzelmét és a Sapiehák (litv. Sapiega) hatalmának megerősödését követően kezdték el a litván népdalokban emlegetni a Dunát (*Dunojėlis*). 1683. szeptember 12-én Bécs mellett a Lengyel Királyság és a Német–római Birodalom egyesült hadserege, amelyet Sobieski János vezetett, megsemmisítő vereséget mért a törökökre. A győztes oldalon csak egy kis, litván nemesekből és főurakból álló csoport harcolt, akik önként ajánlkoztak, mert szerettek volna a királynak szolgálni. Így nyújtottak segítséget Ausztriának és a Habsburgoknak, akik a függetlenségüket védték a Magyar Királyság nagy részét uraló törököktől.

Thököly Imre, ismertlen művész, a XVII. század második fele

A Habsburgok akkoriban az 1658-tól nekik jutott Felső-Magyarországot (a mai Szlovákia) is kormányozták (addig Erdélyhez tartozott), ahol a helyi magyar nemesek, főleg protestánsok nagy ellenállásával találták szembe magukat. 1678-ban a magyar nemesség felkelt a Habsburgok ellen. A felkelőket, akiket kurucoknak neveztek, egy magyar mágnás vezette, Thököly Imre (1657-1705), a Habsburg-ellenes politika támogatója. A felkeléssel a lengyel–litván köztársaság nem kevés képviselője egyetértett, még maga Sobieski János is. 1682-ben Thököly kikiáltotta magát Felső-Magyarország királyának, Törökország pedig elismerte őt. A Habsburgokat az a veszély fenyegette, hogy elvesztik a magyar korona (Szt. István koronája) földjeit. A Habsburgok ismét felvették a harcot a magyar felkelőkkel, nemsokára háborút kezdett Törökország is, 1683-ban bekerítették Bécset. A lengyel–litván állam politikusai, a felelősök iránti szimpátiájuktól függetlenül úgy döntöttek, hogy a Habsburgokat

támogatják, mert attól féltek, hogy a törökök beljebb nyomulnak. A döntéshez hozzájárultak a felkelő magyarok vallási nézetei is: a többségük protestáns volt¹⁸⁶.

A Litván Nagyfejedelemség hadserege, amelyet Sapieha Kázmér János (1637-1720), a Nagyfejedelemség nagyhetmanja és vilniusi vajda, valamint Ogiński János tábori hetman (1625 körül-1684) vezetett, végül nem vett részt a bécsi csatában. Sobieski János parancsára szeptember végén a hadsereg Felső-Szlovákiába ment, hogy a Thököly-párti felkelőkkel harcoljon. Egyik része Árva vára felé ment, ahol a magyarok bekerítették a császár helyőrségét, a másik a Szepességbe, ahol a lengyelek hozzáférését kellett védeniük a magyaroktól. Tehát 1683 októberében a litvánok Felső-Magyarországon működtek, a Habsburgok ellen felkelő magyarok megfélemezésével foglalkoztak. A Nagyfejedelemség katonáinak sikerült bevenniük a Thökölyek kezén lévő Árva várát, később zsolnai birtokaikat (ma Szlovákia). A litvánok a Zsolnától nem messze lévő Árvanádasd helységben a Szűz Mária templomban (a felkelésig katolikus volt, a magyar felkelők református templomot csináltak belőle), elvitték a szentnek tartott Szűzanya-képet. Úgy vélik, hogy Sapieha Kázmér János magával vitte a képet Vilniusba, és lehetséges, hogy a vilniusi székesegyháznak adományozta.

Az árvai vár

A litván hadsereg a magyar felkelők területein elnyomó taktikát gyakorolt. 1683. november 19-én a litván katonák Rimaszombatban (ma Szlovákia) végül egyesültek a lengyel katonákkal, és már együtt meneteltek vissza Lengyelországba és Litvániába, visszaverve a kuruc felkelők támadásait. A helyi lakosok nagyon ellenségesen fogadták az egyesült litván–lengyel sereget, és könyörtelenül

¹⁸⁶ G. Sliesoriūnas, *Lietuvos istorija, t. 6: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588-1733 metais)*, Vilnius, 2015, p. 503-504, 506.

gyilkolták a menetelőket. Ennek ellenére a litvánok nagyobb veszteségek nélkül és nem kevés hadizsákmánnyal tértek vissza hazájukba, amely az akkori főnemesség udvaraiban „állapodott meg“. Az egyik ilyen udvar, ahová győzelmi trófeákat vittek, a Czapski grózfok beržėnai udvara volt. V. Daugirdaitė-Sruogienė szerint még a két háború közötti Litvániában „Czapskinė Kelmė melletti udvarában szép győzelmi jelvények voltak abból a hadjáratból, amelyiket a tulajdonosuk, egy makacs lengyel nő a Putvinskisek rábeszélésére sem akart átadni a Litván Múzeumnak megőrzésre“¹⁸⁷.

A Czapskiak beržėnai udvara, Napoleon Orda, 1875

8.4. Magyar bevándorlók Litvániában a XVII. században: az Eperjések esete

Ahogy említettük, a XVI. század végén Litvániában gyökeret eresztett a Két Nemzet Köztársaságába érkező magyarok egy kis része. A magyarországi politikai folyamatok miatt a Litvániába irányuló magyar bevándorlás továbbra sem szakadt meg, csak a mértéke volt összehasonlíthatatlanul kisebb. A XVII. században érkezők társadalmi-szakmai spektruma valószínűleg hasonló maradt, leginkább nemesek és városiak érkeztek: katonák és kézművesek. A magyar katonákat saját hadseregeikbe vagy kísérőkként továbbra is felfogadták a Litván Nagyfejedelemiség főnemesei. Nemcsak Radziwiłł herceg fogadtott föl magyar katonákat. I. Radziwiłł Janusz és Hohenzollern Erzsébet Zsófia 1613. július 7-én Berlinben lezajlott esküvőjén a főúr kíséretét 10 magyar gyalogos és 60 kozák

¹⁸⁷ V. Sruogienė, Lietuva ir Vengrija.

zászlóvivő lovas képezte. Voltak magyar katonák II. Radziwiłł Kristóf vilnusi vajda zsoldosai között is. Igaz, 1626-ban a főúr egyik tisztviselője a Biržai melletti katonai táborból 6 szökött magyarról és az üldözésükről tett jelentést¹⁸⁸. A Litván Nagyfejedelemség istálló mestere, Radziwiłł Bogusław dubingiai udvarában 1666-ban kertészként dolgozott a magyar Lukasz Gybort, aki az udvar söröspincéit és veteményeskertjét felügyelte. Egy év alatt a munkájáért 20 aranyat, 4 hordó rozstot, 2 hizott disznót és egy fél hordó borsót kapott¹⁸⁹.

Az Eperjesek panemunėi vára

A leghíresebb és Litvániában legnagyobb érdemeket szerzett magyarok között voltak a XVI. század végén itt új hazára talált Eperjes nemzetség képviselői, akik a XVI. század végén–a XVII. század elején már a Litván Nagyfejedelemségben folytatták családjuk történetét. Elsőként Eperjes Janusz (?János) városi származású kereskedő érkezett Litvániába (a XVI. sz. közepe-1608). Őt Báthory István idején az uralkodó egyik legbelső tanácsosa, hadvezére és a livóniai háború hőse hívta, Békés Gáspár fia, a már említett Békés László (meghalt 1599/1600-ban). Eperjes J. Békés László kliense volt. Litvániában a magyar bővelkedett a pártfogókban. Fő patrónusán kívül a kor legbefolyásosabb főúranak, Radziwiłł Kristóf Piorun vilnusi vajdának a támogatását is elnyerte. Amikor Békés László rövid időre Magyarországra utazott, pártfogoltját a vajda gondjaira bízta. Eperjes J. litvániai működését 1594-től számítják. Gyorsan karriert csinált itt. Már 1594-ben, a valószínűleg magyar Szepr Györggyel (Jerzy Szepr) és a Poroszországból származó Crispin Kirschensteinnel együtt Eperjes J. privilégiumot kapott a lazdíjai, merkinėi, seiniai, nemunaitisi és más erdők bérlésére és erdészeti áruk gyártására¹⁹⁰. Miután megkapták az uralkodó engedély~~éit~~, a Litván Nagyfejedelemségben bérelt erdőkben faanyagot, hamut és

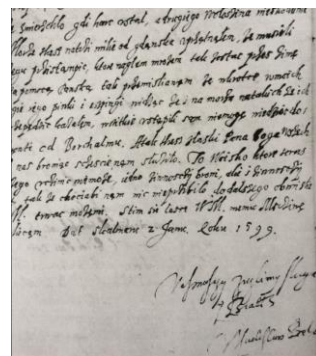
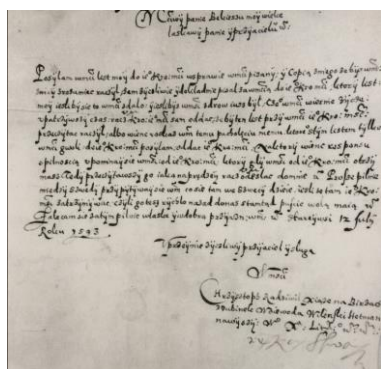
¹⁸⁸ 1626 12 12, stovykla prie Biržų, K. Skrobovičius - K. II Radvilai, AR, dz. V, nr. 14507.

¹⁸⁹ 1666 03 24, Kėdainiai, B. Radvila – V. Velingui, AR, dz. IV, kop. 782, l. 6.

¹⁹⁰ S. Pinkus, *Lietuvos pilys*, Vilnius, 1971, p. 185.

kátrányt termeltek, és mindezt általában Danzigba vagy Königsbergbe szállították. Ez képezte a jeles kereskedő jövedelmének alapját.

A kereskedő először a Nemunas mentén, Birštonasnál szerzett birtokot, hiszen pártfogója, Békés László 1582-től Birštonas birtokosa volt. Nyilván nem befolyásos támogatói segítségével 1595-1603 között Eperjes megvásárolta a birštonasi paverkiai birtokot, valamivel később a Panemunėt Birštonasban, 1603 márciusában pedig Balbieriškisben feleségével együtt adásvételi szerződést írt alá: 85 200 garasért megvásárolta Rafalowski hercegtől a žvergždai és dautertiškisi birtokokat a puniai járásban, valamint Nečiūnai és Girvėnai falvakat a birštonasi járásban. A magyar kereskedő második óriási litvániai birtokrészét a panemunėi földek alkották Žemaitijában. Addig az egész XVI. században a žemaitijai panemunėi udvart a híres Stankewicz-Bilewicz nemzetség birtokolta. 1595-ben elzálogosították a birtokot Eperjesnek, néhány évvel később pedig eladták neki 840 ezer garasért. Itt rendezte be Eperjes J. különleges rezidenciáját, ahová állandóan ellátogatott: az egyik legkorábbi levelét Panemunėből írta 1598-ban Radziwiłł Kristóf Piorun vilnusi vajdához¹⁹¹.

Radziwiłł Kristóf Piorun 1593-as levele Békés Lászlóhoz (autográf) Békés László 1599-es levele (autográf) M. Narbutthoz

Eperjes J. a Litván Nagyfejedelemségben nemcsak birtokokat szerzett impozáns összegekért és különleges rezidenciát építtetett a családjának, hanem 1601-ben nemességet is kapott. Ahogy az 1607-es *Volumina Legum* 84. bekezdésében olvasható, mind Lengyelország, mind a Litván Nagyfejedelemség nagyhetmanjai a pártját fogták, és kérték az uralkodót, hogy adományozzon neki nemességet. Eperjes J. minden bizonnyal részt vett a XVII. század elején a livóniai ügyekben, és valószínűleg jól szerepelt ott. Már Litvániában feleségül vett egy helyi leányt, valószínűleg a naujadvarisi kormányzó, Szymon Gec lányát, Urszula Gecet. Eperjes J. fia, György egyik levelében 1636-ban közli anyja halálát. Az

¹⁹¹ R. Ragauskienė, *Karališkojo Birštono praeitis*, p. 128.

özvegyasszony több mint 20 évvel élte túl a férjét. Eperjesnek és Urszulának három fia volt, akik megérték a felnőttkort: György žemaitijai asztalnok, Kristóf kaunasi asztalnok (†1664 körül) és János, akik 1636-ban felosztották az litvániai Eperjes-birtokot.

A maga és János testvére által megváltott részt György Kristófnak ajándékozta. 1636-tól (28 évig) az Eperjes-hagyaték legfontosabb tulajdonosa Kristóf volt, aki rekonstruálta a panemunėi kastély épületegyüttesét, még két vártornyot építtetett. A svéd megszállás alatt Eperjes Kristóf a moszkvaiaktól védve a Panemunėben található értékeket, 1655-ben berakodta őket egy dereglyébe, és leúsztatta Pororszországba. Megtudta ezt Klein labiaui elöljáró, minden ok nélkül elvette a holmikat, és elszállította labiau várába, a porosz herceg vadásza pedig még az ott található öntöttvas ágyút is kivette a dereglyéből minden felszerelésével együtt¹⁹². Minden szerencsétlenség után, ahogy Kristóf egészsége megrendült, 1658-ban visszatért Panemunėbe, ahol nem kevés időt szentelt annak, hogy visszaszerezze a család háború alatt elveszett vagyonát. Eperjes Kristóf Vilnius vezető rétege tagjának, Jurzyn Sztrunknak a lányát, Borbálát vette feleségül. Szintén rokonságban állt Engelbrecht Bonaventurával. Ennek köszönhetően nagybirtokokat kapott kezelésbe Szviszlócban és Lipicsinben¹⁹³. Az Eperjes-nemzetség később tagjai: Kristóf fia, Ádám Krizosztom szintén Panemunėben lakott. Ismertek innen írott levelei 1669–1694 között. Összesen az Eperjesek öt nemzedéke kapcsolódik Panemunėhez. 1753-ban az Eperjesek a panemunėi birtokot eladták báró Leon Igolstrom ezredesnek¹⁹⁴. Az Eperjes-család más tagjai a birštonasi járásban telepedtek le, az ukmergėi területen, Taujėnaiban vettek birtokokat. Például ahogy 1749-ben Eperjes Ferenc testamentumában áll, az Eperjesek nemzedékről nemzedékre örökölték a paverkniai birtokot, míg végül 1772-ben Eperjes Jakab ukmergėi asztalnokhelyettes eladta Pacnak, a Litván Nagyfejedelemség írnokának¹⁹⁵. A Litván Nagyfejedelemségben letelepedett Eperjesek kiterjedt nemesi család lettek. Csak Eperjes Kristóf két fiának hét felnőttkort megėrő fia született, akik különböző tisztségeket viseltek a területi közigazgatásban¹⁹⁶.

Érdemes megjegyezni, hogy már a XV. századtól a mai Magyarország területėrő a mai Moldován és Nyugat-Ukrajnán keresztül romák érkeztek a Litván Nagyfejedelemségbe. Közűk egyesek letelepedtek, mások nomádok maradtak. Ismeretes, hogy a XVI. század közepén a Litván

¹⁹² 1658 03 06, Panemunis, J. Eperješas – LDK arklidininkui B. Radvilai, AR, dz. V, nr. 3587.

¹⁹³ 1665 07 09, Panemunis, J. Eperješas – LDK arklidininkui B. Radvilai, AR, dz. V, nr. 3587.

¹⁹⁴ [R. Ragauskienė], Skirsnemunė: didinga praeitis, *Šviesa, Jurbarko rajono laikraštis*, 2013. 12. 25.

¹⁹⁵ Stanislovas Moravskis, *Iš visur po truputį*, t. 2: *Broliai bajorai: Asiskyrėlio gavenda*, iš lenkų k. vertė ir parengė R. Griškaitė, Vilnius, 2016, p. 415-416.

¹⁹⁶ Részletesebben ld.: P. Dworzecki Bogdanowicz, *[Herbarz szlachty WXL]*, LVIA, f. 391, l. 265.

Nagyfejedelemség területén elérték Grodnót, Szlonyimot, Polockot és más helységeket. Egyes cigányok fuvarozásra specializálódtak. Ezeket a „magyar fuvarosokat“ említik 1705-ben a vilniusi vajdaság várbíróságának könyveiben¹⁹⁷. A XVII–XVIII. században a cigányok letelepedtek a Radziwiłlek főúri birtokain is. A vándorcigányok eljutottak Šiauliai-be, Panevėžysbe, Ukmergėbe és más helyekre¹⁹⁸.

8.5. Litvánia és Magyarország kapcsolatai a XVIII. században

1699-ben befejeződött Magyarország felszabadítása a török alól, azonban a Magyar Királyság, akárcsak Erdély, a XVII. század végén a Habsburgok uralma alá került, az osztrák monarchia része lett. A hosszan tartó katonai cselekmények a magyar területeken nagyon elszegényítették az országot, nagyon lecsökkent a lakosok száma¹⁹⁹. Szintén a XVIII. században még jobban meggyengültek az addig is gyenge magyar–litván kapcsolatok.

Vannak adatok egyes, a XVII. század folyamán Litvániába költözött magyar kézművesekről. Például 1719-1795 között tizenvalahány magyar kézműves iratkozott fel Vilnius város új polgárai közé. A származásuk feltüntetésénél azt állították, hogy magyarországiak, a magyar földekről vagy a Magyar Királyságból jöttek („Rodem z Więgiei“, „z Ziemi Węgierskiej“, „Natione de Hungaria“, „rodem z krolewstwa Wengierskiego“). „Fridrich Zwaycz“ fegyverkovács 1700-ban érkezett Komáromból (de civitate caesarea in Hungaria existenti Komarno); 1742-ben Márton kötélverő Késmárkról (Marcin z Więgiei – ’Magyarországról’); 1749-ben Ignacy Gorzynek üveges Pécsről; 1757-ben Mihály Lipót (Michael Leopoldus hirothecarius) Győrből; 1759-ben Kulakovszky Fülöp (Filyp Kulakowski) kőműves Magyarországról; 1760-ban Georgius Josephus Schwartz Ehrl (chyrothecar); 1767-ben Jerzy Rysinier vagy 1787-ben Ig Sámuel (Samuel Ig mosiężnik – ’rézműves’) Kassáról, a mai Szlovákia területéről²⁰⁰.

Kétségtől volt több Litvániába költöző magyar is, nem csak kézművesek, hanem nemesek is. Pl. a XVIII. század végén–XIX. század elején Antanas Klementas (Antoni Klementt) litván nemesember és író (1756 körül–1823) apja magyar nemes volt, aki Ukrajnába, később Žemaitijába költözött²⁰¹. Amikor 1773-ban a jezsuita rendet feloszlatták, és a Vilniusi Egyetem világi lett, az átalakított oktatási

¹⁹⁷ *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. SA b. 4720, l. 115.

¹⁹⁸ L. Mróz, *Dzieje cyganów-romów w Rzeczypospolitej. XV–XVIII w.*, Warszawa, 2000; to paties, *Roma-Gypsy Presence in the Polish-Lithuanian Commonwealth: 15th-18th*, Budapest, 2015, p. 68

¹⁹⁹ W. Felczak, *Historia Węgier*, p. 157-190.

²⁰⁰ A. Urbanavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661-1795 metais. Šprašas*, Vilnius, 2009, p. 139, 233, 267, 309, 320, 329, 363, 494.

²⁰¹ V. Gaigalaitė, *Antanas Klementas. Lietuvos bajoro ir rašytojo portretas*, Vilnius, 2005, p.

intézménybe – a Litván Főiskolára – meghívtak külföldi, többek között magyarországi professzorokat is, akik itt dolgoztak.

Továbbra is utaztak Magyarországra litvániai kereskedők, nemesek vagy főurak kereskedelmi vagy gyógykezelési céllal, sőt, akár politikai menedéket keresve. Kereskedelmi úton továbbra is szállítottak magyar bort, amely vezető pozícióban maradt Litvániában a XVI. századtól a XVIII. század végéig. Népszerűségének oka a távolság, az ár és a közvetítők nélküli importálás lehetősége volt. Magyarországról a bort szárazföldi úton szállították Lengyelországon keresztül, tengeri úton pedig Poroszországon keresztül. A legdrágább borokra külön figyelmet fordítottak a Litván Nagyfejedelemség törvényei és a végrehajtó hatalom rendelkezései, amelyek megszorodtak a XVIII. század második felében a reformok idején. Nőtték a vámok és az adók. 1786-ban egy hordó magyar borért 20 arany vámot kellett fizetni, 1789-ben már 50 aranyat. A XVIII. századi Litvániában nemcsak a városok, hanem a kisvárosok, falvak (pl. Žagarė) vásáraitra vagy piacaira is eljutottak a többi mellett a magyar borok is. A bor népszerűsödéséről és a helyi italok iránti kereslet csökkenéséről tanúskodik egy sor XVIII. századi birtokigazgatás által a parasztok részére megállapított kötelezettség bor szállítására Rigából, Liepājából vagy Klaipėdából²⁰². A főuraknak az udvaraikban mindig voltak készleteik magyar borból. Például 1738-ban Ogiński Márton Mihály számlái között említenek 25 hordó Magyarországról vásárolt ó- és újbort, amelyekért 274 aranyat fizettek, és még 125 aranyba került a bor elszállítása Vilniusba. 1775-ben a Nagórskiak tulajdonában álló kurtuvénai birtok pincéjében lévő italok jegyzékében fel van tüntetve 16 palack magyar bor.

Már a XVII. század első felében ismertek voltak Litvániában a magyar hévízforrások. 1632 szeptembere és 1633 eleje között valamelyik magyarországi gyógyfürdőhelyen orvosi konzílium után kúrálta egészségét Radziwiłł Kiszka Anna, a vilnusi vajda felesége²⁰³.

Végül politikai célokkal ment Magyarországra vagy itt keresett menedéket nem egy litván nemes vagy főúr. Erről tanúskodik egy 1940-ben Magyarországon talált litván katonai zászló az alábbi felirattal: „Vivat Stanislaus Augustus Rex“, „Pro fide reget Patria“²⁰⁴. A mind a kortársak, mint a történetírás által ellentmondásosan értékelt vilnusi vajda, Radziwiłł Károly Szaniszló (1734–1790), akit Kedves Uramnak (*Panie Kochańku*) hívtak, Magyarországra emigrált, hogy megmeneküljön a repressziótól

²⁰² L. Glemža, Iš vynu Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje istorijos, *Chronicon Palatii Magnorum Ducum Lithuaniae*, 2011, Vol. 1 (2009-2010), p. 178-189.

²⁰³ R. Ragauskienė, *Mirties nugalėti nepavyko: Biržų ir Dubingių kunigaikščių Radvilų biologinė istorija XV a. pab.-XVII a.*, Vilnius, 2017, p. 440.

²⁰⁴ Apie jos atradimą Vengrijoje: *Trinitas*, 1940, Nr. 14, p. 338.

hazájában. A vilniusi konföderáció idején a főúrat eltávolították vilniusi vajdai posztjáról, 1764-ben pedig hazaárulónak minősítették. Ezért emigrálnia kellett, és 1767-ig Magyarországon, Csehországban és Szászországban élt²⁰⁵.

Az ilyen és hasonló emberek és áruk mozgását csak a kezdődő járványok állították meg. 1738-ban I. Frigyes Vilmos rendeleteket adott ki az államban használatos nyelveken, köztük litvánul is, amelyet Kis-Litvániának szánt, amelyek értelmében tilos volt embereket és árukat beengedni a pestis által sújtott magyarországi, erdélyi és török területekről²⁰⁶.

9. Litvánia és Magyarország az Orosz Birodalom uralma idején

Ebben az időszakban a két ország közti kapcsolatok nagyon töredezetten voltak. A Két Nemzet Köztársaságának felosztása után (1795) az Orosz Birodalomhoz csatolt Litvánia és a Habsburg Birodalomhoz (1867-től dualista Osztrák–Magyar Monarchia) tartozó Magyarország között teljesen elsorvadtak a kapcsolatok. A XIX. századból csak néhány epizódot lehet kimutatni. Először is egy „könyvízút”. Č. Kairūkštis szerint, amikor 1931-ben Egerben volt (l. lentebb), látott egy a városban talált, a XIX. század elején kiadott könyvet, amelyben 900 nyelven szerepel a Miatyánk. Litván nyelven 6 nyelvjárási változatot is megadtak. Így idézi: „Tewe musu kursey esi danguy szweskis wardas tawo. Ateyk karalyste tawo. Buk wala tawo kaip and dangaus tayp ir and ziames“²⁰⁷. Pietro U. Dini baltista kutatásának adatai alapján ez a híres olasz nyomdász, Giambattista Bodoni Pármában kiadott imakönyvében közölt litván Miatyánk. Azonban Č. Kairūkštis tévedett, mert csak egy litván változatot közöltek, a többi nem litván: 2 porosz, 4 lett és 1 kurs nyelvű²⁰⁸. Ettől függetlenül Dini véleménye szerint pusztán azért, mert imagyűjteményében közölt egy litván szöveget, bizonyos, ha nem is különösen jelentőségteljes hely illeti meg a litván írásbeliség történetében. Pietro U. Dini a litván szöveget így idézi:

ORATIO DOMINICA LITHUANICE.

1 Tewe musu kursey esi danguy, szwes-

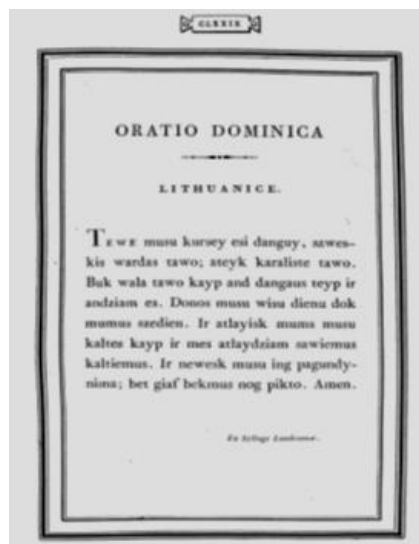
2 kis wardas tawo; ateyk karalyste tawo.

²⁰⁵ J. Michalski, Radziwiłł Karol Stanisław zwany Panie Kochanku, *PSB*, 1987, t. 30, p. 248–262.

²⁰⁶ Z. Kiaupa, *Lietuvos istorija*, t. 7, I dalis: *Trumpasis XVIII amžius (1733-1795 m.)*, Vilnius, 2012, p.

²⁰⁷ Radius, Žydinčioje Vengrijoje, *Lietuvos aidas*, 1931 06 26, nr. 141, p. 2.

²⁰⁸ P. U. Dini, Giambattistos Bodonio Parmoje išleistas lietuviškas „Tėve mūsų“, *Archivum Lithuanicum*, 2000, t. 2, p. 139–150.

3 Buk wala tawo kayp and dangaus teyp ir
4 andziam es. Donos musu wisu dienu dok
5 mumus szedien. Ir atlayisk mums musu
6 kaltes kayp ir mes atlaydziam sawiemus
7 kaltiemus. Ir newesk musu ing pagundy-
8 nima; bet giarf bekmus nog pikto. Amen.
Ex Sylloge Londinensi.²⁰⁹

Egy másik epizód, amely Roman Symonowicz (1763-1813) mineralógussal, a Vilniusi Egyetem első ásványani előadójával és az Ásványtani Tanszék alapítójával, a geológia tudományának litvániai megalapozójával kapcsolatos. Gyakorlati ismeretei elmélyítése érdekében 1803-ban Symonowicz ásványtani expedícióra utazott Erdélybe, Magyarországra és Lengyelországba, egyúttal az Egyetem megbízta őt, hogy gyűjtsön ásványmintákat, amelyek gazdagították az előző két évtized ásványtani mintáit. Ellátogatott Selmecebányára, a körmöci és kisgarami bányákba²¹⁰. A Vilniusi Egyetem bezárása után (1832) véget értek ezek az epizodikus tudományos kapcsolatok is.

²⁰⁹ *Uo.*, p. 142. Azt is megállapították, hogy ennek a kiadványnak a szerzője az 1805-ben a francia Jean Jacques Marcel által Párizsban kiadott *Oratio dominica cl linguis versa c. műre* támaszkodott. Abban szintén szerepel a litván szöveg:

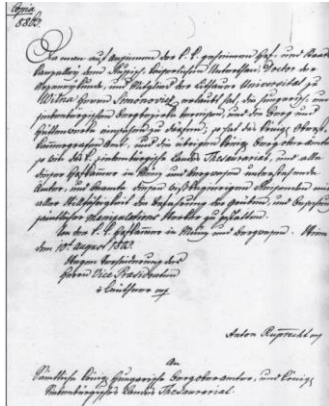
„ORATIO DOMINICA
LITHUANICE.

Tewe musu kursey esi danguy, szwes-skis
wardas tawo; ateyk karaliste tawo.

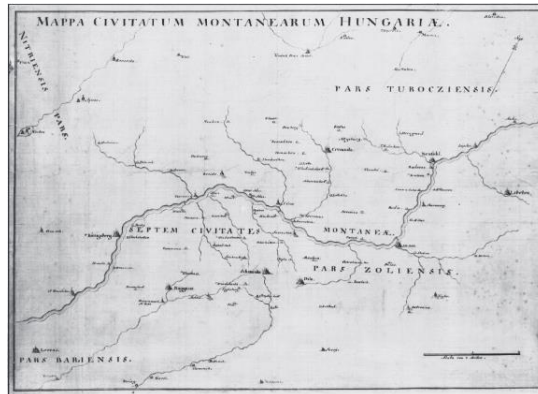
Buk wala tawo kayp and dangaus teyp ir
andziam es. Donos musu wisu dienu dok
mumus szedien. Ir atlayisk mums musu
kaltes kayp ir mes atlaydziam sawiemus
kaltiemus. Ir newesk musu ing pagundy-
nima;
bet giarf bekmus nog pikto. Amen.

Ex Sylloge Londinensi”, P. U. Dini, *Min. veik.*, p. 144.

²¹⁰ A. Grigelis, *Nauji duomenys apie Romano Simonavičiaus mineraloginę kelionę į Transilvaniją (1803)*, *Historia et sapientia*, 2011, p. 87-100.

1803-ban m. R. Symonowicznak adott engedély az erdélyi bányák meglátogatására

Felső-Magyarország (ma Közép-Szlovákia) bányásztelepülései

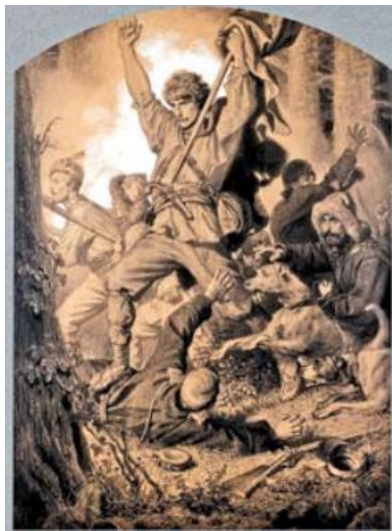
Ki lehet még emelni, hogy Baár Mónika magyar történész disszertációt jelentetett meg öt közép-és kelet-európai ország történetírásáról, amelyben összehasonlítja a lengyel történész Joachim Lelewel, a litván történész Simonas Daukantas, a cseh történész František Palacký, a magyar Horváth Mihály és a román történész Mihail Kogălniceanu munkáit, kiemeli hozzájárulásukat a történetíráshoz és aláhúzza, hogy több a közös vonás munkáikban, mint azt korábban gondolták²¹¹.

Vannak adatok arra vonatkozólag, hogy az 1863 márciusában Londonból a litvániai felkelés segítségére induló hajóban lengyelek, olaszok és oroszok között magyar önkéntesek is voltak²¹². Ennek a felkelésnek a jelképeit örökölte meg Artur Grottger (1837-1867), a híres lengyel festő *Polonia* ir *Litvania* című ciklusaiban. Ez egy krétarajzokból álló ciklus, litván részét hat mű alkotja, amelyek egy litván erdész történetét mesélik el a felkelésben, onnantól, hogy elbúcsúzik a családjától, addig, amíg testtelen lélekként visszatér. Egy szibériai bánya mélyén játszódó epilógussal végződik, ahol a felkelő feleségének megjelenik egy látomásban a Madonna – az egyetlen lehetséges vigasz és a remény jele. A Groger rajzciklusát a művész barátja és mecénása, Pálffy János (1829–1908) magyar mágnás szerezte meg, a XIX. századi Európa egyik legjelentősebb műgyűjtője. Végakarata értelmében halála után a

²¹¹ M. Baár, *Historians and Nationalism: East-Central Europe in the Nineteenth Century*, Oxford, 2015.

²¹² Dr. V. M., 1863 metų sukilimas. Šimtmečio sukaktis 1863–1963, *I laisvę*, 1963, spalio, nr. 33, p. 13.

művek a budapesti Szépművészeti Múzeum leltárába kerültek, 2013-ban pedig Litvániába vándorkiállítás érkezett *Az 1863-as felkelés jelképei Artur Grottger Polonia és Lithuania ciklusaiban* címmel²¹³.

Csata – a Lituanica ciklus kulminációs képe

A Litván Tudományos Akadémia Vrublevskis-könyvtárában és a Vilniusi Egyetem könyvtárában őrzik Liszt Ferenc (1811-1886) híres magyar zongoraművész és zeneszerző néhány levelét. Felhívjuk a figyelmet az 1886. január 13-án Rómában német nyelven ismeretlen címzettnek írt levélre. Ebben a levélben Liszt Ferenc tervezett szentpétervári utazásáról ír, ahol rövid ideig tervez tartózkodni, és megköszöni a meghívást, amelyet nem lesz módjában kihasználni. Ez a levél nyilván Liszt utolsó európai koncertturnéjával kapcsolatos, amelyre 1886 nyarán került sor²¹⁴.

²¹³ 1863 m. sukilimo ženklai Arturo Grottgerio kūrybos cikluose „Polonia“ ir „Lituania“, *Voruta*, 2013 02 02, Nr. 3.

²¹⁴ *LMAVB, RS*, f. 7-2116. Vilniaus universiteto bibliotekoje yra saugomi kiti du F. Liszto laiškai: 1. 1858 06 17 laiškas Rathui? (Bathui?) vokiečių kalba ir 2. laiškėlis ant vizitinės kortelės Timonovai prancūzų kalba (be datos) – jame prašo priimti panelę Florence Copleton iš Niujorko, *VUB RS*, f. 48-32599.

1886. 01.13, Róma, Liszt Ferenc levele ismeretlen címzethez

Még egy tény: Gombocz Zoltán magyar nyelvész (1877–1935) Jonas Biliūnas litván íróval együtt Lipszében a híres német szlavista és baltista, August Leskien (1840–1916) litván nyelvi előadásait hallgatta²¹⁵.

A XIX. század legvégén elkezdtek litván nyelvre fordítani magyar irodalmi műveket, azonban nem eredetiből. Ez így volt a XX. század hatvanas éveigi. Az első litván nyelven megjelent magyar szépirodalmi mű Jókai Mór (1825-1904) magyar klasszikus *És mégis mozog a föld* című regényének – ahogy a szerző is feltüntette – igencsak lerövidített (103 oldalas) átdolgozása satirikus kisregény formájában, *Mozdítsuk meg, férfiak, a földet (Pajudinkime, vyrai, žemę!)* címmel. Ebben a műben a magyar nemzeti újjászületést ábrázolja a szerző, így a litvánok szívesen olvasták. Bizonyos hatással lehetett a litván társadalomra²¹⁶. Antanas Kriščiukaitis-Aišbė (1864–1933) fordította le lengyel nyelvből, aki akkoriban a jelgavai (ma Lettország) bíróságon dolgozott²¹⁷.

²¹⁵ V. Agurkis: „Ir nusižiūrėti, ir pajausti“, <https://www.lzinios.lt/lzinios/kultura-ir-pramogos/v-agurkis-ir-nusiziureti-ir-pajausti-/189543>.

²¹⁶ A. Merkelis, Prof. Antanas Kriščiukaitis, *Kardas*, 1933, nr. 13, p. 245. II leidimas pasirodė 1921 m.

Minden bizonnyal ez a fordítás inspirálta Maironis litván klasszikus költő 1907-ben megjelent *Ifjú Litvánia (Jaunoji Lietuva)* című elbeszélő költeményét, illetve ennek korábbi, 1895-ös változatát, a *Kínok között dicsőségre (Tarp skausmų į garbę)* című művet. (A ford.)

²¹⁷ Vengrų literatūra (ryšiai su liet. lit-ra), *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1971, t. 3, p. 713. <http://www.epaveldas.lt/recordDescription/LNB/C10000178257>.

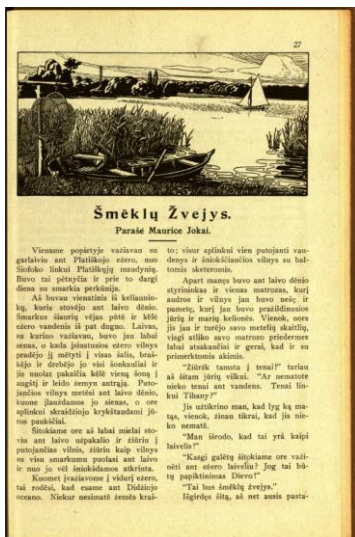
Jókai Mór, *Mozdītsuk meg, fėrfiak, a fėldet!* (*Pajudinkime, vyrai, žemė!*), litvánul röviden elmesélte A.-isz-B., Tilsit, 1892

1912-ben az Egyesült Államokban lefordították litvánra Jókai Mór *Kísértethalász* című elbeszélését²¹⁸. A híres magyar költő, Petőfi Sándor (1823-1849) szatirikus társadalombíráló jellegű, a lezüllő magyar nemest kigúnyoló verse, a *Magyar nemes* 1915-ben megjelent egy Adomas Jakštas (1860–1938) litván kritikus által összeállított gyűjteményes kötetben²¹⁹. A XIX. században magyar nyelvre fordítottak és folyóiratokban közöltek néhány litván népdalt. A XX. század elején a magyar sajtóban szintén megjelentek Maironis és más litván írók költői és prózai művei²²⁰. Általában akkor is és később is összehasonlíthatatlanul kevesebb litván szöveget fordítottak magyar nyelvre mint magyar szöveget litvánra. Ez a magyar és a litván nyelv különböző XIX. századi sorsával, a két irodalom eltérő mennyiségi és minőségi jellemzőivel, valamint a magyar irodalom világszinten összehasonlíthatatlanul nagyobb elismertségével magyarázható, és azzal, hogy sok magyar művet megjelentettek francia és más nyelvekre fordítva. Ezek alapján könnyű volt litván fordításokat készíteni.

²¹⁸ Maurice Jokai, Šmėklų žvejys, *Amerikos lietuvių kalendorius 1912 metams. Pirmi metai*, sutaisė ir išleido J[onas] Ilgaudas, Chicago, [1911].

²¹⁹ S. Petőfi, Vengrų bajoras, (iš A. Petőfi'o), *Neva juokai, neva ašaros*, parašė Druskus, Kaunas, 1915, p. 149–150.

²²⁰ Vengrų literatūra (ryšiai su liet. lit-ra), *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1971, t. 3, p. 713.

Jókai M. Kisértethalász, *Amerikos lietuvijų kalendorius 1912 metams: 1-ieji m. (Amerikai litvánok kalendáriuma az 1912-es évre)*, összeállította és kiadta J[onas] Ilgaudas, [1911], p. 149–150

Érdekesség. A magyarok mint a húshagyókeddi hagyományok szereplői Litvániában

A magyarok a húshagyókeddi ünnepség rituális szereplői, antropomorf álarcosok a cigányok és a zsidók mellett. Ezeknek a maszkoknak a megjelenését a XIX. század végi–XX. század eleji litván faluhoz kötik. A furcsa, idegen magyarokat általában „orvosokként” vagy „patikusokként” ábrázolják. Igaz, ritkábban fordulnak elő, mint a cigányok vagy a zsidók. A néprajzkutatók szerint „a litván Húshagyókeddben mostanáig fennmaradt a »magyar« alakja, amely az idő múlásával katonából „orvos” lett. Nyilván az európai országokból érkezőket, akik nehezen tanultak meg litvánul, az emberek egyre csak magyaroknak nevezték. Voltak ilyen kereskedők, leggyakrabban Szlovákiából, akik a falusi embereknek nemcsak apróságokat, hanem só, fűszereket és valamiféle gyógyszereket is árultak. Innen van a hamvazószerdai doktor a hasfájás elleni keserű gyógyszerével, ha valaki túl sokat evett előző nap!”²²¹ 1939-ben Klaipėdában a húshagyókeddi ünnepségen még „balettet is táncoltak – »magyar táncot« és hawaii zenét játszottak”²²². A magyar irodalom fordítója, Vitas Agurkis azt állította, hogy a

²²¹ L. Klimka, Smagiosios Užgavėnių išdaigos, *Kultūros aktualijos*, 2001, Nr. 1, p. 22–23; to paties, „Kitokie“ tarp persirengėlių tradicinėse Užgavėnėse, *Tradicija ir dabartis*, 2014, nr. 9, p. 85; Vaicekauskas A. *Lietuvių žiemos šventės. Bendruomeninės kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab. -XX a. pr.*, Kaunas, 2005, p. 136–137; L. Anglickienė, The Image of Hungarians, p. 99-105; tos pačios, Kitataučių personažų transformacijos persirengimo papročiuose: XIX a. - XXI a. pradžia, *Tradicija ir dabartis*, 2011, nr. 6, p. 12, 13.

²²² K. Blokytė, Užgavėnių šventės (šiupinio vakaro) specifika Klaipėdos krašte, *Res Humanitariae*, 2010, t. 7, p. 258; p. 15, 85.

XIX. században Litvániában vándorló „magyar“ kereskedők valójában szlovákok voltak. Szerinte ilyen alak Móra Ferenc *Kincskereső kisködmön* című művében Jano bácsi²²³.

10. Litvánia és Magyarország kapcsolatai a két világháború között

Mivel Litvánia messze található Magyarországtól, és nincs közös határunk, így a XX. század első felében a két országnak nem voltak szoros kapcsolataik, kulturális sem. Magyarországot Litvániában olyan államként ismerték, amely egykor az Osztrák–Magyar Monarchia része volt, később önálló állammá vált. A magyarokról a földrajzi tankönyvekből, könyvekből és újságokból lehetett ismereteket szerezni. 1938-ban A. Braziulis ezt írta: „A magyarokról és Magyarországról viszonylag keveset tudunk, még kevesebbet tudunk szellemi kultúrájukról. Magyarország meglehetősen messze van Litvániától, nem határos vele, de közelebbi kulturális kapcsolataink sincsenek, csak a földrajztankönyvekből, könyvekből és újságokból ismerjük, mint egy olyan nemzetet, amely a világháborúig az Osztrák–Magyar Monarchia része volt, majd miután a háború alatt a birodalom összeomlott, létrehozták az önálló magyar államot. Magyarországot csak az utóbbi időben kezdjük jobban megismerni, miután Németország elfoglalta Ausztriát, és elkezdte politikai expanzióját Dél-Európában és Magyarországon, amely alighogy útját állja, a figyelem középpontjába került“²²⁴.

Politikai vagy ideológiai nézeteltérések nem voltak a két ország között, inkább ellenkezőleg. Mindkét ország igyekezett visszaszerezni elvesztett területeit: Magyarország Romániától, Csehszlovákiától és Jugoszláviától, Litvánia pedig Lengyelországtól. A területi viták miatt Magyarország korlátozott kapcsolatokat tartott fenn Romániával, Litvánia pedig Lengyelországgal. A két ország társadalma és politikusai megértették egymás helyzetét. Mindkét országban intenzíven fejlesztették a nemzeti kultúrát. Nem volt lényegtelen a történelmi örökség sem: a litván Jogaila házassága a magyar Hedviggel, és persze Litvánia magyar uralkodója, Báthory István. Nem véletlenül írta egy litván szerző: „Ahány magyart alkalmam volt ismerni, mind egyhangúan azt mondják: „Vilniust Litvániának, Erdélyt Magyarországnak...“²²⁵. Č. Kairiūkštis szerint „Magyarország sorsa jelenleg

²²³ V. Agurkis, *Min. veik*.

²²⁴ A. Braziulis, *Vengrų menas Kaune, Trimitas*, 1938, nr. 19, p. 466.

²²⁵ B. M., *Vengrija ir Lietuva. Lenkų pastangos apjuodinti Lietuva, Lietuva*, 1928 01 19, nr. 15, p. 2. A magyarországi lengyel propagandáról, hogy Vilniusnak Lengyelországhoz kell tartoznia, egy másik publikációban is írnak, amelyben kiemelik, hogy „a lenygeek többek között alapítottak egy lengyel–magyar baráti társaságot is, amelynek még Viliusban is van fiókja, és ezért nem nehéz nekik hasonló képtelenségeket terjeszteni“, *Trimitas*, 1930 12 25, nr. 52, p. 1077.

valamennyire a saját sorsunkat juttatja eszünkbe“. Arról, hogy Litvániában rokonszenvvel szemlélték Magyarországot, sok minden tanúskodik, magyar politikusokról, családnevek magyarosításáról szóló publikációk is stb.²²⁶

10.1. Diplomáciai kapcsolatok

A két háború között a litván–magyar kapcsolatok nem voltak intenzívek. A Litván Köztársaság és a Magyar Királyság közötti diplomáciai kapcsolatot 1924-ben vették fel, Litvánia magyarországi diplomáciai képviselője Berlinben rezideált (1940-ben Bernben, Svájcban),²²⁷ Magyarországé pedig Helsinkiben (1928-ig Tallinnban, Észtországban). Általában a többi balti államban és Finnországban is képviselte Magyarországot.

Litvánia diplomáciai képviselői Magyarországon

1924. április 5. és 1925. július 9. között az ideiglenes ügyvivő Vaclovas Sidzikauskas (1893–1973) volt, aki már rendkívüli és meghatalmazott miniszterként továbbra is betöltötte ezt a tisztséget 1925. július 9.²²⁸ és 1931. november 15. között. 1932. február 24. és 1938. december 14. között dr. Jurgis Šaulys (1879–1948) töltötte be a posztot. Mindketten Berlinben rezideáltak. 1938. december 14-től Kazys Škirpa (1895–1979) töltötte be a tisztséget, aki mint említettük, 1940-ben Bernben, Svájcban rezideált²²⁹.

²²⁶ Mikalojus Horthy – Vengrijos viceregentas (1920–III. I–1935), *Kardas*, 1935 03 01, nr. 5, p. 98; Vengrai prievarta keis nevengriškas pavardes, *Trimitas*, 1935 07 04, nr. 27, p. 499.

²²⁷ S. Grigaravičiūtė, *History of Lithuanian Diplomacy 1918–1940*, Vilnius, 2013, p. 70; *LVIA*, f. 671 (Lietuvos pasiuntinybė Vokietijoje), ap. 1, b. 38. A németországi litván nagykövetségnek a magyar külügyminisztériummal és más országok budapesti diplomáciai képviselőivel a budapesti képviselő kinevezése, a megbízólevél átadása kérdésében folytatott levelezésének dokumentumai.

²²⁸ Az ELTA (Litván Hírügynökség) adatai szerint V. Sidzikauskas 1925. 07.10-én nyújtotta át megbízólevelét Horthy kormányzónak, *Lietuva*, 1925 07 13, nr. 153, p. 8.

²²⁹ Lietuvos atstovybės ir pasiuntinybės užsienio šalyse 1918–1990 metais, www.saltiniai.info/.../Lietuvos_atstovai_uzsienio_valstybese_1918-... p. 3, 28.

dr. Jungerth-Arnóthy Mihály (1883–1957) litvániai magyar diplomata

Magyarország diplomáciai képviselői Litvániában

Magyarország első diplomáciai képviselője Litvániában dr. Jungerth-Arnóthy Mihály (1883–1957) volt. 1923. május 23. és 1933 között ideiglenes ügyvivő volt, a rezidenciája Tallinnban volt; később hasonló tisztségeket töltött be más országokban: 1934-35-ben Ankarában, Törökországban, 1935-1939-ben Moszkvában, a Szovjetunióban, 1939-1944-ben Szófiában, Bulgáriában. 1944. április 6-tól 1945-ig a külügyminiszter-helyettes volt, 1944. május 17-én a kormányülésen tiltakozott a zsidók deportálása ellen²³⁰. Utódja S. de Kisch ideiglenes ügyvivő lett, aki a tisztséget 1934. január 16-tól töltötte be, állandó székhelye Helsinkiben volt. Utána murai és köröstarcsai Török Béla töltötte be a pozíciót, aki 1937. október 27-től rendkívüli és meghatalmazott miniszter volt, állandó székhellyel Helsinkiben. Az utolsó diplomáciai képviselő Borsosháti Kuhl Lajos rendkívüli és meghatalmazott miniszter lett. Bjegyezték a nevét az 1940-ben Litvániában akkreditált diplomaták közé, kinevezését jóváhagyta a litván köztársasági elnök, de már nem volt ideje a szovjet megszállás előtt megérkezni Kaunasba és átadni megbízólevelét²³¹.

Mindkét országban közvetlenül működött tiszteletbeli konzulátus.

A litván főkonzulátus Budapesten

1931 és 1940 között Budapesten a litván főkonzul Pesthy Müller József Leó (sz. 1898) üzletember, tartalékos gárdatiszt, Budapest székesfőváros tanácsának tagja volt. 1931-ben tiszteletbeli

²³⁰ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/i-j-F0A5C/jungerth-arnothy-mihaly-F0A94/>; Atsauktas Vengrijos atstovybės kancleris, *Lietuvos aidas*, 1930 06 25, nr. 141, p. 1. Kancleriu buvo F. Stouy.

²³¹ Vengrijos garbės konsulas, <http://diplomatiniskaunas.lt/vengrijos-garbes-konsulatas/>.

konzul volt²³², 1933-tól pedig tiszteltbeli főkonzul. A konzulátus címe végig ugyanaz volt: Rottenbiller u. 34–36, Budapest VII. Hivatalos elnevezés: Litván Főkonzulátus, Consulat Général de Lithuanie à Budapest. A titkárnő Veisaitė kisasszony volt²³³. Nem egy publikációban kiemelik odaadását a litván ügyek iránt, erőfeszítéseit az ország népszerűsítésére, egy szöveg szerzője szerint, „különösen mélyen átvette megszállt fővárosunk felszabadításának eszméjét”²³⁴. Szülőfalujában, a Budapesttől nem messze fekvő, Duna melletti Leányfalun 1934-ben hálaadásként egyik fia gyógyulásáért az üzletember egy litván kálváriát építtetett tizennégy stációval. A kálváriáról nem kevés ikonográfiai anyag maradt fenn. 1945-ben, amikor a Szovjetunió elfoglalta Magyarországot, elhagyta az országot²³⁵.

A leányfalui kálvária 1934-ben, <http://www.leanyfaluanno.hu/kepek/leanyfalu-1934-ben-kalvaria-szenteles>

A magyar főkonzulátus (alkonzulátus) Kaunasban

1924 és 1940 között hat személy volt Litvániába akkreditált és Kaunasban rezideáló magyar főkonzul. A leghosszabb ideig – 1924. március 31-től 1934. július 23-ig (haláláig) Jonas Dobkevičius (1866–1934) volt pénzügyminiszter és a Litván Kereskedelmi és Iparkamara első elnöke. 1936. március 16-tól alkonzul volt a kaunasi dr. Aronas Braudė. Ő Németországban 1922-ben elvégezte a Berlini

²³² Ebben a minőségében támogatta Budapesten a Litván Lövészszövetség képviselőjét, Č.Kairūkštis őrnagyot, aki lova körstúrán vett részt Magyarországon, *Radius*, Žydrinčioje Vengrijoje, *Lietuvos aidas*, 1931 06 26, nr. 141, p. 2.

²³³ P., Kaip Lietuvai atstovaujama Vengrijoje (Laiškas iš Budapešto), *Lietuvos aidas*, 1931 11 20, nr. 265, p. 3.

²³⁴ Uo.; J. Kalnėnas, Budapešte besidairant. Budapeštas–Viena–Roma–Paryžius–Berlynas, *Trimitas*, 1937 07 15, nr. 28, p. 659. Litván és svájci újságírók fogadásán 1937-ben a főkonzul „megmélítete Magyarország sérelmeit és emlékeztetett Litvánia hasonló helyzetére, amely elvesztette történelmi területe harmadát és fővárosát, Vilniust Bezsédét litván jelszóval fejezte be: „Vilnius nélkül nem nyugszunk!”

²³⁵ P., Kaip Lietuvai atstovaujama, p. 3; Lietuviškos kalvarijos prie Dunojaus, *Trimitas*, 1934 10 18, nr. 42, p. 832; Lietuvos atstovybės ir pasiuntinybės užsienio šalyse 1918–1990 metais, www.saltiniai.info/.../Lietuvos_atstovai_uzsienio_valstybes_1918-..., p. 59; D. Marcinkevičienė, Atminimo lenta Jonui ir Jurgiui Dobkevičiams http://www.xiamzius.lt/numeriai/2013/04/26/aktu_02.html; <http://www.leanyfaluanno.hu/kepek/akatolikus-egyhazi-kezeseg-toerteneje>; <http://csendhegyek.blogspot.lt/2014/04/leanyfalu-kalvaria-h.html>.

Kereskedelmi Főiskolát, ahol megvédte doktori disszertációját is, később a Kereskedelmi és Iparkamara referenseként dolgozott, a Pénzügyminisztérium statisztikai tanácsának tagja volt²³⁶.

A magyar tiszteletbeli konzulátusról és kaunasi rezidenciájáról nem kevés adat maradt fenn. Az alábbi címeken működött: 1924–1930 között – K. Donelaičio g. 7 (ez a régi cím, most K. Donelaičio g.11); 1931–1932 között – Kęstučio g. 6 (régi cím); 1933 – Totorių g. 12 (most: Totorių g. 14); 1938–1939 között – V. Putvinskio g. 32, 4-es lakás (most – V. Putvinskio g. 54)²³⁷. A K. Donelaičio g. 11 alatt egy emléktábla volt ezzel a felirattal: „Ebben a házban lakott 1920-1926 között Jurgis Dobkevičius repülőgép-tervező, repülőmérnök és pilóta“. 1994-ben a tábla eltűnt. 2013. március 12-én lelepleztek egy emléktáblát az alábbi felirattal: „Ebben a házban működött 1925-1932 között a Magyar Királyság konzulátusa, amelyet Jonas Dobkevičius (1866-1934) vezetett, a Litván Köztársaság pénzügyminisztere, a Litván Kereskedelmi és Iparkamara első elnöke. 1920 és 1926 között itt élt az első litván repülőgép-tervező és pilóta, Jurgis Dobkevičius (1900-1926)“²³⁸.

Lányi Géza magyar katonai attasé (balról a nyolcadik), a nemzeti ünnepen a Petras Vileišis téren. Kaunas, 1930.09.08²³⁹

Magyarország litvániai katonai attaséi

Litvánia nem jelölt ki katonai attasét Magyarországra, azonban Magyarországnak volt katonai diplomatája Litvániában. 1929 és 1932 között Magyarország katonai attaséja a balti államokban és Finnországban Lányi Géza őrnagy volt, 1939 júniusától 1940 áprilisáig dr. Deseő László (1893–1948) volt, az első világháború résztvevője (1913 óta katonatiszt), aki először a balti államokban és Finnországban volt katonai attasé, később a Szovjetunióban (1940 júliusában otthagyta a diplomáciai

²³⁶ <http://diplomatiniskaunas.lt/vengrijos-garbes-konsulatas/>.

²³⁷ Róla l.: Pastatų komplekso antras namas, <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/ae853471-5e32-4661-bc59-4e4b7e2dea86>.

²³⁸ D. Marcinkevičienė, Atminimo lenta Jonui ir Jurgiui Dobkevičiams, *XXI amžius*, 2013 04 26, nr. 17.

²³⁹ *Uo.*, p. 34.

szolgálatot).²⁴⁰ A második világháború alatt 1943-tól vezérőrnagyként szolgált a magyar hadseregben, amely Németország szövetségese volt, a sztálingrádi csata után pedig 1943. február 3-án szovjet fogságba került, és így halt meg Krasznojarszkban. Valószínű, hogy mint volt katonai diplomata sokat tudott, és megölték. Fia, Deseő László szintén diplomata.

dr. Deseő László (1893–1948) magyar katonatiszt és diplomata, litvániai katonai attasé

10.2. Gazdasági kapcsolatok

A két háború között a gazdasági kapcsolatok Magyarországgal viszonylag töredékesek voltak. Az egymás közötti kereskedelemre pozitívan kellett hatnia az 1929. május 16-án Budapesten Litvánia és Magyarország között aláírt Kereskedelmi és hajózási egyezménynek, amelynek ratifikációs dokumentumait november 12-én cserélték ki. A szerződés november 21-én lépett hatályba²⁴¹. Például 1931-ben a Mezőgazdasági kamara Magyarországról három könnyű tenyészment vásárolt tenyésztési pontokra ²⁴². A szerződésben számos intézkedést hoztak, amelyek célja kedvező feltételek megteremtése volt a kölcsönös kereskedelem számára, hogy elkerüljék a pótlólagos adókat és illetékeket, mindkét országban a lehető legkedvezőbb rendszert vezették be. A szerződésben szintén előirányoztak intézkedéseket a magyar bor hamisítása miatt. A záró jegyzőkönyvben a 14. cikknél ez van feltüntetve: „Litvánia megígéri, hogy a jelen szerződés 14. cikkében foglaltak szerint nyolc hónap alatt minden szükséges intézkedést megtesz annak érdekében, hogy törvényei értelmében megszüntetésre kerüljön a

²⁴⁰ *Lietuvos Respublikos karinė diplomatija 1919 – 1940*, Vilnius, 2016, p. 34.

²⁴¹ V. Akmenytė-Ruzgienė, G. Milerytė, *Verslo ir valstybės santykiai: Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų istorija 1925–1941 m.*, *Kauno istorijos metraštis*, 2011, t. 11, p.120.

²⁴² *Lietuvos aidas*, 1931 05 11, nr. 104, p.

borászati termékek esetében a valótlan elnevezések használata, amennyiben ez magyarországi származásukat illeti és amennyire ezeket az elnevezéseket rendben közlik“. Tehát ez aktuális probléma volt.

Az 1929-es litván–magyar kereskedelmi és hajózási egyezmény, *Vyriausybės žinios*, 1931 10 14, Nr. 365-2488.

Az egyezmény alapján 1931. október 14-én a litván pénzügyminisztérium rendeletében ~~volt~~^{volt} ~~tüntetve~~^{tüntetve}, hogy „a magyar állampolgárságú utazó meghatalmazottaktól (kereskedelmi ügynököktől) az üzleti adót úgy kell beszédni, mint a legnagyobb kedvezményben részesülő országok megbízottjaitól“²⁴³. Vannak arra vonatkozó adatok, hogy a litvániai zsidók Magyarországról lenből és kenderből készült kóser ragasztót importáltak²⁴⁴.

Statisztikai adatok az egymás közti kereskedelemről **1924**-ből maradtak fenn. Azonban a statisztikai adatok hiányosságai miatt az adatok nagyon egyenetlenek: egyes évekből egyáltalán nincsenek adatok, az 1924 és 1929 közötti időszakra vonatkozóan nagyon részletesek. Gyakran nem adják meg az adatokat országok szerint. A statisztikában valószínűleg az 1929-1938 közötti adatok tükröződnek a legjobban, azonban nem adnak árucsoportok szerinti lebontást. Egyes statisztikai forrásokban az adatokat nem adják meg a csekély forgalom miatt, a „más országok“ kategóriába kerülnek. Ugyanezen ok miatt, ahogy az 1923. január 1-október 1. közötti adatok mutatják, Magyarország még a „más országok“ kategóriájába se került be.

²⁴³ *Vyriausybės žinios*, 1931-10-14, Nr. 365-2488.

²⁴⁴ *Tekstai apie dizainą– lietuviški ir tarptautiniai kontekstai*, Vilnius, 2011, p.51.

1924-ben Magyarországról importáltak 2, 8 t. élelmiszert 4000 litas (lt) értékben., 5, 5 t. iparcikket 8, 2 ezer lt értékben, összesen 12, 2 ezer lt értékben²⁴⁵ A behozott áruk:

- szőlő- és gyümölcsborok: hordókban – 2, 8 t. 4 ezer lt értékben;
- zsendely, faforgács (fagyapot stb.): 5, 1 t. 2500 lt értékben;
- galénoszi készítmények és minden szabadalmaztatott és adagolt gyógyszer: 300 lt értékben;
- elektromos izzók: 0, 4 t. 4800 lt értékben;
- növényi pergamen: cigarettapapír, másolópapír, vegypapír, fotópapír: 600 lt értékben

Összesen 8, 3 t. 12.200 lt értékben²⁴⁶

1925-ben a Magyarországról behozott áruk:

- nyers zöldségek 1, 7 t 600 lt értékben
- mazsola és aszalt szilva 9, 5 t 13.900 lt. értékben,
- égettt szesz 54, 9 t 273.600 lt. értékben,
- szőlő- és gyümölcsbor 3,1 t 4.900 lt. értékben,
- összetett gyógyszerek és adagolt készítmények 800 lt. értékben,
- fizikai, csillagászati, sebészeti, matematikai és elektrotechnikai készülékek és eszközök 300 lt. értékben,
- elektromos izzók – 300 db. 25.500 lt. értékben,
- papír, karton és ezekből készült termékek 4, 9 t. 53.100 lt. értékben,
- képek, rajzok, vázlatok, térképek és kották 100 lt. értékben, könyvek és különböző nyomtatványok 100 lt. értékben,
- különböző hímzések 100 lt. értékben²⁴⁷.

1924-1926 között Magyarországra exportált áruk:

- 9, 6 t len 43.300 lt. értékben, valamint „hímzések“ 400 lt. értékben, összesen 43.700 lt. értékben²⁴⁸

1926-ban Magyarországra exportált áruk:

- kikészített bőrök 100 lt. értékben, bőrből készült termékek 100 lt. értékben.

1927-ban Magyarországra exportált áruk:

- kikészített bőrök 100 lt. értékben, összetett gyógyszerek 100 lt. értékben, elektromos gépek, készülékek és alkatrészeik 200 lt. értékben

1928 -ban Magyarországra exportált áruk:

- elektromos gépek, készülékek és alkatrészeik 100 darab 700 lt. értékben

Összesen 1926–1928 között Magyarországra exportált áruk értéke mindösszesen: 1700 lt.²⁴⁹

1926-1928 között Magyarországról Litvániába importált áruk:

- bab 1927-ben 19,1 t 16.700 lt. értékben,
- különböző nyers zöldségek 1926-ban 2 t 1000 lt. értékben, 1927-ben 10 t 3500 lt. értékben,
- különböző szárított gyümölcsök 1927 200 lt. értékben,
- mazsola, kékszőlő, aszalt szilva 1926-ban 27, 3 t. 37.500 lt. értékben, 1927-ben 600 kg 1200 lt. értékben,

²⁴⁵ *Lietuvos statistikos metraštis 1924-1926 m. Pirmoji laida*, Kaunas, 1927. Priedas: Lietuvos užsienio prekyba 1924 metais, Kaunas, [b.d], p. XXV–XXVI.

²⁴⁶ *Lietuvos statistikos metraštis 1924-1926 m. Pirmoji laida*, Kaunas, 1927, p. 151, lentelė nr. 4, p. 239, 310.

²⁴⁷ *Uo.*, p. 234, 235, 238, 239, 250, 268, 271, 272, 310.

²⁴⁸ *Uo.*, p. 205, 227.

²⁴⁹ Lietuvos statistikos metraščio 1927–1928 m. priedas. Lietuvos užsienio prekyba 1926–1928 m., *Lietuvos statistikos metraštis 1927-1928 m.*, Kaunas, [1929], p. 113.

- szegfűszeg, fahéj és más csemegék 1926-ban 100 lt. értékben,
- bors és babérlevél 1927-ben 900 kg 3300 lt. értékben,
- szőlő- és gyümölcsborok 25 fok erősségig, 1926-ban 1,1 t. 2700 lt. értékben,
- természetes növényi részek, a gyógyászatban használt szárított füvek 1928-ban 200 lt. értékben,
- zöldségmagok 1927-ben 14, 7 t. 3000 lt. értékben, 1928-ban 10,1 t. 15.000 lt. értékben,
- más magok 1927-ben 10,2 t. 8.100 lt. értékben,
- dohánylevelek 1927-ben 14,3 t. 67.3000 lt. értékben,
- vegyipari és gyógyszeripari termékek 1926-ban 100 lt. értékben,
- galénoszi termékek, adagolt és szabadalmaztatott gyógyszerek 1927-ben 1800 lt. értékben, 1928-ban 900 lt. értékben,
- lábbelik 1927-ban 400 lt. értékben,
- gyapjúszövetek 1926-ban 1000 lt. értékben, 1927-ben 12.000 lt. értékben,
- természetes és mesterséges selyemszövetek 1927-ben 2.200 lt. értékben,
- fehérített és nem fehérített pamutszövetek 1927-ben 100 lt. értékben,
- festett, mintázott, mercerizált, nyomtatott pamutszövet 1926-ban 1.200 lt. értékben , 1927-ben 1.7 t. 416.200 lt. értékben, 1928-ban 3,1 t. 73.900 lt. értékben,
- kötöttárúk 1927-ben 3000 lt. értékben,
- fehérnemű (lingerie) 1928-ban 100 lt. értékben,
- női és gyermekruha 1927-ben 100 lt. értékben,
- selyemruhák 1927-ben 300 lt. értékben,
- vitorlavászon, viaszosvászon, textilből készült tömlők, vödrök és erőátviteli szíjak 1926-ban 1 t. 3.300 lt. értékben,
- egyszerű rövidárúk és piperecikkek 1926-ban 200 lt. értékben, 1927-ben 2.500 lt. értékben, 1928-ban 100 kg 1.900 lt. értékben,
- különböző játékszerek 1926-ban 700 lt. értékben,
- különböző fémből készült divatcikkek 1927-ben 200 lt. értékben,
- növényi pergamen 1927-ben 200 lt. értékben,
- cigarettapapír, másolópapír, papírból és pamutból készült másolópapír, vékony kínai papír, viaszolt és paraffinos papír, fotópapír és egyik oldalán festett papír 1926-ban 5, 3 t. 68.900 lt. értékben, 1927-ben 3,1 t. 36.000 lt. értékben, 1928-ban 5,6 t. 72.200 lt. értékben,
- képek, rajzok, térképek és kották 1927-ben 100 lt. értékben,
- bádogárúk 1926-ban 100 lt. értékben, 1928-ban 100 lt. értékben,
- fizikai, csillagászati, optikai, kémiai, fényképészeti, matematikai, orvosi, földmérési, műszaki rajzoló és egyéb tudományos készülékek, eszközök és berendezések 1926-ban 700 lt. értékben, 1927-ben 400 lt. értékben és 1928-ban 300 lt. értékben,
- elektrotechnikai mérőeszközök 1926-ban 300 lt. értékben,
- elektromos izzók 1926-ban 200 db. 10.700 lt. értékben, 1927-ben 300 db. 10.100 lt. értékben, 1928-ban 300 db. 18.600 lt. értékben,
- zseblámpaizzók 1928-ban 200 lt. értékben,
- író- és festőszerek 1926-ban 400 db. 5.100 lt. értékben, 1927-ben 100 db. 2.700 lt. értékben, 1928-ban 400 db. 6.200 lt. értékben.

Összesen 1926–1928 között Magyarországról Litvániába 548.100 lt. értékben hoztak be árukat²⁵⁰

²⁵⁰ Uo., 474–476, 505.

Táblázat Litvánia és Magyarország kereskedelme és részesedése az országok kereskedelmében 1929-1938 között

Év/ország	Export Magyarországra (ezer litas)	Az összes litván exportból (millió litas)	Az összes importból Magyarországra (millió litas)	Import Litvániába (ezer litas)	Az összes importból Litvániába (millió litas)	Az összes magyar exportból (millió litas)
1929	–	330 millió lt.	1 064 millió lt.	–	306 millió lt.	1 039 millió lt.
1930	0	334 millió lt.	823 millió lt.	118 ezer lt.	312 millió lt.	912 millió lt.
1931	1 ezer lt.	273 millió Lt.	539 millió lt.	136 ezer lt.	278 millió lt.	570 millió lt.
1932	0	189 millió lt.	329 millió lt.	73 ezer lt.	167 millió lt.	335 millió lt.
1933	1 ezer lt.	160 millió lt.	313 millió lt.	97 ezer lt.	142 millió lt.	392 millió lt.
1934	69 ezer lt.	147 millió lt.	345 millió lt.	164 ezer lt.	139 millió lt.	404 millió lt.
1935	160 ezer lt.	152 millió lt.	402 millió lt.	71 ezer lt.	129 millió lt.	452 millió lt.
1936	194 ezer lt.	190 millió lt.	437 millió lt.	88 ezer lt.	156 millió lt.	504 millió lt.
1937	265 ezer lt.	208 millió lt.	476 millió lt.	71 ezer lt.	213 millió lt.	589 millió lt.
1938	232 ezer lt.	233 millió lt.	419 millió lt.	315 ezer lt.	224 millió lt.	523 millió lt.

A táblázat az alábbiak alapján készült: *Lietuvos statistikos metraštis (Litván Statisztikai Évkönyv). 1932 m., p. 121; Lietuvos statistikos metraštis (Litván Statisztikai Évkönyv). 1933 m., p. 126, 135; Lietuvos statistikos metraštis (Litván Statisztikai Évkönyv). 1934 m., p. 128, 137; Lietuvos statistikos metraštis (Litván Statisztikai Évkönyv). 1935 m., p. 136, 145; Lietuvos statistikos metraštis (Litván Statisztikai Évkönyv). 1936 m., p. 134, 143; Lietuvos statistikos metraštis (Litván Statisztikai Évkönyv). 1937 m., p. 264, 305; Lietuvos statistikos metraštis (Litván Statisztikai Évkönyv). 1938 m., p. 252, 295.*

Ahogy látni lehet, a Magyarországról való behozatal jelentősen meghaladta a kivitt Litvániából. Ez érthető. Magyarország lényegesen nagyobb állam, még úgy is, ha nem számítjuk az 1920-ban a trianoni szerződéssel elcsatolt területeket (Magyarországnak csak egykori területei 32,6%-a maradt meg), az elvesztett nyersanyagokat és exportrégiókat, sok más gazdasági és pénzügyi kihívást. Befolyásosabb és fejlettebb ország, fejlettebb ipara van kohászattal és bányászattal (barnaszén), változatosabb mezőgazdasági területtel, általában véve magasabb életszínvonallal. Ha összehasonlítjuk az egyes mezőgazdasági kultúrákat, látni lehet, hogy Magyarországon több mint másfélszer akkorák voltak (kivéve a lent), a termékenység pedig hasonló volt (l. a táblázatot) – sok mindent befolyásoltak a konkrét időjárási körülmények.

Táblázat Litvánia és Magyarország mezőgazdasága 1933–1939

Mutató	Év	Litvánia	Magyarország	
Rozs termékenysége	1933	11,1 (métermázsa, 100 kg) hektáronként	14,1	
	1934	13,2	9,6	
	1935	12,4	11,7	
	1936	10,8	11,0	
	1937	11,9	10,2	
	1938	11,6	12,7	
	1939	13,3	12,8	
	Búza termékenysége	1933	11,0	16,5
		1934	13,7	11,5
		1935	12,6	13,7
1936		10,9	14,7	
1937		10,5	13,2	
1938		12,3	16,6	
1939		12,7	16,2	
Árpa termékenysége	1933	11,0	17,4	
	1934	12,3	11,4	
	1935	12,1	13,0	
	1936	10,8	14,0	
	1937	12,7	11,9	
	1938	12,5	16,0	
	1939	12,3	14,3	
Zab termékenysége	1933	9,4	15,5	
	1934	11,3	11,6	
	1935	11,6	12,1	
	1936	9,2	12,2	
	1937	10,8	11,7	
	1938	11,6	13,8	
	1939	11,8	13,8	
Burgonya	1933	102	63,2	
	1934	137	73,0	
	1935	101	99,4	
	1936	118	82,6	
	1937	137	86,8	
	1938	114	73,5	
	1939	116	75,0	
Len (köteg)	1933	3,3	4,3	
	1934	3,6	3,7	
	1935	4,1	3,8	
	1936	3,5	5,0	
	1937	3,6	4,5	
	1938	3,3	4,6	
	1939	3,4	5,3	

Forrás: *Lietuvos statistikos metraštis (Litván Statisztikai Évkönyv)*. 1939, Vilnius, p. 144–149.

Egy tény: 1929-es adatok szerint az egy telefonra jutó lakosok száma Magyarországon kétszerese volt a litvániaiaknak: Litvániában 104, Magyarországon 210 fő jutott egy telefonra²⁵¹.

10.3. Kulturális és egyéb kapcsolatok

Magyarországon sok nemzetközi rendezvény zajlott, egy részükön Litvánia képviselői is részt vettek. Pl. Litvánia a többi balti állammal együtt részt vett az 1935-ös budapesti kiállításon²⁵². 1937 áprilisában a Nagy Budapesti Vásár alkalmából látogatást tettek Magyarországon a Litván Újságírószövetség tagjai: a *Lietuvos aidas*, a *Lietuvos žinios*, a *Mūsų kraštas* és a *Trimitas* képviselői. Utóbbi szerkesztője, Jonas Kalnėnas riportokban írta meg benyomásait²⁵³. A szerző állítása szerint „nehéz megmondani, hogy valójában mennyire magyarok a Magyarországról elvett földek, mert a szomszédaitól ellenkező állítást hallunk, de egyvalamit ki kell emelni: hogy a magyarok az európai határok felülvizsgálatának és a nemzeti sérelmek jóvátételének nagy támogatói és kezdeményezői”. J. Kalnėnas szintén megjegyezte, hogy Magyarországon nem hajtottak végre földreformot, és hogy ez aktuális kérdés. A delegációt pusztaszentgyörgyi és tetétleni Darányi Kálmán magyar miniszterelnök fogadta²⁵⁴.

Kaunasban reklámkiadványokat nyomtattak és terjesztettek a magyar főváros egész Európában ismert termálforrásairól. Az 1936-os kiadványban így írják le Budapestet: „A több mint egymillió lakosú Budapest Magyarország fővárosa és az egyik legszebb és legérdekesebb város az európai kontinensen. Egyúttal a világ egyik legnagyobb gyógyüdülőhelye is, mert Budapesten 80 gyógyforrás és 9 kiválóan berendezett termálfürdő, 1 savanyúvizes fürdő és több mint 200 mindenféle ásványvizes forrás található. A rendkívül szép környék Budapestet az egyik legideálisabb és legegészségesebb klimatikus üdülőhellyé teszi“. A továbbiakban illusztrációként közlik a Szt. Gellért, Szt. Lukács fürdő, a Svábhegyi szanatórium, a Margit-szanatórium illusztrált leírásait²⁵⁵. Látszik, hogy voltak vendégeik Litvániából, mivel Kaunasban működött a Waggon Lits//Cook képviselője a Laisvės alėjos g. 56 szám alatt.

²⁵¹ Telefonas ir žmonių kultūra, *Trimitas*, 1929 02 07, nr. 6, p. 92.

²⁵² Baltijos valstybės parodoj Vengrijoje, *Trimitas*, 1935 05 16, nr. 20, p. 367.

²⁵³ J. Kalnėnas, Vakarų kraštuose. Budapeštas–Viena–Roma–Paryžius–Berlynas, *Trimitas*, 1937 06 17, nr. 24, p. 563; Vengrų žemėje. Budapeštas–Viena–Roma–Paryžius–Berlynas, *ten pat*, 1937 07 02, nr. 26, p. 617; Budapešte besidairant. Budapeštas–Viena–Roma–Paryžius–Berlynas, *ten pat*, 1937 07 15, nr. 28, p. 659.

²⁵⁴ Trimito redaktorius išvyko užsienin, *Trimitas*, 1937 04 29, nr. 17, p. 403.

²⁵⁵ Budapeštas – gydomų šaltinių miestas, [Kaunas, 1936], 4p.

Budapešt – a gyógyforrások városa, [Kaunas, 1936]²⁵⁶

1935. június_3-24. között a Magyar Királyi Automobil Club a Magyar Állami Turisztikai Irodával együtt autós kirándulást szervezett Magyarországra²⁵⁷. 1938-ban Kaunasban magyar képzőművészeti kiállítást rendeztek, ahol bemutatták a leghíresebb és legreprezentatívabb magyar képzőművészek alkotásait a budapesti Szépművészeti Múzeumból és privát gyűjteményekből, főleg festészeti munkákat. (összesen 97-et), 24 szobrot, köztük Szentgyörgyi István *Fiam kutyával* (1927) c. művét. A kiállítás védnöke Antanas Smetona litván köztársasági elnök és vitéz nagybányai Horthy Miklós, a Magyar Királyság kormányzója volt. A megnyitón budapesti és rigai vendégek vettek részt, a magyar és a litván himnuszt, valamint egy magyar népdalt a híres budapesti egyházi zenei Palestrina kórus adta elő. Köszöntőt mondott a litvániai magyar nagykövet, murai és köröstarcsai Török Béla, aki Helsinkiből érkezett²⁵⁸. Az M. K. Čiurlionis Múzeum 4 művet megvásárolt²⁵⁹. Köztük volt a magyar modernista Aba-Novák Vilmos (1894–1941) *Cirkusz* című kompozíciója. Ezt a művet nemegyszer vitték az M. K. Čiurlionis Múzeumból Magyarországra, a művész korszakalkotó művének tartják²⁶⁰.

²⁵⁶ Uo.

²⁵⁷ Tisztelt Uram! „Folyó év június 3-24. között a Magyar Királyi Automobil Club a Magyar Állami Turisztikai Irodával automobilon kirándulást szervez Magyarországra ...“, L.A.K. valdyba: Kaunas, 1935 04 02. - [4] p.

²⁵⁸ *Vengrijos dailės paroda Kaune globojama Jo Ekscelencijos Lietuvos Respublikos prezidento pono Antano Smetonos ir jo šviesiausios aukštybės Vengrijos karalystės regento Vitéz Nagybányai Horthy Miklós. Garbės pakvietimas.* [Kaunas, 1938]; A. Braziulis, Vengrų menas Kaune, *Trimitas*, 1938, nr. 19, p. 466–467.

²⁵⁹ Nacionalinis M. K. Čiurlionio muziejus. 1921–2010, p. 8. El. išteklis: www.ciurlionis.lt/.../file/MKC%20chronologija%201921-2010.pdf.

²⁶⁰ Interpretatorius galia. Pokalbis su Giedre Jankevičiūte, <https://www.7md.lt/daile/2013-11-15/Interpretatorius-galia->

Magyar képzőművészeti kiállítás Kaunasban, Nagy Vytautas Kulturális Múzeum, 1938. 05. 07-29. [Katalógus], Kaunas, 1938.

Egyébként a Palestrina kórus fellépett a kaunasi Állami Színházban a Királyi Operaház szólistáival. A 125 fős kórus a litván Állami Színházi Zenekarral együtt előadta Ludwig van Beethoven *Missa Solemnis* című művét²⁶¹. 1926–1941 között Litvániában tanított és koncertezett Hajós László magyar hegedűművész²⁶².

A budapesti Palestrina kórus a magyar képzőművészeti kiállítás megnyitóján, 1938.05.07, Kaunas, *Trimitas*, 1938, nr. 19, p. 467.

A Litván Lövészszövetség képviselője, a katonai kiképzési osztály vezetője, Č. Kairiūkštis őrnagy 1931-ben először vett részt a magyar Levente szövetség által naszervezett hagyományos, Magyarország körüli lovastúrán. Az ilyen túrákra a külföldieket azzal a céllal hívták, hogy szaporítsák

²⁶¹ <http://diplomatiniskaunas.lt/vengrijos-garbes-konsulatas/>.

²⁶² *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2013, t. 34, p. 833.

Magyarország barátainak és támogatóinak számát. A litván (az egyetlen, aki katonai egyenruhában volt) május 15. és június 1. között teljesítette a 600 km-es távolságot német, osztrák, holland, finn és török katonatisztekkel együtt „a leggazdagabb városokon, az ország legnagyobb ipari központjain és legpompásabb üdülőhelyein keresztül”. Szerinte a túrán mindenhol népszerűsítették Litvánia nevét, a fogadó kapukban ott lobogott a nemzeti zászló²⁶³. A litván sajtóban nagyon pozitívan írta le a „virágzó Magyarországot”, törekvéseit, hogy a mindenféle korlátozások ellenére erősítse haderejét; csodálatos természetét, az ipari, mezőgazdasági és turisztikai szektor sikereit, a rendkívül vendégszerető embereket. Č. Kairiūkštis szerint „a magyar értelmiségnek van egy kevés ismerete Litvániáról, mert emlékeznek, hogy néhány magyar király a Jagellók nemzetségéből származott. A magyar nyelvben máig él a »litván« szó. A személyes bemutatkozás során Horthy tengernagy kegyeskedett néhány szót váltani a küldöttünkkel, kijelentette, hogy jól ismeri a mi legnagyobb vitánkat a lengyelekkel Vilnius miatt, üdvözetét küldte kormányunknak és nemzetünknek“²⁶⁴. Ezért a cikkért levélben mondott neki köszönetet Litvánia tiszteletbeli konzulja, és kérte, hogy küldjön több tudósítást a magyarokról és Magyarországról. Č. Kairiūkštis cikkét a konzul még a budapesti rádióban is felolvasta július 25-én²⁶⁵.

A két ország cserkészei között is fejlesztették a kapcsolatokat. A litván cserkészek képviselői részt vettek a Budapesten tartott nemzetközi cserkészkongresszuson (dzsemborin)²⁶⁶. 1933 augusztus 1-15 között egy csapat litván cserkész részt vett a nemzetközi táborban Magyarországon²⁶⁷. Sikerült adatokat találni a sportolók kapcsolatairól. 1934 elején meghívták Litvániába dr. Magdienieczet, hogy eddze a könnyűatlétákat. Egy év alatt 35 litván rekordot javítottak meg²⁶⁸. Nem egy magyar futbalcsapat vendégeskedett Litvániában, például a Nemzeti²⁶⁹, 1937-ben pedig a Szeged, amely Kaunasban a Kovával játszott, 6-0-ra nyert. A második mérkőzést a litván válogatottal szintén megnyerte, 4-3-ra²⁷⁰.

²⁶³ Č. K-tis (Kairiūkštis), Raitas per Vengriją. Apie Vengriją ir leventų organizaciją, *Trimitas*, 1931 06 18, nr. 25, p. 486–487; Grižo iš Vengrijos majoras Kairiūkštis, *Lietuvos aidas*, 1931 06 06, nr. 124, p. 7.

²⁶⁴ Č. Kairiūkštis, Žydinčioje Vengrijoje, *Lietuvos aidas*, 1931 06 26, nr. 141, p. 2–3. Dar plačiau, savotiško dienoraščio forma žygi jis aprašė „Trimitė“: Č. K-tis, Raitas per Vengriją, *Trimitas*, 1931 08 27, nr. 35, p. 686–687; 1931 10 01, nr. 40, p. 786–787; 1931 11 05, nr. 45, p. 886–887.

²⁶⁵ Budapešto radio apie Lietuvą, *Trimitas*, 1931 08 20, nr. 34, p. 678; *Lietuvos aidas*, 1931 08 17, nr. 183, p. 6.

²⁶⁶ K. Avž., Svečiuose pas vengrų skautus (Išpūdžiai iš Lietuvos vyriausiojo skautininko pulk. J. Šarausko ir sktn. K. Avižonio viešėjimo Budapešte), *Lietuvos aidas*, 1931 08 04, nr. 173, p. 4.

²⁶⁷ *Trimitas*, 1933 08 17, nr. 33, p. 647; 1933 07 27, nr. 30, p. 596.

²⁶⁸ Lengvoji atletika žengia priekin, *Trimitas*, 1936 02 06, nr. 6, p. 144.

²⁶⁹ „Moravkos Slavijos“ gastrolės Kaune, *Lietuvos aidas*, 1930 06 14, nr. 133, p. 9.

²⁷⁰ Szeged–Rinktinė 4–3, *Trimitas*, 1937 07 02, nr. 26, p. 622.

Magyarországon utazgatott a híres litván novellista és diplomata, Jurgis Savickis (1890-1952), aki 1938-ban kiadott útleírásaiban több más országgal együtt írta le Magyarországot. Találóan és szellemesen írta le a magyar tájat, épületeket, kiemelte a magas életszínvonalat, a magyar sztereotípiákat, az elvesztett területek visszaszerzésére irányuló törekvést. Mint ismeretes, Magyarországnak a trianoni szerződés alapján mint az Osztrák–Magyar Monarchia egyik jogutódjának jóvátételt kellett fizetnie, területének csak mintegy 30 százalékát hagyták meg, csak 30 ezer fős hivatásos hadserege lehetett. Többmillió magyar került a határokon kívül, ezért Magyarország arra törekedett, hogy megváltoztassa a közös határt Jugoszláviával, Romániával és más országokkal, felossza Lengyelországgal Kárpát-Ukrajnát stb. Az országban emiatt demonstrációk zajlottak, gyásznapokat szerveztek²⁷¹. J. Savickis megpróbálta Magyarországot szülőhazájához, Litvániához hasonlítani, sajnos leggyakrabban a saját országa kárára²⁷².

Eközben Litvániáról írt magyarul Marconnay Tibor (1896 – 1970) magyar költő *Az ember ellen* című verseskötetében (versek, Kecskemét, 1934). Ez a kötet Juozas Urbšys könyvtárából a Martynas Mažvydas Litván Nemzeti Könyvtárba került²⁷³.

A magyar irodalomnak azért nem születhetett ekkoriban számosabb és minőségibb litván fordítása, mert Litvániában hiányoztak a magyarul tudók, a fordítók. A problémát úgy „oldották meg”, hogy a magyar irodalmi műveket jobban ismert közvetítőnyelveken – lengyel, német, francia – keresztül fordították²⁷⁴. Így látta meg litván nyelven a napvilágot nem egy híres magyar irodalmi mű. Körmendi Ferenc *Via Bodenbach* című műve litván fordításának recenziójában 1939-ben R. Burokas ezt írta: „Fordított irodalmunk különösen kevésbé ismeri a magyar irodalmat. Jókai néhány művén kívül, úgy tűnik, nincs is semmi”²⁷⁵.

1933-ban Juozas Sužiedėlis lefordította litvánra az egyik leghíresebb magyar regényíró klasszikus, Jókai Mór (1825-1904) *Gazdag szegények* című regényét (II. kiadás 1995 m.). 1938-1939-ben más regényei jelentek meg litvánul: *A kőszívű ember fiai* (1938–1939, 1–3. köt.; II. kiadás 1985,

²⁷¹ Reikalauja pakeisti taikos sutartį, *Trimitas*, 1927, nr. 47, p. 1519; Vengrijos gedulo diena, *Lietuvos aidas*, 1930 06 05, nr. 126, p. 2.

²⁷² J. Savickis, *Raštai, t. 3: Kelionių apybraižos*, Vilnius, 1995, p. 275–298.

²⁷³ Eilėraščiai: A litván parthoz; Donalitus, a litván költő-pap és népe ir kt.; V. Agurkis: „Ir nusižiūrėti, ir pajausti“.

²⁷⁴ Vengrija, *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1984, t. 12, p. 159.

²⁷⁵ Rom. Burokas, Recenzija, *Kardas*, 1939, nr. 22, p. 565

lengyelből fordította Albinas Andrulionis) és a *Régi jó táblabírák* (1939, 1–2. köt.) – Ona Jonkaitytė (1910–2012) újságíró és tanárnő és Juozas Gratkauskas fordította (1968)²⁷⁶.

A Pál utcai fiúk – Szobor Budapesten, amely egy epizódot ábrázol a könyvből.

Más litván nyelven megjelent fordítások: Molnár Ferenc (1878–1952) *A Pál utcai fiúk* (1930), az egyik leghíresebb magyar kisregény, amelyet Pranas Mašiotas fordított le²⁷⁷ (*Povilo gatvės vaikai*; a II. kiadás 1973-ban jelent meg); Kálnoki (Kaufmann) Izidor (1863-1930) *Kláriska doktor* (1937) c. regénye (*Moteris ir garbė*), fordította Bronius Dundulis; Földes Jolán (1902-1963) *A halászó macska utcája*, 1937 (*Emigrantai*) – fordította Petras Cvirka; a már említett Körmenyi Ferenc (1900-1972) *Via Bodenbach* (1939) című műve (*Via Bodenbachas*) – fordította Kazys Papečkys (1914–1973). A költő, műfordító, író K. Papečkys 1934–1938 között a Nagy Vytautas Egyetemen francia nyelvet és irodalmat tanult, így valószínű, hogy a művet a francia kiadás alapján fordította²⁷⁸. Benediktas Rutkauskas-Rutkūnas (1907–1975) német nyelvű tanár, költő, író²⁷⁹ lefordította az ismert magyar szerző, Harsányi Zsolt (1887–1943) *És mégis mozog a föld* (1938) című történelmi regényét (*O vis dėlto ji sukasi: romanas apie Galilėjaus Galilėjų*). A fordítás Tóth József Pál és Arthur Luther 1937-ben Lipcsében megjelent fordítása alapján készült (Und sie bewegt sich doch. Ein Roman um das Leben des Galileo Galilei). Folyóiratokban

²⁷⁶ L. a recenziót: A. Ž., *Kardas*, 1939, nr. 22, p. 565. Apie vertėjus žr.: B. Mikulytė, Šimtas Onos Gratkauskienės metų, *Kaišiadorių aidai*, 2012 09 14;

http://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Gratkauskien%C4%97_Ona;_Ona_Jonkaitytė-Gratkauskienė,_Sauja_gyvenimo,_Vilnius,_2013.

²⁷⁷ Vertimo rankraštį (autografas, 1930, l. 67) žr.: *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka RS*, f.13-52.

²⁷⁸ Rom. Burokas minėtoje recenzijoje knygą įvertino taip: „Skaityti galima“.

²⁷⁹ <http://paneveziokrastas.pavb.lt/2017/07/meno-kuopos-aukletiniui-benediktui-rutkauskui-rutkunui-110/>.

jelentek meg Jókai Mór, Herczeg Ferenc (1863–1954), Fodor L(ászló?), a nagy magyar költő, Ady Endre (1877–1919) és Petőfi Sándor (1823–1849) műveinek fordításai²⁸⁰.

Jókai Mór, *Senieji Tablabirai (A régi jó táblabírák)*, Kaunas, 1939. Borító

Érdekesség. A Mayerling c. történelmi regény

1938-ban Kaunasban megjelent litvánul a híres francia író, újságíró és teniszező, Claude Anet (valódi neve Jean Schopfer, 1868–1931) történelmi regénye *Vetsera Mária: Rudolfosztrák–magyar trónörökös és Vetsera Mária szerelmi tragédiája* címmel²⁸¹. Ennek a népszerű szerzőnek nem kevés művét lefordították magyar nyelvre is. Ahogy látni lehet, a könyv eredeti címe *Mayerling: tragikus szeretők (Majerlingas: tragiškieji meilužiai)* nagyon litvánosított lett... 1996-ban jelent meg a könyv második litván fordítása²⁸²

A regény történelmi személyeket ábrázol: az Osztrák–Magyar Monarchiában uralkodó Habsburg-dinasztia koronahercege, Rudolf (Rudolf Franz Karl Joseph, 1858 – 1889), aki megházasodott, és volt egy lánya, valamint szeretője, a 17 éves Vetsera Mária bárónő (1871-1889) tragikusan, a Béctől nem messze fekvő mayerlingi erdőben található vadászkastélyban kettős öngyilkossággal végződött szerelmi históriáját. A herceg szülei azt követelték, hogy vessen véget a viszognak. Az e történet alapján az irodalomban és a filmekben kialakított romantikus és tragikus szerelmi történet kultusza Litvániába is eljutott²⁸³.

²⁸⁰Vengrų literatūra (ryšiai su liet. lit-ra), *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1971, t. 3, p. 713. Šio poeto biografija irgi yra išleista lietuviškai: Diula Iješas, *Šandoras Petefis: biografija*, iš vengrų kalbos vertė Janina Išganaitytė, Vilnius, 1978.

²⁸¹C. Anet, *Marija Večeraitė: Austrijos Vengrijos sosto ipėdinio Rudolfo ir Marijos Večeraitės meilės tragedija*, iš prancūzų k. išvertė Kazys Papečkys, Kaunas–Marijampolė, 1938. - 238 p.

²⁸²Kloda Anė, *Majerlingas: tragiškieji meilužiai*. Romanas, iš prancūzų kalbos vertė Vita Malinauskienė, Vilnius, 1996.

²⁸³<https://royalhistoryblog.wordpress.com/2016/01/05/please-forgive-me-i-could-not-resist-love-the-mayerling-incident/>

Rudolf osztrák–magyar trónörökös (1858 – 1889)

Vetsera Mária bárónő_(1871-1889)

A XX. század első fele magyar–litván kapcsolatainak áttekintését lezárva a litván történelem egy tragikus lapját lehet megemlíteni, amely a holokauszttal kapcsolatos: Liszt Ferenc és Kálmán Imre műveit előadták a vilniusi zsidó gettó zenészei²⁸⁴.

11. A szovjet időszak

A szovjet időszak megszakította az összes korábbi kapcsolatot Litvánia és Magyarország között. A litván államot elpusztították, nagy veszteségeket szenvedett a kultúrája. Magyarország a Szovjetunió szatellitállama lett, bár nagy autonómiával. Ez tükröződött a kultúrában is. Leszámítva egy-két magyar könyv litván nyelven való megjelenését, a hetvenes évek elején kezdtek új alapokon intenzívebben kialakulni a két ország közti kapcsolatok. Pl. 1972-ben dr. Antanas Kiveris fizikus, aki a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen volt szakmai gyakorlaton, a következőkre emlékezett vissza: „Akkoriban ott nem kevés hallgató és aspiráns tanult Litvániából, akik gyakran összegyűltek az aspiránsok kollégiumában, ahol az aspirantúrán tanuló Ramunė Voverytė és Liucija Kudzevičiūtė (Sinkevičienė) laktak. Eljöttünk ide mi is, szakmai gyakorlaton lévő tudósok Litvániából, Észtországból és Lengyelországból. Beszélgettünk, énekeltünk, kulturális programokat szerveztünk, amelyeket az akkori szovjet nagykövetségen vagy a nagykövetség mellett működő középiskolában mutatattunk be. Az egyik koncerten, ahogy akkoriban szokás volt, elénekeltem Sz. Tulikov orosz zeneszerző *Haza* c. dalát. Ezenkívül Ramunė, Liucija és a kíséretet adó ukrán A. Sztoljarenko tanácsára elénekelttem néhány litván dalt: S. Šimkus *A Duna túlszéljén* (*Anoj pusėj Dunojėlio*) (hiszen akkoriban minden a Duna mellett zajlott) és M. Petrauskas *Ez éjjelen* (*Šią naktelę, per naktelę*) című művét, és egyet ukránul: a *Venném a bandurát* (*Paimčiaus aš bandūrą*). A nagykövetség zsúfolásig telt terme nem sajnálta a tapsot, virágokkal

²⁸⁴ M. Petuchauskas, Kultūros žemynas, tilpės teatre, *Kultūros barai*, 2003, Nr. 1, p. 80–81.

és éljenzéssel köszöntöttek minket a litván és észt diákok. A koncert után, a követségi fogadáson, elnézésünket kéve, hogy nem köszöntött minket a koncerten, a nagykövetség kulturális és tudományos ügyeket vivő titkára átnyújtott nekünk egy az akkori magyarországi szovjet nagykövet, V. J. Pavlov által aláírt köszönőlevelet. Mint ismeretes, a tragikusan végződött borzalmas 1956-os magyarországi események és különösen az 1968-as prágai tavasz veresége után 1972-ig nem sok idő telt el, ezért mind a magyar éreltemiség, mind a diákság körében nyomott hangulat érződött, bizalmatlanság a Szovjetnió és az általa végrehajtott „népek barátságának“ politikája iránt. Azonban minket, akik Litvániából érkeztünk, a magyarok melegen és együttérzéssel fogadtak. Nyáron, 1972 júniusában, amikor hajóval utaztunk a Dunán, a velünk együtt utazó A. Matulionis amerikai litván tudósnek voltak amerikai litván újságjai, amelyekben megvilágították Romas Kalanta litván máskéntgondolkodó tragikus sorsát, aki azzal lett híres, hogy 1972. május 14-én Kaunasban a litvániai szovjet uralom ellen tiltakozva felgyújtotta magát. Így magyarországi tartózkodásunk alatt erről valamivel részletesebben értesültünk²⁸⁵.

11.1. Az 1956-os magyarországi események és Litvánia

*Ha lehajlik a fej
Budapest szívében,
A vér színével ég
Ott az égbolt széle*
Nijolė Gaškaitė, 1956 ősz

Az 1956. október 23-november 10. közötti budapesti (magyar) felkelés az egyik letragikusabb a kommunista időszak eseményei közül, amely közvetetten összekötötte a két országot. A Szovjetunió diktátorának, Sztálinnak a halála után a rezsím viszonylagos liberalizációja ment végbe, megjelent a remény, hogy változások jöhetnek, és szabadabb társadalom alakulhat ki a Szovjetunióban, az úgynevezett szocialista blokk országaiban pedig még függetlenségi törekvések is megjelentek. A fegyveres ellenállás már a múlté volt, azonban gondolkoztak békés változásokon. 1955-ben elkezdtek visszatérni Szibériából a száműzöttek. Reményekre adott okot Sztálin személyi kulturszának elítélése 1956-ban a kommunista párt XX. kongresszusán. Ez a legradikálisabban valószínűleg Magyarországon mutatkozott meg. Sajnos a tömeges demonstrációkat 1956. október 25-én leverték a szovjet hadsereg

²⁸⁵ A. Kiveris, Prisimenant kolegą Vladą Voverį, jo 90-mečio proga (2), *Mokslo Lietuva*, 2012 05. El. išteklus: <http://mokslolietuva.lt/2012/05/prisimenant-kolega-vlada-voveri-jo-90-mecio-proga-2/>

behívásával. Ezeknek az eseményeknek visszhangja volt a megszállt balti államaokban: Litvániában, Lettországon és Észtországban²⁸⁶.

Az események alatt a hivatalos litván sajtó igyekezett kedvező véleményt kialakítani a felkelők elleni katonai cselekményekről, a „magyar ellenforradalmárok lázadásának“ nevezve a felkelést²⁸⁷, a felkelőket pedig az imperialisták által támogatott ellenforradalmároknak, sovinsztáknak és rasszistáknak, bűnöző „elemeknek“, akiket a magyarok többsége nem támogat. Azonban a változásokban reménykedő litván emberek elégedetlenek voltak a szegényes információval, amit szolgáltatott nekik. A társadalom egy része még a szolidaritását is ki merte mutatni a magyar néppel, és tiltakozott a leszámolás ellen a halottak napi megemlékezésen Litvánia nagyvárosaiban, elsősorban Vilniusban és Kaunasban. A kutatók ezeket nemcsak a litván szovjetellenes hangulatok kitörésének tartják, hanem a magyar nemzet iránti támogatás kifejezésének is. Ezekben legaktívabban a Vilniusi Egyetem hallgatói vettek részt, akik szovjetellenes és Magyarországot támogató röplapokat terjesztettek, rendezvényeken vettek részt. A Rasos temetőben és a Hajnal-kapunál egyesek a magyar nemzetért imádkoztak. A kaunasi diákok Kaunasban az 1918-19-ben elesett litván katonák emlékművénél a „Szabadság!“ és „Éljen Magyarország!“ jelszavakat skandáltak. Vidéken, pl. Švilpiškiai faluban az emberek tiltott rádióállomásokat hallgattak. A társadalmi hangulatot figyelmesen követték a KGB ügynökei²⁸⁸. Ez az elnyomó intézmény azt állította, hogy a „a lakosság kedvező véleményét a magyarokról mesterségesen alakították, rájuk erőszakolták vagy becsapták őket“. A KGB arra is felhívta a figyelmet, hogy a magyarokat a társadalom bizonyos rétegei támogatják – pl. a volt gazdák, partizánok (erdei testvérek), az ő támogatóik, a politikai foglyok –, akik azt mondták, hogy ezek az események az antikommunista mozgalom kezdete, és kifejezték abbéli reményüket, hogy hamarosan visszaállítják a független Litvániát, felszámolják a kolhozokat és visszaadják a földeket. „Jakaitis“ és „Vasiljevas“ ügynökök feljegyezték Šugžda alábbi szavait: „A szovjeteknél nincs semmiféle rend, ezért Lengyelországban és Magyarországon hatalomátvétel történt, ilyen események megismétlődhetnek más demokratikus országokban is, és a Szovjetunió, egyedül maradva, könnyen legyőzhető lesz a nyugati államok számára“. Chmeliauskas autóbusz-vezető más sofőrök jelenlétében így beszélt a magyarországi eseményekről: az oroszok számára hamarosan eljön a vég, a cselekedeteikkel diszkreditálták magukat. Feltétlenül világháború lesz, és az oroszok elmenekülnek Litvániából is. Romualdas Juškevičius

²⁸⁶ R. Taagepera, Baltic quest for a Hungarian path, 1965, *Journal of Baltic studies*, 2013, t. 44, nr. 1, p. 19–47.

²⁸⁷ Vengrija. Vengrijos kontrevoliucionierių maištas, *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1984, t. 12, p. 162.

²⁸⁸ K. Burinskaitė, Vengrijos sukilimo ir Prahos pavasario atgarsiai Lietuvoje, *Lituanistica*, 2009, t. 55, nr. 1–2, p. 38–51.

diszpécser mérnök azt mondta, hogy Magyarországon, ahogy más országokban is, a népi demokráciát, az orosz hadsereg támogatja, de most a helyzetnek változnia kell. Kazys Ragelis, az Inkaras gyár dolgozója, szűk körben 1956. november 5-én azt állította, hogy ha lesznek emberek, akik egyesíteni tudnak maguk körül minden litvánt és megcsinálni azt, amit Magyarországon csináltak, akkor ő is utánuk megy²⁸⁹.

A magyarországi események hatására Litvániában még szovjetellenes szervezetek is alakultak: „1958-1961 között a vilnusi 16. sz. középiskolában működött a *Szabad Litvánia (Laisvoji Lietuva)* nevű szervezet. 1961-ben a KGB felfedte. A bíróságon Vladas Šakalys azt állította, hogy a szervezet megalakulásának egyik oka a magyarországi események voltak. A Nemzeti Népfront, amelyet szintén felderített a KGB, szintén szimpatizált a magyarokkal. 1956-ban Kaunasban felfedték a *Vasfarkas (Geležinis vilkas)* nevű csoportot (vezetője Algirdas Liorentas volt). Ebben az időszakban nemcsak szervezetek alakultak, hanem névtelen röpcédulákat is terjesztettek. A magyarországi események idején Vidmantas Mikoliūnas, Rimantas Sabataitis és Valentinus Vaitekaitis a Vilnusi Egyetem központi épületére felragasztott egy «Éljen a magyar forradalom» feliratú lapot. A kihallgatás során bevallották, hogy így akarták kifejezni szolidaritásukat a magyar néppel. Eltávolították őket az egyetemről²⁹⁰.

Szovjet tankok Budapesten 1956 október

(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Soviet_tank_in_Budapest_1956.jpg)

²⁸⁹ Uo., p. 44.

²⁹⁰ Uo., p. 47.

A tömeges terror ideje elmúlt, ezért a magyarországi események után Litvániában az érintett személyeket úgy büntették meg, hogy összesen mintegy néhány tucat embert eltávolítottak a diákok közül, elvittek táborokba, besorozták a szovjet hadseregbe vagy elbocsátották a munkahelyükről. A legjobban a legaktívabbak sínylették meg: a tudományos élet szereplői, főleg a Vilniusi Egyetemről. Így jellemezte az ismert megtorló intézkedéseket a magyarországi események összefüggésében egy kutató: „1958-1961 között nagy tisztogatás zajlott a Vilniusi Egyetem Litván Irodalmi Tanszékén. A tanszék megbüntetésének ürügye a hallgatók reakciója volt a magyarországi eseményekre: kiadtak egy a diákok műveiből szerkesztett almanachot. A tanszéket nacionalizmussal, a hallgatók antimarxista nevelésével vádolták meg, elbocsátották Meilė Lukšienė tanszékvezetőt, Irena Kostkevičiūtė, Aurelija Rabačiauskaitė, Vanda Zaborskaitė oktatókat és a Vilniusi Egyetem rektorát, Jonas [Juozas – a ford.] Bulavast“²⁹¹.

A magyarországi események litvániai visszhangjának szentelték a Litván Kommunista Párt Központi Bizottsága irodájának *Az 1956. november 2-i kaunasi és vilniusi ellenséges kirohanások ügyében* című határozatát, amelyben azt állítják, hogy „erősödött a hatalommal szembeni ellenállás a lengyelországi és magyarországi események után, a köztársaságban aktivizálódtak a burzsoá nacionalisták, az utóbbi időben megszorodtak a szovjetellenes és oroszellenes cselekmények“²⁹². A magyarországi események és a rájuk adott reakció után Litvániában a KGB még jobban megszigorította a máskéntgondolkodók elleni tevékenységét, abból a célból, hogy harcoljon az aktivizálódott szovjetellenes tevékenység ellen, megnövelte erre szánt forrásait, megerősítette az ügynöki és operatív tevékenységet. Érdemes megjegyezni, hogy az akkori magyar koalíciós kormány vezetőjének, Nagy Imre miniszterelnöknek (1956 októbere után töltötte be ezt a posztot) – aki a szovjet agresszió kitörésekor a jugoszláv nagykövetségen rejtőzött el, de onnan kicsalták, bebörtönözték és végül kegyetlenül meggyilkolták (felakasztották), 1989-ben pedig rehabilitálták és nemzeti hőssé nyilvánították – az életrajzát 1990-ben litván nyelven is kiadták²⁹³.

²⁹¹ K. Burinskaitė, Vengrijos sukilimo ir Prahos pavasario atgarsiai Lietuvoje, *Lituanistica*, 2009, t. 55, nr. 1–2, p. 48–49.

²⁹² K. Burinskaitė, *Min. veik.*, p. 38–51.

²⁹³ T. Mėrajus, *Imrės Nadžio gyvenimas ir mirtis*, iš vengrų kalbos vertė Janina Išganaitytė, Vilnius, 1990.–p. 234.

Emléktábla a Hajnal-kapunál, amely a vilniusi egységgyűlésnek és a magyar forradalom 50. évfordulójának állít emléket, Vilnius, 2006

Az 1956-os magyarországi forradalom, a szolidaritási és szabadságot követelő tüntetések Vilniusban és Kaunasban mélyen beleivódtak a litván nemzeti tudatba, emlékezetbe és kultúrába. 2006-ban Vilniusban a Hajnal-kapunál, a Bazilita (Bazilijonų) és Hajnal-kapu (Aušros vartų) utcák kereszteződésében lévő épületnél, ahol 1956-ban halottak napja előestéjén elfojtották a békés demonstrációt, amelyben az emberek támogatásukat fejezték ki a magyar forradalom iránt, emléktáblát lepleztek le, amely a magyar és a litván nemzet történelmi közösségének egyik legfényesebb lapjára emlékeztet. Ez áll rajta magyar és litván nyelven: „1956 MINDENSZENTEK EMLÉKEZETES NAPJÁN, DACOLVA A SZOVJET ELYNYOMÁSSAL, VILNIUSBAN NYÍLTAN TÁMOGATTÁK A MAGYARORSZÁGON KITÖRT FORRADALMAT. DICSŐSÉG AZOKNAK, AKIK KINYILVÁNÍTOTTÁK SZOLIDARITÁSUKAT – ÍGY SEGÍTVE ELŐ A LITVÁN ÉS A MAGYAR FÜGGETLENSÉGET. AZ EMLÉKTÁBLÁT FELAVATTA 2006-BAN SÓLYOM LÁSZLÓ, A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKE ÉS VALDAS ADAMKUS, A LITVÁN KÖZTÁRSASÁG ELNÖKE, A VILNIUSI SZIMPÁTIATÜNTETÉS ÉS AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM 50. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL”.²⁹⁴. Az 1956-os magyarországi események évfordulójáról Litvániában minden évben megemlékeznek.

²⁹⁴ Vengrijos revoliucijos 50-ųjų metinių minėjimas, <http://genocid.lt/centras/lt/546/a/>; Lietuvos ir Vengrijos prezidentai pagerbė už laisvę kovojusių žmonių atminimą, 2006 09 07, <https://lietuvsdiena.lrytas.lt/-11576418521155791336-lietuvs-ir-vengrijos-prezidentai-pagerb%C4%97-u%C5%BE-laisv%C4%99-kovojusi%C5%B3-%C5%BEmoni%C5%B3-atminim%C4%85.htm>; „Kilniaširdės drąsos ir sunkiai paaiškinamos vidinės žmogaus tvirtybės paminklas“, <https://slaptai.lt/qkilniasirdes-drasos-ir-sunkiai-paaiskinamos-vidines-zmogaus-tvirtybes-paminklasq/#more-8686>.

11.2. A kétoldalú kapcsolatok a hatvanas-nyolcvanas években

Litvánia a szovjet időszakban úgy ápolta kapcsolatait Magyarországgal, mint a szocialista blokk egyik országával, mint a többi „népi demokráciával“, többnyire Moszkva irányítása alatt és az ott létrehozott és fejlesztett együttműködési programok végrehajtásával. A hatvanas-hetvenes években kezdték fejleszteni a kapcsolatokat, és természetesen nem voltak olyan szorosak, mint a szomszédos országokkal és a többi szovjetköztársasággal. Nem kis akadály volt a nyelvi különbség: sem a magyar, sem a litván nyelv nem tartozott a blokkban szélesebb körben beszélt nyelvek közé, és nem rokon nyelvek, nehezen megtanulhatók. A kommunikációhoz elsősorban az orosz nyelvet használták, részben más nyelveket: az angolt stb. A legtöbb lehetősége Magyarországra ellátogatni különböző gazdasági, kulturális és turisztikai együttműködési programokon keresztül az elit különböző – politikai, gazdasági, kulturális – csoportjai képviselőinek volt. Pl. 1950 végén Antanas Venclova, a hatalomhoz közel álló költő részt vett az I. magyar–szovjet barátsági kongresszuson Budapesten. Magyarország szovjet-Litvániában nagyon vonzó volt mint nyugatiasabb, gazdaságilag fejlettebb és politikailag szabadabb ország. Pl. 1983-ban Litvániában 568 személy járt Magyarországról, 1984-ben 2081 magyar turista; Magyarországon 1983-ban 1757 ember járt Litvániából, 1984-ben 3108 litván személy²⁹⁵.

A kapcsolatokat figyelmesen követték és megpróbálták kontrollálni és kihasználni a szovjet elnyomó szervek. Volt, hogy a szerveknek szolgálatokat tevő és megbízható személyek nagyobb és több lehetőséget kaptak a Magyarországra utazásra. Például Mykolas Karčiauskas (1939–2018) költő és műfordító, aki a hatalmi struktúra részese volt, 1965-1969 között a Litván SzSzK Állambiztonsági Bizottságában dolgozott a hivatásos állomány tagjaként, majd miután otthagyta az Állambiztonságot, információt szolgáltatott egyes személyekről. Az átvilágítási bizottság 2006-ban megállapította, hogy együttműködött a KGB-vel. M. Karčiauskas nem tett panaszt a bíróságon a döntés ellen, ezért a nevét közzétették az *Állami Közlönyben*. Sokszor járt Magyarországon és belészeretett, írt egy az országnak szentelt verseskötetet, publikált egy útleírást, lefordította litván nyelvre Tandori Dezső egyik verseskötetét²⁹⁶. Útleírása sok leírást tartalmaz Magyarország kulturális életéről, irodalmáról és képzőművészetéről, sok publicisztikai, ateista, szovjetbarát és internacionalista hangsúlyt lehet találni, amelyek a közös forradalmi múltat és az új élet sikereit ábrázolják. A könyv egyes epizódjaiban

²⁹⁵ Vengrija. Ryšiai su Lietuva, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, 1988, t. 4, p. 423.

²⁹⁶ M. Karčiauskas, *Prie Dunojaus vengrų žemė: eilėraščių vaikams*, Vilnius: Vaga, 1975; to paties, *Dunojaus dienoraštis: kelionių apybraižos*, Vilnius, 1983; Dežė, Tandoris, *Lokių kiek nori: eilėraščių*. Vertė Mykolas Karčiauskas, Vilnius: Vaga, 1982. Apie poetą ir vertėją D. Tandorį jis rašė ir savo kelionių apybraižoje; knygoje yra ir poeto nuotrauka su jo dresuojamu žvirbliu: M. Karčiauskas, *Dunojaus dienoraštis*, p. 8–12.

Karčiauskas nyíltan magyarbarát megjegyzéseket enged meg magának²⁹⁷. A költő akkoriban és később is közeli barátságot ápolt Bojtár Endre híres baltistával²⁹⁸, aki közeli barátjának nevezte őt, bár kiemelte a különbségeket ő és másik barátja, Tomas Venclova között²⁹⁹. Utóbbi egy interjúbán felidézte, hogy „Bojtár Endre magyar irodalomtudós, aki tud litvánul, meghívott engem Budapestre, hogy együtt dolgozzunk magyar nyelvű versekötetem szerkesztésén, de nem adott ki engem“³⁰⁰.

Kapcsolattartás folyt a vállalatok és városok, művészeti és sportkollektívák és ifjúsági szervezetek között az „internacionalista nevelés“ keretében, kiállításokat, különböző rendezvényeket szerveztek. Szintén utaztak egymás országába tanulmányi és tudományos célokkal, tapasztalatszerzés céljából építészeti műemlékek restaurálásánál stb. A különböző lehetőségeket jól ki tudták használni az értelmiségiek, írók és műfordítók, a nyelv- és irodalomtudósok, főleg a baltisták. 1969-ben Magyarországon koncertezett a Vilnusi kvartett, 1981-ben a Čiurlionis-kvartett³⁰¹. 1968-ban a Liszt Ferenc Zeneakadémián volt szakmai gyakorlatlan R. Kašponis³⁰² és mások. A személyes kapcsolatok miatt kezdődött el az úgynevezett „szerelmi emigráció“, amikor a tanulmányok, tudományos vagy termelési tevékenység során megismerkedett emberek elköltöztek az egyik vagy másik országba. Úgy tűnik, több litván került vegyes családba a vonzóbb Magyarországon, mint magyar Litvániában³⁰³.

²⁹⁷ M. Karčiauskas, *Dunojaus dienoraštis*, p. 18-19.

²⁹⁸ „A litvánok úgy ismerik a lakását, mint ő a mieinket Vilniusban. Budapesti otthona egy sajátos litván misszió. Litvánul beszél, lassan, erős magyar akcentussal, sok litván könyv, a falakon G. Didelytė, A. Pakeliūnas, V. Kisarauskas grafikái“, M. Karčiauskas *Dunojaus dienoraštis*, p. 7, továbbá l. 8–13.

²⁹⁹ „Valóban sok litvánt ismerek, a mi otthonunkban a legkülönbözőbbek fordultak meg. Nekem ők mind litvánok – bár különbözők a nézeteik és a tehetségük, amikor vendégeskedtek, egyformák voltak. Nem csak akkor, amikor velem beszélgettek, hanem egymással is. Nem egyszer vendégeskedett nálunk az egyik legjobb barátom, Tomas Venclova. Tudta, hogy egy héttel korábban itt volt látogatásban Mykolas Karčiauskas, szintén az egyik legjobb barátom, de ez nem zavarta a harmóniát. Nekem mind egyformán kedvesek. Kétszer vendégeskedett nálam Vytautas Kubilius, nagyon jó ember. A Donata Mitaitė által szerkesztett, V. Kubiliusról szóló könyvben benne vannak az én visszaemlékezéseim is. Az ideérkező költők nem a városban sétáltak, hanem ültek és olvasták az *Akiračiai*-t és más tiltott irodalmat“, Apie literatūrą lyginimą ir gyvybingą žuvelę. Pokalbis su vengrų filologu, baltistu E. Bojtaru, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-12-09-apie-literaturu-lyginima-ir-gyvybingaja-zuvele-pokalbis-su-vengru-filologu-baltistu-e-bojtaru/111296>;

³⁰⁰ Tomas Venclova puikiame interviu atsiminė makabrišką sovietinę Lietuvą, https://kultura.lrytas.lt/literatura/2017/09/11/news/tomas-venclova-puikiame-interviu-atsimine-makabriska-sovietine-lietuva-2516157/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

³⁰¹ K. Firkavičiūtė, Vengrija. Muzika, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2013, t. 34, p. 833.

³⁰² Uo.

³⁰³ G. Ambrazas, Išdidžiai save vadina meilės tremtine.

Debrecen címere Klaipėdában, a Taikos prospektas, a Debrecen és a Naikupė utcák kereszteződésében, el. išteklis: <http://klaipeda.diena.lt/naujienos/klaipeda/miesto-pulsas/atnaujino-miesto-partnerio-debreceno-zenkla-705197>

A Magyarország és Litvánia közötti együttműködés a Szovjetunió együttműködésének szerves része volt. 1972-ben létrehozták a szovjet–magyar baráti társaság litván részlegét, amelynek 1985-ben 11 alegysége volt. A Vilniusi Egyetemen hallgatói tudományos szakkört alapítottak „Élet: a Litván SzSzK és a Magyar Népköztársaság barátsága“ néven, amely közös magyar–litván hallgatói konferenciákat szervezett. 1974-ben barátsági és együttműködési szerződést írtak alá Litvánia és Hajdú-Bihar megye között, amely Kelet-Magyarországon, a román határ mellett fekszik, Debrecen központtal. Ennek a régióknak a termlő vállalataival több, mint tíz litván vállalat tartott fenn kapcsolatot, főleg Klaipėdából. 1989 óta Debrecen és Klaipėda testvérvárosok³⁰⁴. Klaipėdában van Debrecen lakótelep és Debrecen utca, Debrecenben pedig van Klaipėda utca.

A Litván SzSzK és Magyarország között a Szovjetunió gazdasági, kereskedelmi és külpolitikai programjainak végrehajtása során zajlott némi áruforgalom. Litvániába behozták a híres Ikarusz autóbuszokat és más iparcikkeket, gyümölcs- és zöldségkonzerveket. A Litvániában működő termelő vállalatoktól Magyarországra gépgyártási és fémfeldolgozási, vegyipari és faipari termékeket, műmézet és más termékeket szállítottak³⁰⁵.

³⁰⁴ Vengrija. Ryšiai su Lietuva, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, 1988, t. 4, p. 423.

³⁰⁵ *Uo.*, p. 423.

A magyar Ikarusz autóbuszokat Litvániában 2017-ig használták

A kommunista blokk Szovjetunió által végrehajtott, centralizált együttműködési programjainak végrehajtása során magyar és litván nyelvre fordítottak különböző irodalmi műveket. Magyar nyelvről litvánra fordították Aczél Tamás, Fekete Gyula, Gábor Andor, Gárdonyi Géza, Harsányi Zsolt, Hidas Antal (1899-1980), Illés Béla (1895–1974), Jókai Mór, Kassai Ferenc, Kőszegi Imre Kosztolányi Dezső, Mándy Iván, Mikszáth Kálmán, Mocsár Gábor, Molnár Géza, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Németh László, Szabó Magda, Sándor Kálmán prózai műveit. Szintén fordítottak verseket: Ady Endre, József Attila, Nagy László, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Weöres Sándor műveit, valamint kiadtak egy elbeszélés-antológiát.

Magyar nyelvre fordították Kristijonas Donelaitis, Vincas Mykolaitis-Putinas, Juozas Grušas, Jonas Avyžius, Alfonsas Bieliauskas, Petras Cvirka, Jonas Dovydaitis, Justinas Marcinkevičius, Eduardas Mieželaitis, Vytautas Petkevičius, Kazys Saja, Mykolas Sluckis műveit, elbeszéléseket, verses- és drámaköteteket³⁰⁶.

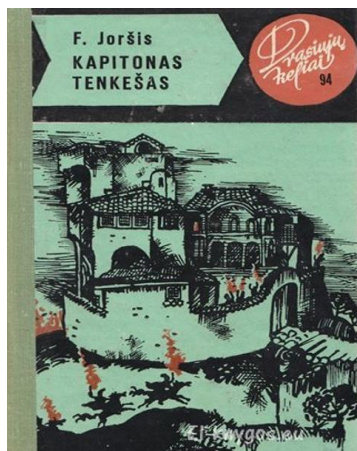
Érdekesség. A Tenkes kapitánya, a szovjet időszak jelensége Litvániában

A film forgatókönyvét Örsi Ferenc (1927-1994) magyar próza- és drámaíró írta 1963-ban, 1967-ben *A Tenkes kapitánya* címmel történelmi kalandregényt is megjelentetett. A könyvet litván nyelven háromszor is kiadták: 1975-ben jelent meg először a magyar nyelvből készült fordítás a híres *Bátrak újtai (Drąsiujų keliai)* sorozatban³⁰⁷, majd 1994-ban és 2007-ben. A művet a világ sok más

³⁰⁶ Vengrű literatūra (ryšiai su liet. lit-ra), p. 713; Vengrija. Literatūra, *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1984, t. 12, p. 159.

³⁰⁷ J. Išganaitytė: Vengrija – motinėle, <https://www.lzinios.lt/lzinios/Kultura-ir-pramogos/verteja-j-igsawaityte-vengrija-motinele/182949>.

nyelvére is lefordították³⁰⁸. Janina Išganaitytė fordító így emlékszik vissza: „Végül eljött a nap, amikor V. Martišius behívta magához J. Išganaitytėt a Vaga kiadóba, és felkínálta *A Tenkes kapitányát*, egy tizenöt íves regényt. „Megsajnál“, félve attól, hogy teljesen elesüggedek. Az a könyv túl nehéz volt első könyvnek – meséli a fordító. – Végtelen sok kérdés merült fel a történelmi reáliákkal kapcsolatban. A vár leírásai pedig nekem teljesen kínaiul voltak. Hogy lehet ezt a sok mindent kideríteni? Kitől lehet megkérdezni? Valahogy sikerült kiverekednem magamnak egy turistautat Magyarországra. Az útvonalban szerepelt a siklósi vár is, és más helyek, ahol a regény cselekménye folyt. Rengeteg képeslapot vásároltam a vár képeivel, én magam is elfényképeztem egy egész tekercs filmet... *A Tenkes Kapitánya* három kiadást is megért. Ez a könyv olyan népszerű volt, hogy tömegesen lopták a könyvtárakból“³⁰⁹.

Eörsi Ferenc, *A Tenkes kapitánya (Kapitonas Tenkešas)*, Vilnius, 1975. Borító.

Azonban Litvániában, és az egész Szovjetunióban, valamint a szovjet blokk kelet- és közép-európai országában (Lengyelország, NDK, Bulgária) a legnagyobb hírnevet az azonos című, 1963-ban készített és 1964-ben bemutatott fekete-fehér film szerezte. A hatvanas-hetvenes években egy egész nemzedék nőtt fel ezen a filmen. Ez a tévésorozat összesen 13 részből áll. A magyarok harcát ábrázolja az osztrák Habsburg Birodalommal a XVIII. század elején egy dél-magyarországi helységben a II. Rákóczi Ferenc (1676-1735) által vezetett kuruc felkelők veresége után, amely az első részben kerül bemutatásra. Azonban kalandokra, humorra, sőt, erotikára épül. A sorozat főhőse a magyar Eke Máté, álnevén a Tenkes kapitánya (Zenthe Ferenc színész, 1920–2006), ellenfele pedig báró Eckbert von

³⁰⁸ Kapitonas Tenkešas, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2007-02-20-kapitonas-tenkesas/13510>.

³⁰⁹ J. Išganaitytė: Vengrija – motinėlė.

Eberstein osztrák ezredes. Az előbbi, egy bátor és ravasz magyar, mindenféle módokon keresztülhúzza a megszállók számításait, akik ki akarják fosztani a magyar parasztokat. Ez egy sajátos kis kalandos-humoros, helyzetkomikumon alapuló történet. A sorozatot Siklós környékén forgatták, a fennmaradt régi siklói várban és a közelében. A filmben a várba Eberstein ezredes vette be magát, akit Bécsből küldtek azzal a feladattal, hogy semmisítse meg. A magyarokat szimpatikus, egyszerű emberekként ábrázolják, az osztrákok pedig durvák, nevetségesek és ügyefogyottak. A Tenkes kapitánya a megpróbáltatások ellenére természetesen mindig győz. És beleszeret a szépséges Veronikába, ellensége, az ezredes feleségének szolgálójába... A Tenkes kapitányának végül sikerül bevennie a várat, és foglyul ejtenie az ő legyőzésére küldött osztrák tábornokot. Ellenfele, a báró szerencsétlenül szörnyet hal, amikor megpróbálja felrobbantani a felkelőket³¹⁰.

A filmet nem lehet csak a szovjet időszak kulturális jelenségének tekinteni, bár a legnagyobb szerepet éppen akkor játszotta, sajátos kultuszfilm volt. Ennek legfontosabb oka, hogy a nemzeti felszabadító mozgalmat mutatja be, a nép harcát a megszállókkal, tehát lényegében megfelelt a múlt és művészet szovjet diskurzusának. Ezenkívül egyike volt azon kevés, a televízióban rendszeresen látható (az iskolai szünidő alatt sugározták) történelmi sorozatoknak, amelyet az ifjúságnak szántak. Hasonló nyugati filmeket nem mutattak be. Maradandóságát mutatja az is, hogy pl. a litvániai magyar nagykövetség kezdeményezésére az 1848-49-es forradalom és szabadságharc évfordulója (március 15.) alkalmából 2005. március 16-án az akkori Lietuva moziban bemutatták *A Tenkes kapitánya* rövidebb, kétrészes moziváltozatát, amely 1965-ben készült³¹¹.

12. Litvánia és Magyarország kapcsolatai a függetlenség időszakában (1990-1991-től)

A Litvániai Magyarok Báthory István Kulturális Szövetségének megalapítása sajátosan jelképezi Litvánia és Magyarország fejlődésének és kölcsönös politikai, kulturális és gazdasági kapcsolatainak új szakaszát, miután a két ország ismét függetlenné vált. 1991. augusztus 24-én Magyarország jogilag elismerte Litvániát, 1991. szeptember 2-án pedig helyreállították a diplomáciai kapcsolatokat. Magyarország támogatta Litvániát a szabadság útján. Dr. Vytautas Grinius, „a szerelem száműzöttje“ (1973–1993 között élt Magyarországon), a Litván–Magyar Kulturális Baráti Társaság elnöke, a magyar nagykövet tiszteletbeli tanácsadója visszaemlékszik rá, hogy „az újonnan alakult Fidesz

³¹⁰ A Tenkes kapitánya, https://hu.wikipedia.org/wiki/A_Tenkes_kapit%C3%A1nya.

³¹¹ Kapitonas Tenkešas, <http://www.cinema.lt/movie/3234/#.Wln5i3mYOUk>.

Budapesten szolidaritási tüntetést szervezett Litvánia és a másik két ország részére. Miután Moszkva gazdasági blokádot hirdetett, humanitárius segílyt gyűjtöttek és küldtek, a kormány pedig ingyenes gyógykezelést biztosított a súlyosan sebesült szabadságharcosoknak, akik a január 13-i véres vilniusi események során sérültek meg, így mentve meg őket a tartós rokkantságtól³¹². Tovább élénkült a két ország gazdasági együttműködése³¹³.

Mindkét ország az Európai Unió és a NATO tagja lett. 2012-ben létrehozták a litván–magyar ifjúsági fórumot. 2015-ben létrehozták a Báthory István Litván–Magyar Ifjúsági Együttműködési Alapot, amelynek célja a két ország fiataljai együttműködésének fejlesztése. Litvániában a magyar kormány támogatásával felújították a Vilniusi Egyetem által rendelkezésre bocsátott és 2001. október 24-én ünnepélyesen megnyitott *Báthory István termet* és a *Magyar Tanulmányok Központját*. Itt működik a Báthory István állandó emlékkiállítás, magyar irodalmi könyvtárat gyűjtenek. Szintén a Vilniusi Egyetemen a 2015/2016-os tanévtől zajlik a magyar nyelv oktatása. A már említett, dr. Rubaževičienė Homoki Margit Mária által 1991-ben alapított Litvániai Magyarok Báthory István Kulturális Szövetsége, amely a Litvániában élő magyarokat és a magyar nyelv, kultúra, történelem iránt érdeklődő embereket egyesíti, különleges szerepet tölt be a magyar–litván történelmi és kulturális kapcsolatok megismertetése terén³¹⁴. 1994 óta a társaság rendszeresen szervez nemzetközi tudományos konferenciákat, az ott elhangzó előadások alapján pedig tudományos tanulmányköteteket adott ki. Ez összehozza a legjelentősebb litván és magyar kutatókat.

Minőségileg új ösztönzést kaptak a litvanisztikai tanulmányok Magyarországon. 1991. októberében a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen az Orosz Filológiai Tanszék vezetője, Zoltán András professzor kezdeményezésére elkezdődött a litván nyelv oktatása³¹⁵. A Szláv és Balti Filológiai Tanszék dr. Laczházi Aranka által vezetett Litvanisztikai Központjában állandó jelleggel folyik a litván nyelv oktatása, és a tudományos kutatások, tudományos, és művészi szövegeket fordítanak litván nyelvről magyarra, tudományos konferenciák zajlanak, fontos oktatási és tudományos

³¹² „Lietuva ir Vengrija - mano dvi Tėvynės!“, <http://www.aidas.lt/lt/tautos-mokykla/article/8448-07-09-lietuva-ir-vengrija-mano-dvi-tevynes>.

³¹³ Plačiau: <https://countryeconomy.com/countries/compare/hungary/lithuania>.

³¹⁴ <https://tmde.lrv.lt/lt/tautines-bendrijos/tautiniu-mazumu-organizacijos/vengrai>.

³¹⁵ Baltistika Vengrijoje: kontaktai su vengrais atsinaujina: Etvešo Lorando universiteto Lituanistikos programos kuratorę dr. Aranką Lacházi kalbina hum. m. dr. Laura Laurušaitė, *Lituanistica*, 2013, t. 59, nr. 3 p. 213-217; *Lithuanian language - Lithuanian studies at ELTE*, http://szlavintezet.elte.hu/nyelvek/litvan/litvan_hist_en.shtml.

kiadványokat publikálnak. 2012-ben az egyetemen önálló litvanisztikai szak indult³¹⁶. Jelenleg ez az egyetlen litvanisztikai kutatóközpont Magyarországon.

13. Akik közel hozták egymáshoz Litvániát és Magyarországot: fordítók és kutatók

A XX. század második felében és a XXI. század elején a két ország kulturális kapcsolatainak fejlesztésében, a kultúrák egymáshoz közel hozásában óriási szerepe volt a nyelvészeknek és irodalomtudósoknak, valamint a fordítóknak. Az alábbiakban bemutatunk néhányat közülük. Közlünk egy listát is az 1951 és 2017 között megjelent legfontosabb magyar szépirodalmi művek fordításairól. A lista meglehetősen hosszú lett. Nem véletlen, hogy 1997-ban Litvániában speciális kiállítást rendeztek *A magyar irodalom litvánul* címmel³¹⁷. A litván irodalom magyar fordításait itt nem tárgyaljuk. A litván költészetből és prózából összehasonlíthatatlanul kevesebbet fordítottak le, de ez a szám folyamatosan nő. A litván költészet fordításának problematikájáról részletesen kifejtette véleményét Bojtár Endre³¹⁸.

A legjelentősebb kutatók és fordítók közül megemlítenők:

Vitas Agurkis (g. 1944-2018) fordító. 1966-ban litván szakon végzett a Vilnusi Egyetemen, magyar prózai műveket, drámákat, meséket fordított³¹⁹.

³¹⁶ Lithuanian language - Lithuanian studies at ELTE, http://szlavintezet.elte.hu/nyelvek/litvan/litvan_hist_en.shtml.

³¹⁷ R. Pakalkienė, Knygos - tai valstybių pasiuntinės: [apie parodą "Vengrų literatūra lietuviškai" Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje], *Vakarinės naujienos*, 1997, kovo 6, p. 1.

³¹⁸ L. továbbá.: M. Karčiauskas, *Dunojaus dienoraštis*, p. 12-15.

³¹⁹ Plačiau: D. Linčiuvienė, Agurkis, Vitas, *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001; A. Musteikis, V. Agurkis, „Irnusiūreiti, ir pajausti“, *Lietuvos žinios*, 2014 10 22; Agurkis, Vitas, <https://www.llvs.lt/narys/101>.

Janina Išganaitytė (sz. 1938) fordító. 1962-ben végezte el a Vilniusi Egyetemet (orosz szakon). Önállóan tanult meg magyarul, a Debreceni Egyetemen vett részt képzésen. Magyar regényeket, kisregényeket fordított. A magyar irodalom terén szerzett érdemeiért 1979-ben megkapta a magyar szerzői jogi ügynökség (Artisjus) és a Magyar Népköztársaság moszkvai nagykövetségének díját, 1990-ben a Magyar Tudományos Akadémia Füst Milán díját, 1992-ben a Pro Cultura Hungarica magyar állami kitüntetését. Az első magyar eredetiből fordított könyv fordítója (Örsi Ferenc. *Kapitonas Tenkešas*, Vilnius, 1975)³²⁰.

Prof. Bojtár Endre (1940-2018). Ismert magyar irodalomtörténész és nyelvész, a közép- és kelet-európai kultúrák és irodalmak szakértője, a litván irodalom fordítója. Összeállította az első litván nyelvkönyvet magyaroknak, (1985). Legfontosabb művei: *Foreword to the Past: A Cultural History of Baltic People*, 1999 (magyarul: *Bevezetés a baltisztikába*, Budapest, Osiris, 1997); E. Bojtár, *Lietuvių-vengrų kalbų žodynas*, Vilnius, 2007³²¹.

³²⁰ Bővebben: A. Musteikis, Vertėja J. Išganaitytė: Vengrija – motinėle, *Lietuvos žinios*, 2014 07 03; <https://www.llvs.lt/narys/159>; <http://www.rasytojai.lt/lt/veikla/57-rasytojai/esami-nariai/i/155-igsawaityte-janina>.

³²¹ Bővebben: Laisvės tuštuma: [pokalbis su vengrų literatūrologu, vertėju, žurnalo “2000” redaktoriumi E. Bojtaru], kalbasi Vilma Kaladytė, *Dienovidis*, 1999, rugs. 24 - spal. 7, nr. 34, p. 9; Pagal jį pasaulyje vertinama lietuvių kultūra: [pokalbis su vengrų baltistu, lietuvių literatūros vertėju ir propagotoju E. Bojtaru apie T. Venclovą], kalbasi Donata Mitaitė, *Kultūros barai*, 2000, nr. 8/9, p. 23-24; B. Stundžia, Savitas žodis apie baltų praeitį: [apie vengrų baltisto E. Bojtaro veikalo „Baltistikos įvadas: senovės baltų kultūra“ išleidimą anglų kalba], *Kultūros barai*, 2001, nr. 1, p. 92-95; Postkolonijinių literatūrų vertimas, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-07-30-postkolonijiniu-literaturu-vertimas/3690>; Apie literatūrų lyginimą ir gyvybingą žuvelę. Pokalbis su vengrų filologu, baltistu E. Bojtaru, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-12-09-apie-literaturu-lyginima-ir-gyvybinga-zuvelę-pokalbis-su-vengru-filologu-baltistu-e-bojtaru/111296>; R. Petkevičius, Baltistikos gintarinis kelias Vengrijoje. Profesorių Endrę Bojtarą kalbina Ričardas Petkevičius. [A baltistika borostyánútja Magyarországon. Ričardas Petkevičius beszélgetése Bojtár Endre professzorral], *Literatūra ir menas*, 2010 09 03, nr. 3296, R. Petkevičius, Pristatyta prof. Endrės Bojtaro naujausia knyga „Kelrodžiai, klystkeliai (Straipsniai apie Vidurio ir Rytų

Dr. Laczházi, Aranka (sz. 1970, Budapest). Nyelvész, műfordító. 1996-ban végezte el a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemet. 1992–1993 között a Vilniusi Egyetemen, 1994-ben a Rigai Egyetemen tanult. 2002-ben védte meg doktori disszertációját az *Aušra* folyóirat szókincséről. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Szláv és Balti Filológiai Intézete Litvanisztikai központjának vezetője. Magyarra fordította Icchokas Meras *Sára* c. művét (Galicza Györggyel, Budapest, 1996), Eugenijus. Ališanka *Nemdohányzó Európáját* (*Nerūkančiujų Europa*; E. Ališanka, *Nemdohányzó Európa: Tra ansia e finitudine. La nuova Europa dei poeti. Szorongás és végesség között. Költők új Európája*, Budapest, 2005), Kornelijus Platelis *Konyhai liftjét*, (*Virtuvinis liftas*; K. Platelis, *Konyhai lift: Tra ansia e finitudine. La nuova Europa dei poeti. Szorongás és végesség között. Költők új Európája*, Budapest, 2005), Rimvydas Stankevičiaus *A mesterlövészét*, (*Snaiperis*; R. Stankevičius, *A mesterlövész: Tra ansia e finitudine. La nuova Europa dei poeti. Szorongás és végesség között. Költők új Európája*, Budapest, 2005). Sigitas Parulskis *Mormogó falát* (*Murmanti siena*; S. Parulskis, *Mormogó fal*, Budapest: L'Harmattan, 2012). Legújabb fordításai: Giedra Radvilavičiūtė *Ma éjjel a falnál alszom* (*Šianakt aš miegosiu prie sienos*; Budapest: Typotex, 2015); Undinė Radzevičiūtė *Halak és sárkányok*, (*Žuvys ir drakonai*; Budapest: Typotex, 2018)³²².

Europos kultūras)", 2015, <https://hu.mfa.lt/hu/lt/naujienos/lietuvos-ambasadoje-budapeste-paminetas-garsaus-vengru-mokslininko-jubiliejus>.

³²² Bővebben: http://szlavintezet.elte.hu/nyelvek/litvan/litvan_lit_hu.shtml; <http://lithuanianculture.lt/atlikejai/aranka-laczhazi-2/?lang=en>; Baltistika Vengrijoje: kontaktai su vengrais atsinaujina: Etvešo Lorando universiteto Lituaniškos programos kuratorę dr. Aranką Lacházi kalbina hum. m. dr. Laura Laurušaitė, *Lituanistica*, 2013, t. 59, nr. 3 p. 213-217.

Rubaževičienė Homoki Margit Mária.

Magyarországon született, a pszichológia doktora, docens, a Vilniusi Egyetemen tanított, a Litvániai Magyarok Báthory István Kulturális Egyesületének vezetője, a magyar–litván történelmi és kulturális kapcsolatokkal foglalkozó nemzetközi konferenciák szervezője és koordinálója, tudományos konferenciakötetek szerkesztője, fordító. Legfontosabb műve: *Magyar–litván/litván–magyar kyszótár/Trumpas lietuvių-vengrų/vengrų-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 1997³²³.

13.1. A magyar irodalom fontosabb fordításai litván nyelvre (XX. sz. második fele–XXI. század eleje)

Petőfi, Sándor (1823-1849), *Eilėraščiai*, vertė V. Bložė, J. Macevičius, E. Matuzevičius, E. Mieželaitis, T. Tilvytis, J. Žemaitis, Alb. Žukauskas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1951.

Aczél, Tamás (g. 1921), *Laisvės prieglobstyje*: romanas, vertė E. Urbonaitė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1953.

Móricz, Zsigmond (1879-1942), *Gimnaičiai*: romanas, vertė D. Sauka, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1956.

Gárdonyi, Géza (1863-1922), *Egero žvaigždės*: romanas, vertė D. Pinigis ir B. Puodžiukaitis, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957.

Illés, Béla (1895-1974), *Karpatų rapsodija*: romanas, vertė K. Jankauskas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958.

Jókai, Mór (1825-1904), *Juodieji deimantai*: romanas, vertė V. Petrauskas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958. Romanas buvo išleistas ir brailio raštu: Jókai, Mór (1825-1904), *Juodieji deimantai*, [Brailio raštas], Vilnius: LAD leidykla, 1985.

Jókai, Mór (1825-1904), *Geltonoji rožė*: [apysaka], vertė J. Adomaitis, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.

³²³ Bővebben l.: Vengrai Lietuvoje: [Pokalbis su Stepono Batoro Lietuvos vengrų kultūros draugijos pirm., psichologijos m. dr. M.Rubaževičiene / Užrašė] Andrius Rastauskas, *Pozicija*, 1994 10 10-16, nr 41, p. 10; G. Ambrazas, Išdidžiai save vadina meilės tremtine, <https://www.lzinios.lt/lzinios/zmones/isdidziai-save-vadina-meiles-tremtine/230788>

Jókai, Mór (1825-1904), *Akmeninė širdis*: romanas, vertė A. Žirgulys, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961. II leidimas 1986; Romano garso įrašas: Vilnius: LAD garso įrašų namai, 1986.

Mikszáth, Kálmán (1847-1910), *Šv. Petro skėtis*: romanas, vertė S. Bulkienė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961.

Mikszáth, Kálmán (1847-1910), *Keista santuoka*: [romanas], vertė B. Saulis, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962. II leidimas Vilnius: Vaga, 1981; Romano garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2011.

Szabó, Magda (1917-2007), *Pasakykite Zofikai*: [romanas], vertė J. Vaišnoras, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962. Romano garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2012.

Móricz, Zsigmond (1879-1942), *Ponų išdaigos*: romanas, vertė K. Jankauskas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963.

Sándor, Kálmán (1903-1962), *Liesiausios karvės metai*: [romanas], vertė J. Jasinevičius, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1964. Romano garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2010.

Molnár, Géza (1923-2011), *Marta*: romanas, vertė J. Vaišnoras, Vilnius: Vaga, 1965.

Szabó, Magda (1917-2007), *Kaukių balius*: [romanas], vertė L. Sauka, Vilnius: Vaga, 1965.

Jókai, Mór (1825-1904), *Aukso žmogus*: romanas. Vertė V. Petrauskas, Vilnius: Vaga, 1966.

Hollós Korvin, Lajos (1905-1971), *Raudonojo bokšto lobis*: romanas, vertė A. Vienožinskis, Vilnius: Vaga, 1966. Romano garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2009.

Fekete, Gyula (1922-2010), *Gydytojo mirtis*: [apysaka], vertė K. Geonas, Vilnius: Vaga, 1967.

Berkesi, András (1919-1997), *Žiedas su antspaudu*, romanas, vertė A. Adamovičienė, A. Mickienė, M. Subatavičienė, Vilnius: Vaga, 1968.

Móricz, Zsigmond (1879-1942), *Laimingas žmogus*: romanas, vertė V. Giedra, Vilnius: Vaga, 1969.

Murányi-Kovács, Endre (1908-1968), *Garibaldžio būgnininkas*: romanas, vertė E. Vildžiūnienė, Vilnius: Vaga, 1970. II leidimas, Vilnius: Rosma, 1993.

Vengrų poetai: Endre Ady (1877-1919), Attila József (1905-1937), Miklós Radnóti (1909-1944), Sándor Weöres (1913-1989), vertė A. Baltakis, Vl. Šimkus, A. Maldonis, Vilnius: Vaga, 1972.

Molnár, Ferenc (1878-1952), *Povilo gatvės vaikai*, vertė Pr. Mašiotas, Vilnius: Vaga, 1973. Romanas buvo išleistas ir brailio raštu, Vilnius: LAD leidykla, 1985

Žmogui reikia šilumos: vengrų apsakymai, vertė Dalia Lenkauskienė; rinkinį sudarė Eugenija Stravinskienė, Vilnius: Vaga, 1973.

Örsi, Ferenc (1927-1994). *Kapitonas Tenkešas*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1975. II leidimas 1994; III leidimas 2007.

Mándy, Iván (1918-1995), *Čutakas ir šyvis*: romanas, vertė B. Pučinskaitė, Vilnius: Vaga, 1974.

Mocsár, Gábor (1921-1988), *Juodoji valtis*: romanas, vertė I. Povilavičiūtė, Vilnius: Vaga, 1975.

Karalius Žaliabarzdis. Vengrų pasakos. Vertė V. Agurkis, Vilnius: Vaga, 1975. II leid. Vilnius: Vyturys, 1992.

Örkény, István (1912-1979), *Totų šeima. Apysaka ir miniatiūros*, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1978. Garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2010.

Illyés, Gyula (1902-1983), *Šandoras Petefis*: biografija, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1978.

Kostolanis, Dežė (Dezső Kosztolányi) (1885-1936), *Ana Edeš*: apysaka, vertė B. Pučinskaitė, redagavo V. Agurkis, Vilnius: Vaga, 1979.

Petőfi, Sándor (1823-1849), *Lyrika*, vertė V. Bložė, S. Geda, J. Macevičius, Vl. Šimkus, Vilnius: Vaga, 1980.

Móra, Ferenc (1879-1934), *Stebuklingi kailinukai*, apysaka, vertė V. Agurkis, Vilnius: Vaga, 1980.

Gábor, Andor (1884-1953), *Daktaras Niekas*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1981.

Tandoris, Dežė (Tandori Dezső) (1938-). *Lokių kiek nori*: eilėraščiai, vertė M. Karčiauskas, Vilnius: Vaga, 1982.

Déry, Tibor (1894-1977), *Trys apysakos*, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1983.

Füst, Milán (1888-1967), *Mano žmonos istorija: kapitono Štero užrašai*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius, 1984. II leid. 2007.

Somogyi Tóth, Sándor (1923-), *Antrasis Žolto Kerekešo gimimas*: romanas, vertė V. Agurkis, Vilnius: Vaga, 1984.

Bókay, János (1892-1961), *Pučinis*: romanas, vertė V. Matonis, Vilnius: Vaga, 1984. Garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2004.

Fejes, Endre (1923-2015), *Rūdžių kapinės*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1985.

Vidor, Miklós (1923-2003), *Finalas sekmadienį*: romanas, vertė V. Agurkis, Vilnius: Vyturys, 1985.

Nuotykiniai užsienio rašytojų kūriniai: [apysaka, romanai], Turinys: Laslas Diurka (Gyurkó, László)-Mirties šešėlis; Nikolajė Štefenesku – Ilga vasara; Pavelas Vežinovas - Šikšnosparniai skraido naktį, Vilnius: Vyturys, 1986.

Móricz, Zsigmond (1879-1942), *Novelės*, sudarė ir vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1987.

Falus, György (1916-1993), Gábor, József, *Tuščias dosje*: romanai, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Mintis, 1987.

Jókai, Mór (1825-1904), *Vengrų nabobas*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1988.

Karinthy, Ferenc (1921-1992), *Budapešto ruduo*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Mintis, 1988.

Gergely, Mihály (1921-1992), *Penkioliktasis kosmoso dėsnis*: romanas, vertė V. Agurkis, Vilnius: Vyturys, 1989.

Fehér, Klára (1922-1996), *Aš turėsiu salą*: apysakos vaikams, vertė V. Agurkis, Vilnius: Vyturys, 1989.

Szabó, Magda (1917-2007), *Stirna*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vyturys, 1990.

Vengrų novelės, vertė V. Agurkis, A. Bučys, J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1990.

Méray, Tibor (1924-), *Imrės Nadžio gyvenimas ir mirtis*: biografija, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Mokslas, 1990. Garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2004.

Szakonyi, Károly (1931-), *Prancūziška ferma*: apysakos ir apsakymai, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1991.

Gyürk, Sarolta. *Voras savo paties voratinklyje*: detektyvinis romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Mintis, 1992. Garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2010.

Nemere, István (1944-), *Karštligė*: romanas, vertė L. Stražnickas, Vilnius: Alna litera, 1992.

Murányi-Kovács, Endre (1908-1968), *Garibaldžio būgnininkas*: romanas, vertė E. Vildžiūnienė, Vilnius: Vaga, 1970, II leid. Vilnius: Rosma, 1993.

Jókai, Mór, Jókai (1825-1904), *Juodoji kaukė*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Amžius, 1993. II leid. Vilnius: Gimtasis žodis, 2006.

Csengery, Judit (1929-2011), *Greta Garbo*: biografija, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Vaga, 1994.

Dama ir valkata: pasaka, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Egmont Lithuania, 1994.

Gárdonyi, Géza (1863-1922), *Abelis ir Estera*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Amžius, 1994.

Jókai, Mór (1825-1904), *Turtingi skurdžiai*: romanas. 2-asis leidimas. Vertė J. Sužiedėlis, Vilnius: Vaiga, 1995. Garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2010.

Móra, Ferenc (1879-1934), *Keturių tėvų duktė: (dailininko mirtis)*, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Amžius, 1995. II leid. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007. Garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2010.

Móra, Ferenc (1879-1934), *Aukso karstas*: istorinis romanas, vertė V. Agurkis, Vilnius: Mintis, 1995.

Didžioji pasaulio pasakų knyga. T. 4: *Europos pasakos* (vengrų pasakos), vertė V. Agurkis, Vilnius: Tyrai, 1999.

Gárdonyi, Géza (1863-1922), *Pavojingos ilgaplaukės: senbernių istorijos*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Amžius, 1996; II leid. Vilnius: Gimtasis žodis, 2006.

Gárdonyi, Géza (1863-1922). *Egerio žvaigždės*: romanas. 2-asis patais. leid., vertė D. Pinigis, B. Puodžiukaitis; vertimą su vengriškuoju originalu palygino ir pataisė Lėda Turai-Petrauskienė, Vilnius: Strofa, 2001.

Szabó, Magda (1917-2007), *Pilotas*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002.

Márai, Sándor (1900-1989), *Žvakės sudega ligi galo*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Tyto alba, 2004.

Fekete, István (1900-1970), *Murza*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Gimtasis žodis, 2004.

Fekete, István (1900-1970), *Lutra: romanas apie ūdrą*, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.

Jókai, Mór (1825-1904), *Juodoji kaukė*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006.

Füst, Milán (1888-1967), *Mano žmonos istorija: kapitono Štero užrašai*, 2-asis leid. Romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.

Márai, Sándor (1900-1989), *Skyrybos Budoje*: romanas, vertė J. Išganaitytė, Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.

Arany, László (1844-1898), *Vengrų liaudies pasakos*, vertė V. Agurkis, Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2009.

Kertész, Imre (1929-2016), *Be likimo*: romanas, vertė A. Jakulis, Vilnius: Alma littera, 2010.

Rejtő, Jenő (1905-1943), *Trys muškietininkai Afrikoje*: nuotykių romanas, Vilnius: Nataiva, 2014.

Kállay, Miklós (1885-1955), *Steponas Batoras*: istorinis romanas, vertė V. Agurkis, Vilnius: Žara, 2013.

Lőrincz, L. László (1939-), *Paskutinis Šivos šokis*: [romanas], vertė A. Jakulis, Vilnius: Kitos knygos, [2015].

Krasznahorkai, László (1954-), *Priešinimosi melancholija*: romanas, vertė V. Agurkis, Vilnius: Kitos knygos, 2016. Garso įrašas: Vilnius: Lietuvos aklujų biblioteka, 2018.

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

- A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations 1541-1699*, ed. by G. Almási, Sz. Brzeziński, I. Horn, K. Teszelszky, Á. Zarnóczki, Cambridge scholars Publishing, 2014, Vol.1: *Study Tours and Intellectual-Religious Relationships*, ed. by G. Almási; Vol. 2: *Diplomacy, Information Flow and Cultural Exchange*, ed. by Sz. Brzeziński, Á. Zarnóczki; Vol. 3: *The Making and Uses of the Image of Hungary and Transylvania*, ed. by K. Teszelszky.
- A Tenkes kapitánya, https://hu.wikipedia.org/wiki/A_Tenkes_kapit%C3%A1nya.
- Acta Tomiciana*, ed. Zygmunt Celichowski, Posnaniae, 1909, t. 10.
- Agurkis, Vitas, <https://www.llvs.lt/narys/101>.
- Airini V., *Pro Deo et Patria. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose*, Kaunas, 2013.
- Akmenytė-Ruzgienė V., Milerytė G., Verslo ir valstybės santykiai: Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų istorija 1925–1941 m., *Kauno istorijos metraštis*, 2011, t. 11.
- Akta odnoszące się do stosunków handlowych Polski z Węgrami głównie z archiwum koszyckiego z lat 1354–1505, wyd. S. Kutrzeba, *Archiwum Komisji Historycznej*, Kraków, 1902, t. 9, p. 407–485.
- Ambrazas G., Išdidžiai save vadina meilės tremtine, *Lietuvos žinios*, 2016 10 08.
- Ambrazas S., rec.: Guliano Bonfante, Baltistikos raštai. Scritti Baltistici, parengė P. U. Dini, B. Stundžia, Vilnius, 2008, *Archivum Lithuanicum*, 2009, t. 11, p. 408.
- Anė K., *Majerlingas: tragiškieji meilužiai*. Romanas, iš prancūzų kalbos vertė Vita Malinauskienė, Vilnius, 1996.
- Anet C., *Marija Večeraitė: Austrijos Vengrijos sosto įpėdinio Rudolfo ir Marijos Večeraitės meilės tragedija*, iš prancūzų k. išvertė Kazys Papečkys, Kaunas–Marijampolė, 1938.
- Anglickienė L., *Kitataučių įvaizdis lietuvių folklore*, Versus aureus, 2006.
- Anglickienė L., The Image of Hungarians in Lithuanian folk culture, *Acta Ethnographica Hungarica*, 2005, Vol. 50 (1-3), p. 99-105.
- AR, dz. IV, kop. 782; dz. V, nr. 3587; nr. 14507.
- Archiwum Domu Radziwiłłów*, wyd. A. Sokołowski, Kraków, 1885, t. 8.
- Atšauktas Vengrijos atstovybės kancleris, *Lietuvos aidas*, 1930 06 25, nr. 141.
- Avž. K., Svečiuose pas vengrų skautus, *Lietuvos aidas*, 1931 08 04, nr. 173.
- B. M., Vengrija ir Lietuva. Lenkų pastangos apjuodinti Lietuvą, *Lietuva*, 1928 01 19, nr. 15, p. 2.
- Baár M., *Historians and Nationalism: East-Central Europe in the Nineteenth Century*, Oxford, 2015.
- Baczkowski K., *Habsburgowie i Jagiellonowie w walce o Węgry w latach 1490-1492*, Oświęcim, 2014.
- Baczkowski K., *Walka o Węgry w latach 1490-1492: z dziejów rywalizacji habsbursko-jagiellońskiej w basenie środkowego Dunaju*, Kraków, 1995.
- Bakfark Bálint Zsigmond Ágost udvari lantosa. Valentinas Bakfarkas Žygimanto Augusto dvaro liutnininkas*, sud. M. Rubaževičienė, vertė K. Rubaževičiūtė, Vilnius, 2012.
- Balsys R., Maldos į senuosius lietuvių ir prūsų dievus XVI-XVII a. rašytiniuose šaltiniuose, *Tautosakos darbai*, 2008, t. 35, p. 250-252.
- Baltijos valstybės parodoj Vengrijoje, *Trimitas*, 1935 05 16, nr. 20.
- Banionis E., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinių tarnyba XV-XVI amžiais*, Vilnius, 1998.
- Baranauskas T., Karaliaus Liudviko Didžiojo santykiai su Lietuva, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010, p. 38.
- Baronas D., Dubonis A., Petrauskas R., *Lietuvos istorija, t. 3: XIII a.-1385 m. Valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų*, Baltos lankos, 2011.

- Baronas D., Pirmosios krikščionių misijos baltų kraštuose, *Lietuvos istorija*, t. 2, *Geležies amžius*, red. G. Zabiela, Vilnius, 2007, p. 404-406.
- Bliujienė A., *Lietuvos priešistorės gintaras*, Versus aureus, 2007, p. 97.
- Blockytė K., Užgavėnių šventės (šiupinio vakaro) specifika Klaipėdos krašte, *Res Humanitariae*, 2010, t. 7, p. 258-268.
- Bojtár E., Kasparas Bekešas ir jo antkapis: mįslės ir nuomonių skirtumai, *Lituanistica*, 1990, t. 1, p. 25-37.
- Bojtár E., The case of Gáspár Bekes, *Journal of Baltic Studies*, 1988, Vol. 19, Iss. 4, p. 323-334.
- Brazgunou A., Europejski romans historyczny i rycerski w przekładach białoruskich XV-XVII wieku, *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, 2013, t. 9, p. 18.
- Braziulis A., Vengrų menas Kaune, *Trimitas*, 1938, nr. 19.
- Brzeziński Sz., recenzja Tamás Kruppa *Tradíció és propaganda keresztútján. Fejezetek Báthory. Zsigmond udvarának kultúrájából*, Budapest 2015 (*Humanizmus és reformáció*, t. 36), Balassi Kiadó, ss. 332, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 2016, t. 60, p. 279.
- Bucsay M., *Geschichte des Protestantismus in Ungarn*, Stuttgart, 1959.
- Budapeštas – gydomų šaltinių miestas, [Kaunas, 1936], 4p.
- Budapešto radio apie Lietuvą, *Trimitas*, 1931 08 20, nr. 34.
- Bumblauskas A., *Senosios Lietuvos istorija 1009-1795*, Vilnius, 2005.
- Burinskaitė K., Vengrijos sukilimo ir Prahos pavasario atgarsiai Lietuvoje, *Lituanistica*, 2009, t. 55, nr. 1-2, p. 38-51.
- Burke P., *The European Renaissance: Centres and Peripheries*, Oxford: Blackwell, 1998.
- Burokas Rom., Recenzija, *Kardas*, 1939, nr. 22.
- Cicėnienė R., LDK ankstyvoji knygos visuomenė: genezė ir raida (iki XVI a. vidurio), *Knygotyra*, 2010, t. 55, p. 15.
- Dąbrowski D., *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201-1264). Biografia polityczna*, Kraków, 2012.
- Dąbrowski J., *Władysław I Jagiellończyk na Węgrzech (1440-1444)*, red. K. Błoch, Oświęcim, 2014.
- Dini P. U., Giambattistos Bodonio Parmoje išleistas lietuviškas „Tėve mūsų“, *Archiwum Lithuanicum*, 2000, t. 2, p. 139-150.
- Diveky A., Bekes (Bekiesz) W., *PSB*, t. 1, s. 402.
- Dokumenty polskie z archiwum dawnego Królestwa Węgier*, wyd. S. A. Sroka, Kraków, 1998-2000, t. 1-2.
- Dobkevičius K., Pažaislis ir Šventojo Vaitiekaus Adalberto misija Prūsijoje, *XXI amžius*, 2003, Nr. 40.
- Dolinskas V., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūrinių ryšių atspindžiai Vilniaus katedros lobyne, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2008, t. 51, p. 46-47.
- Dolinskas V., Šventoji Jadvyga Anžujietė ir jos atminimas Vilniaus katedroje, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010, p. 97-98.
- Dr. V. M., 1863 metų sukilimas. Šimtmečio sukaktis 1863-1963, *I laisvę*, 1963, spalio, nr. 33.
- Drotvinas V., Iš etnonimų istorijos, *Terminologija*, 2006, t. 16.
- Duczmal M., *Izabela Jagiellonka. Królowa Węgier*, Warszawa, 2003.
- Dundulis B., *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*, Vilnius, 1960.
- Dworzecki Bogdanowicz P., [Herbarz szlachty WXL], LVIA, f. 391, l. 265.
- Felczak W., *Historia Węgier*, Wrocław etc., 1983.
- Firkavičiūtė K., Vengrija. Muzika, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2013, t. 34, p. 833.
- Fischinger A., Renesansowa kultura artystyczna Krakowa – architektura i rzeźba, *Kraków w dobie Renesansu*, Kraków, 1989.

Frost R. I., *After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War, 1655-1660*, Cambridge University Press, 2004.

Fuchs F., Ustrój dworu królewskiego za Stefana Batorego, *Studia historyczne wydane ku czci prof. W. Zakrzewskiego*, Kraków, 1908, p. 33-172.

Gaigalaitė V., *Antanas Klementas. Lietuvos bajoro ir rašytojo portretas*, Vilnius, 2005.

Glemža L., Iš vyno Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje istorijos, *Chronicon Palatii Magnorum Ducum Lithuaniae*, 2011, Vol. 1 (2009-2010), p. 178-189.

Górnicki Ł., *Dzieje w Koronie Polskiej*, opr. H. Barycz, Wrocław, 1950.

Grickevičius A., *Vilniškė popiežiškoji seminaria 1583-1655 metais*, Vilnius, 2008.

Grigaravičiūtė S., *History of Lithuanian Diplomacy 1918–1940*, Vilnius, 2013.

Grigelis A., Nauji duomenys apie Romano Simonavičiaus mineraloginę kelionę į Transilvaniją (1803), *Historia et sapientia*, 2011, p. 87-100.

Grigorjevas J., Kasparas Bekešas, *Poezijos pavasaris*, Vilnius, 1976, p. 143-144.

Grįžo iš Vengrijos majoras Kairiūkštis, *Lietuvos aidas*, 1931 06 06, nr. 124.

Gudavičius E., Batoras Steponas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, 2002, t. 2, p. 711.

Gudavičius E., Stepono Batoro politinė koncepcija ir Lietuvos istorinės raidos perspektyvos, *Kultūros barai*, 1996, nr. 1, p. 60-65.

Halecki O., *Jadwiga Andegaweńska i kształtowanie się Europy Środkowowschodniej*, Kraków, 2000.

Hollós A., Венгерские элементы литовского словаря, *A Litván Nagyfejedelemség és a mai Közép- és Kelet-Európa nyelvei: Analógiák és folytonosság. Языки в Великом княжестве Литовском и странах современной Центральной и Восточной Европы: аналогии и преемственность*. Az 1998. május 25–26-i konferencia anyagaб Szerkesztették: A. Laczházi, E. Szmolinka, A. Zoltán, Budapest, 1998, p. 35.

<http://diplomatiniskaunas.lt/vengrijos-garbes-konsulatas/>.

<http://genocid.lt/centras/lt/546/a/>

<http://paneveziokrastas.pavb.lt/2017/07/meno-kuopos-aukletiniui-benediktui-rutkauskui-rutkunui-110/>.

<http://pgm.ldm.lt/lt/gintaras/prekyba-gintaru-ir-gintaro-keliai>.

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-12-09-apie-literaturu-lyginima-ir-gyvybingaja-zuvele-pokalbis-su-vengru-filologu-baltistu-e-bojtaru/111296>;

http://www.kaisiatoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Gratkauskien%C4%97_Ona;

<http://www.leanyfaluanho.hu/kepek/a-katolikus-egyhazi-egyseg-toertenete>;

<http://csendhegyek.blogspot.lt/2014/04/leanyfalu-kalvaria-h.html>.

<http://www.rasytojai.lt/lt/veikla/57-rasytojai/esami-nariai/i/155-iskanaityte-janina>

<http://www.worldometers.info/world-population/hungary-population/>.

http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2013/04/26/aktu_02.html;

https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/hungary_lt.

<https://hu.mfa.lt/hu/lt/dvisalis-bendradarbiavimas/politinis-bendradarbiavimas/vengrija>.

https://kultura.lrytas.lt/literatura/2017/09/11/news/tomas-venclova-puikiame-interviu-atsimine-makabriska-sovietine-lietuva-2516157/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/ae853471-5e32-4661-bc59-4e4b7e2dea86>.

<https://lietuvosdiena.lrytas.lt/-11576418521155791336-lietuvos-ir-vengrijos-prezidentai-pagerb%C4%97-u%C5%BE-laisv%C4%99-kovojusi%C5%B3-%C5%BEmoni%C5%B3-atminim%C4%85.htm>

<https://royalhistoryblog.wordpress.com/2016/01/05/please-forgive-me-i-could-not-resist-love-the-mayerling-incident/>

<https://slaptai.lt/qkilniasirdes-drasos-ir-sunkiai-paaishkinamos-vidines-zmogaus-tvirtybes-paminklasq/#more-8686>.
<https://www.7md.lt/daile/2013-11-15/Interpretatoriaus-galia-https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/i-j-F0A5C/jungerth-arnothy-mihaly-F0A94/>.
<https://www.llvs.lt/narys/159>.
<https://www.urm.lt/default/lt/lietuva-vengrija>.
 Iješas Diula, *Šandoras Petefis: biografija*, iš vengrų kalbos vertė Janina Išganaitytė, Vilnius, 1978.
 Ivinskis Z., Steponas Batoras ir Lietuva (Jo 350 metų mirties sukakties proga), *Kardas*, 1937, Nr. 4, p. 86-91.
 Jokai Maurice, Šmėklų žvejys, *Amerikos lietuvių kalendorius 1912 metams. Pirmi metai*, sutaisė ir išleido J[onas] Ilgaudas, Chicago, [1911].
Jonkaitytė-Gratkauskienė Ona, Sauja gyvenimo, Vilnius, 2013.
 Jonynas A. A., Bekešo kalnas, *Iš Vilniaus į Vilnių*, Vilnius, 2008, p. 206.
 Kacper Bekiesz [legenda], *Legendy Wileńskie*, Vilnius, 1998, p. 79-80.
 Kairiūkštis Č., Žydinčioje Vengrijoje, *Lietuvos aidas*, 1931 06 26, nr. 141.
Kalbų varžybos. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų ir didikų sveikinimai, par. E. Ulčinaite, Vilnius, 2010.
 Kallay M., *Steponas Batoras*, iš vengrų k. vertė V. Agurkis, Vilnius: Žara, 2014.
 Kalnėnas J., Budapešte besidairant. Budapeštas–Viena–Roma–Paryžius–Berlynas, *Trimitas*, 1937 07 15, nr. 28.
 Kalnėnas J., Vakarų kraštuose. Budapeštas–Viena–Roma–Paryžius–Berlynas, *Trimitas*, 1937 06 17, nr. 24.
 Kapitonas Tenkešas, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2007-02-20-kapitonas-tenkesas/13510>.
 Karčiauskas M., *Dunojaus dienoraštis: kelionių apybraižos*, Vilnius, 1983.
 Karčiauskas M., *Prie Dunojaus vengrų žemė: eilėraščiai vaikams*, Vilnius: Vaga, 1975.
 Kármán G., György Rákóczi II's Attempt to Establish a Local Power Base among the Tributaries of the Ottoman Empire, 1653–1657, *A Divided Hungary in Europe*, Vol. 2, p. 76-77.
Kasdienis gyvenimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija, sudarė A. Baliulis ir E. Meilus, Vilnius, 2001.
 Katalin P., *The Golden Age of the Principality (1606–1660)*, B. Köpeczi et al., *History of Transylvania, Akadémiai Kiadó*, 1994, p. 301–358.
 Kiaupa Z., *Lietuvos istorija*, t. 7, I dalis: *Trumpasis XVIII amžius (1733-1795 m.)*, Vilnius, 2012.
 Kiaupienė J., Petrauskas R., *Lietuvos istorija*, t. 4: *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386-1529 m.*, Baltos lankos, 2009.
 Király P., *A magyarok elnevezése a korai európai forrásokban (The Names of Magyars in Early European Sources)*, *Honfoglalás és nyelvészet*, Budapest, 1997.
 Kiss I. N., Agricultural and Livestock Production: Wine and Oxen. The Case of Hungary, I. N. Kiss, *Der Agrarcharakter der ungarischen Exports, von 15. bis 18. Jh., Bd.*, 1978.
 Kiveris A., Prisimenant kolegą Vladą Voverį, jo 90-mečio proga (2), *Mokslo Lietuva*, 2012 05
 Klimka L., „Kitokie“ tarp persirengėlių tradicinėse Užgavėnėse, *Tradicija ir dabartis*, 2014, nr. 9, p. 85.
 Klimka L., Įamžintas karvedžio Kasparo Bekešo atminimas, *Lietuvos aidas*, 2009, liep. 18, p. 2.
 Klimka L., Smagiosios Užgavėnių išdaigos, *Kultūros aktualijos*, 2001, Nr. 1, p. 22–23.
 Kniežaitė M., Vengrą K. Bekešą mena Vilniaus kalva, *Lietuvos žinios*, 2009, bal. 27, p. 14-15.
 Kolankowski L., *Zygmunt August, wielki książe Litwy do roku 1548*, Lwów, 1913.
 Konopczyński Wł., Eperyaszy (Eperioss) Antoni (1689-1747), *PSB*, Kraków, 1947, t. 6, p. 279.

- Korczak L., Karalienės Jadvygos vaidmuo ir politinė padėtis, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010, p. 63-69.
- Körmendy A., Petneki A., Stefan Batory w historiografii węgierskiej, *Stefan Batory – król Rzeczypospolitej i książę Siedmiogrodu*, red. A. Körmendy, R. Lolo, Pułtusk, 2008, p. 11-28.
- Kotlubajus Edvardas, *Radvilos. Nesvyžiaus galerijos portretai*, Vilnius, 1995.
- Kredencialai Vengrijos regentui Horthy, *Lietuva*, 1925 07 13, nr. 153.
- K-tis (Kairiūkštis) Č., Raitas per Vengriją. Apie Vengriją ir leventų organizaciją, *Trimitas*, 1931 06 18, nr. 25.
- Kuzmányi I., *Vilnius útikönyv*, Panoráma sorozat, 2007.
- Kuzmányi I., *Litvánia - Panoráma országkalauzok*, Medicina Könyvkiadó Zrt., 2009.
- Laczházi A. (ismertetés): Magyarok a Litván Nagyfejedelemségben a Jagellók és Báthory István korában. [Ragauskienė, Raimonda: Vengrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Aleksandro Jogailaičio ir Stepono Batoro laikais (1492–1586 m). — Hungarians' Status in the Grand Duchy of Lithuania under the Rule of Jagiello and Stephen Batora (1492–1586). (Istorija. Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai), issue: 72/2008, p.21-31], *Kisebbségkutatás* 18. évf. 2009, 4, p. 756-759.
- Laczházi A., Lietuvių versti ir vengrų fordít semantika ir jos atspindėjimas XVII-XVIII a. vengrų žodynuose, *Leksikografija ir leksikologija*, t. 3: *Konstantino Sirvydo darbai ir jo epocha*, Vilnius, 2013, p. 378-379.
- Laczházi A., Pribušauskaitė J., Ramonienė M., *Litván nyelvtan gyakorlatokkal*, Vilnius, 2014.
- Laczházi A., *Susitikimai su Lietuva*, Vilnius, 2014.
- Laczházi A., Венгерские элементы в лексике литовского языка, *Miscellanea Corviniana. Köszöntő könyv Hollós Attila 70. születésnapjára. Szerkesztették: Abonyi Réka, Janurik Szabolcs és Zoltán András*, Budapest, 2003, p. 236-243.
- László P., The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible, *The Slavonic and East European Review*, 2003, Vol. 81, Nr. 3, p. 421-510.
- Lengvoji atletika žengia priekin, *Trimitas*, 1936 02 06, nr. 6.
- Lepszy K., Kaspar Bekiesz, *PSB*, t. 1, p. 401-402.
- Lesmaitis G., *LDK samdomoji kariuomenė XV a. pabaigoje – XVI a. antrojoje pusėje*, Baltos lankos, 2010.
- Lietuva ir Vengrija – istorijos ir kultūros sąsajos*, sud. M. Rubaževičienė (Homoki); vertė K. Rubaževičiūtė, 2015.
- Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1984, t. 12.
- Lietuviškos kalvarijos prie Dunojaus, *Trimitas*, 1934 10 18, nr. 42.
- Lietuvių pavardžių žodynas*, Vilnius, 1989, t. 2.
- Lietuvių–vengrų kalbų žodynas*, parengė E. Bojtár, Vilnius, 2007.
- Lietuvos aidas*, 1930 06 14, nr. 133.
- Lietuvos aidas*, 1931 05 11, nr. 104.
- Lietuvos aidas*, 1931 08 17, nr. 183.
- Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494-1504)*, par. D. Antanavičius, R. Petrauskas, Vilnius, 2007.
- Lietuvos ir Vengrijos istoriniai-kultūriniai ryšiai: XI-XV amžius*, sud. M. Rubaževičienė, red. K. Rubaževičiūtė, Lietuvos Stepono Batoro vengrų kultūros draugija, [b.d.].
- Lietuvos ir Vengrijos istoriniai-kultūriniai ryšiai: XVI amžius*, sud. M. Rubaževičienė, Vilnius, 2009.
- Lietuvos Metrika, 1550 09 30-1552 12 22, AGAD, MK 81, l. 264.
- Lietuvos Metrika*, kn. 31, 70, 76, 77, 83.

- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 51 (1566-1574). Užrašymų knyga 51*, parengė A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas, Vilnius, 2000.
- Lietuvos Respublikos karinė diplomatija 1919 – 1940*, Vilnius, 2016.
- Lietuvos statistikos metraštis 1924-1926 m. Pirmoji laida*, Kaunas, 1927.
- Lietuvos statistikos metraštis 1927-1928 m.*, Kaunas, [1929].
- Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. SA b. 4720.
- Lietuvos vietovardžių žodynas, t. I: A-B*, Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- Linčiuvienė D., Agurkis, Vitas, *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001.
- Litvânia a XXI. század küszöbén*, aut. V. Grinis, Vilnius, 1999.
- Litvânia: informacinis leidinys*, (aut. V. Grinis), Vilnius, 1981.
- LMAVB, RS*, f. 7-2116.
- LNNMMB, RS*, f.13-52.
- Łopalewski T., *Batory na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Wilno, 1934..
- LTSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, Vilnius, 1957, t. 2.
- Lūžys S., Daugiakalbystė LDK: realijos, politika, žaidimai, *Darnioji daugiakalbystė*, 2012, nr. 1, p. 31-42.
- LVA*, f. 671, (Lietuvos pasiuntinybė Vokietijoje), ap. 1, b. 38.
- Macartney C. A., *The Medieval Hungarian Historians: A Critical and Analytical Guide*, Cambridge University Press, 1953.
- Mačiukas Ž., Makra Benediktas, *LDK valdovų rūmų biografinis žodynas*, sud. A. Ragauskas, R. Ragauskienė, Vilnius, 2010, rankraštis., LDK valdovų rūmai.
- Mačiukas Ž., Zigmantas Liuksemburgietis ir Žemaitijos byla Konstanco bažnytiniame susirinkime 1414-1418 metais, *Lietuva ir jos kaimynai: nuo normanų iki Napoleono*, Vilnius, 2001, p. 127-149.
- Marcinkevičienė D., Atminimo lenta Jonui ir Jurgiui Dobkevičiams, *XXI amžius*, 2013 04 26, nr. 17.
- Matušakaitė M., *Apranga XVI-XVIII a. Lietuvoje*, Vilnius, 2003, p. 43, 49 etc.; I. Turnau, *Słownik ubiorów*, Warszawa, 1999.
- Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1971, t. 3, p. 713.
- Mėrajus T., *Imrės Nadžio gyvenimas ir mirtis*, iš vengrų kalbos vertė Janina Išganaitytė, Vilnius, 1990.
- Merkelis A., Prof. Antanas Kriščiukaitis, *Kardas*, 1933, nr. 13, p. 245. II leidimas pasirodė 1921 m.
- Michalski J., Radziwiłł Karol Stanisław zwany Panie Kochanku, *PSB*, 1987, t. 30, p. 248–262.
- Mikalojus Horthy – Vengrijos viceregentas (1920–III. I–1935), *Kardas*, 1935 03 01, nr. 5.
- Mikulytė B., Šimtas Onos Gratkauskienės metų, *Kaišiadorių aidai*, 2012 09 14;
- Monarchia Jagiellonów 1399-1586*, pod. red. M. Derwicha, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003.
- Moravskis Stanislovas, *Iš visur po truputį*, t. 2: *Broliai bajorai: Asiskyrėlio gavenda*, iš lenkų k. vertė ir parengė R. Griškaitė, Vilnius, 2016.
- Mróz L., *Dzieje cyganów-romów w Rzeczypospolitej. XV–XVIII w.*, Warszawa, 2000.
- Mróz L., *Roma-Gypsy Presence in the Polish-Lithuanian Commonwealth: 15th-18th*, Budapest, 2015.
- Musteikis A., Agurkis V., „Ir nusižiūrėti, ir pajausti“, <https://www.lzinios.lt/lzinios/kultura-ir-pramogos/v-agurkis-ir-nusiziureti-ir-pajausti-/189543>.
- Musteikis A., V. Agurkis, „Ir nusižiūrėti, ir pajausti“, Lietuvos žinios, 2014 10 22.
- Musteikis A., Vertėja J. Išganaitytė: Vengrija – motinė, Lietuvos žinios, 2014 07 03.
- Navickaitė-Šakėnienė V., *Vengrai Vilniuje iki XVII a. pab. Istorinis maršrutas*, LEU HUF taikomosios istorijos studijų bakalaurinis darbas, Vilnius, 2018.
- Olahus Nicolaus, *Historia spraw Atyle, króla węgierskiego, z łacińskiego języka na polski przełożona*, Kraków, 1574, drukarnia M. Wirzbięta.
- Olejnisk K., *Stefan Batory 1533-1586*, Warszawa, 1988.

- P., Kaip Lietuvai atstovaujama Vengrijoje (Laiškas iš Budapešto), *Lietuvos aidas*, 1931 11 20, nr. 265.
- Pajewski J., *Węgierska polityka Polski w połowie XVI wieku: (1540-1571)*, Kraków, 1932.
- Pakalkienė R., Knygos - tai valstybių pasiuntinės, *Vakarinės naujienos*, 1997, kovo 6, p. 1.
- Palionis J., *XVII a. pabaigos – XVIII a. pirmosios pusės Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai*, Vilnius, 2008.
- Patiejūnienė E., Nepelnytai užmirštas Motiejaus Strijkovskio kūrinys, *Žmogus ir žodis*, 2013, t. 2, p. 20-32.
- Patiejūnienė E., Trys Motiejaus Strijkovskio Kronikos vertimo ištraukos, *Senoji Lietuvos literatūra*, knyga 33, Vilnius, 2012, p. 230-243.
- Pawiński A., Stefan Batory jako myśliwiec, *Źródła dziejowe*, Warszawa, 1882, t. XI.
- Petöfi S., Vengrų bajoras, (iš A. Petöfi'o), *Neva juokai, neva ašaros*, parašė Druskius, Kaunas, 1915, p. 149–150.
- Petrauskas R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje-XV a. Sudėtis-Struktūra-Valdžia*, Aidai, 2003.
- Petrauskas R., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenė vėlyvaisiais viduramžiais: bendruomenė ir individas, struktūros ir institucijos, J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 4: *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386-1529 m.*, [Vilnius], 2009, p. 254.
- Petrauskas R., Valdovas ir jo karūna: neįvykusios Vytauto karūnacijos aplinkybės, *Lietuvos istorijos metraštis. 2009 metai 2*, Vilnius, 2010, p. 64.
- Petrauskas R., Vengrija-Lenkija-Lietuva: dinastinių unijų paieškos, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010, p. 17-26.
- Petuchauskas M., Kultūros žemynas, tilpęs teatre, *Kultūros barai*, 2003, Nr. 1, p. 80–81.
- Pietkiewicz K., Dwór Litewski Wielkiego Księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492-1506), *Lietuvos valstybė XII-XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 75-128.
- Pinkus S., *Lietuvos pilys*, Vilnius, 1971, p. 185.
- Plewczyński M., Uzbrojienie jazdy i piechoty polskiej w I poł. XVI w., *Technika a wojna*, Siedlce, 2000, p. 93-95.
- Pociecha W., Barbara Zapolya (1495-1515), *PSB*, t. 1, p. 293-295.
- Pociecha W., *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie odrodzenia*, Poznań, 1958, t. 4, p. 202-209.
- Prochaska W., Wyprawa św. Kazimiera na Węgry (1472-1474), *Ateneum Wileńskie*, 1923, t. 1, p. 10-28.
- Przybyszewski B., *Barbara Zapolya, królowa Polski 1512-1515*, Łańcut, 2000.
- Radius, Žydinčioje Vengrijoje, *Lietuvos aidas*, 1931 06 26, nr. 141, p. 2
- Ragauskas A., *Vilniaus miestas valdantis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662-1702 m.)*, Vilnius, 2002. [Ragauskienė R.], Skirsnemunė: didinga praeitis, *Šviesa, Jurbarko rajono laikraštis*, 2013. 12. 25.
- Ragauskienė R., Šunys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų dvaruose (XIII a. vidurys – pirmoji XVII a. pusė), *Lietuvos pilys*, Vilnius, 2010, nr. 6, p. 164-181.
- Ragauskienė R., *Karališkojo Birštono praeitis. Istorinė raida iki XIX a.*, Vilnius, 2004.
- Ragauskienė R., LDK valdovų vilnietiški itinerariumai, *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2002-2004 m. istorinių šaltinių paieškos*, sud. R. Ragauskienė, Vilnius, 2006, p. 309-310.
- Ragauskienė R., Lietuvos didikai 1515 m. Jogailaičių ir Habsburgų susitikime Vienoje, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/ldk-istorija-1515-m-jogailaiciu-ir-habsburgu-susitikime-vienoje-582-359319>.
- Ragauskienė R., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515-1584 m.)*, Vilnius, 2002.
- Ragauskienė R., Litewski okres w życiu królewskiego muzyka XVI wieku Walentego Bakfarka, *Litwa w epoce Wazów*, Warszawa, 2006, p. 415-428.

- Ragauskienė R., *Mirties nugalėti nepavyko: Biržų ir Dubingių kunigaikščių Radvilų biologinė istorija XV a. pab.-XVII a.*, Vilnius, 2017.
- Ragauskienė R., Steponas Batoras, *100 iškiliausių Lietuvos žmonių*, Vilnius, 2009, p. 15-16.
- Ragauskienė R., Vengrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Aleksandro Jogailaičio ir Stepono Batoro laikais (1492–1586 m), *Istorija*, 2008, Nr. 72, p. 21-31.
- Ragauskienė R., Zanthay Zigmantas, *LDK valdovų rūmų biografinis žodynas*, sud. A. Ragauskas, R. Ragauskienė, Vilnius, 2010, rankraštis, LDK valdovų rūmai.
- Reikalauja pakeisti taikos sutartį, *Trimitas*, 1927, nr. 47.
- Relacje nuncjuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690*, wyd. E. Rykaczewski, Berlin, Poznań, 1864, t. 1.
- Remecas E., Vengrijos monetos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, *Numizmatika. Metraštis*, 2003-2004, t. 4-5, p. 21-37.
- Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Versus Aureus, 2004.
- Rowell S. C., Du europos pakraščiai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Ispanų Karalysčių ryšiai 1411-1412 ir 1434 m. tekstuose, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2003 metai, t. 1, Vilnius, 2004, p. 165
- Rowell S. C., Lietuva, Moldova ir Vengrija XIV-XV a. sandūroje, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010, p. 27.
- Rowell S. C., Pomirtinis Vladislovo Varniečio gyvenimas – Vidurio Europos karalius Artūras iš Lietuvos, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2006 metai, 2, Vilnius, 2007, p. 5-30.
- Rowell S. C., Trumpos akimirkos iš Kazimiero Jogailaičio dvaro: neeilinė kasdienybė tarnauja valstybei, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2004/1, Vilnius, 2005, p. 32-43.
- Rubaževičienė Homoki M., *Trumpas vengrų-lietuvių ir lietuvių-vengrų kalbų žodynas*, Vilnius: Enciklopedija, 1997.
- Ruzas V., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetos Lietuvos banko Pinigų muziejuje. Katalogas*, Vilnius, 2015.
- Sajauskas S., Simboliai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetose, *Pinigų studijos*, 2007, nr. 2, p. 61.
- Samalavičius S., *Vilniaus rotušė*, Vilnius, 2006.
- Savickis J., *Raštai, t. 3: Kelionių apybraižos*, Vilnius, 1995.
- Šeikis G., Alanta tarp Astikų ir Radvilų. Vengrų pėdsakai Alantos krašte XVI a. pabaigoje, *Voruta*, 2016 m. Nr. 11 (829), p. 5-6.
- Sliesoriūnas G., *Lietuvos istorija, t. 6: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588-1733 metais)*, Vilnius, 2015.
- Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności przez W. Barana, J. Dąbrowskiego, J. Łosia, J. Ptaśnika, S. Zachorowskiego*, Kraków 1919.
- Sroka S., *Z dziejów stosunków polsko-węgierskich w późnym średniowieczu: szkice*, Kraków, 1995.
- Sruogienė V., Lietuva ir Vengrija, <http://partizanai.org/?layout=blog&view=category&id=93:periodika&start=640>.
- Statut Litewski drugiej redakcyi (1566), *Pomniki prawa Litewskiego z XVI wieku*, wyd. Dr. F. Piekosiński, Kraków, 1900.
- Sucheni-Grabowska A., *Zygmunt August król polski i wielki książę litewski 1520–1562*, Warszawa, 1996.
- Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto šaltiniai, sud. M. Čiurinskas, Vilnius, 2003.
- Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010.
- Szádeczky L., *Kornyati Bekes Gáspár*, Budapest, 1887.
- Szajnocha K., *Jadwiga i Jagiello*, Warszawa, 1905.
- Szeged–Rinktinė 4–3, *Trimitas*, 1937 07 02, nr. 26.

- Taagepera R., Baltic quest for a Hungarian path, 1965, *Journal of Baltic studies*, 2013, t. 44, nr. 1, p. 19–47.
- Tandoris Dežė, *Lokių kiek nori: eilėraščiai*, vertė M. Karčiauskas, Vilnius: Vaga, 1982.
- Tarybų Lietuvos enciklopedija*, 1988, t. 4.
- Tęgowski J., Między Litwą, Polską i Węgrami. Problem politycznej przynależności Podola w końcu XIV i w początkach XV wieku, *Pamiętnik Kijowski*, t. 7: *Polacy na Podolu*, red. H. Stroński, Kijów, 2004, p. 15-16.
- Tęgowski J., *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań-Wrocław, 1999.
- Tekstai apie dizainą– lietuviški ir tarptautiniai kontekstai*, Vilnius, 2011.
- Telefonas ir žmonių kultūra, *Trimitas*, 1929 02 07, nr. 6.
- Tomkowicz S., *Materjały do historii stosunków kulturalnych w XVI w. na dworze królewskim w Polsce*, Kraków, 1915.
- Tots S., Once again to the question of mediated (indirect) Hungarian borrowings into the Latvian language: Latgalian kuntuži, *Via Latgalica*, 2016, Iss. 8, p. 30-36.
- Trimitas*, 1930 12 25, nr. 52.
- Trimitas*, 1933 08 17, nr. 33, 1933 07 27, nr. 30.
- Trimitas*, 1940, Nr. 14.
- Trimito redaktorius išvyko užsienin, *Trimitas*, 1937 04 29, nr. 17.
- Trimonienė R., Aleksandro Jogailaičio laikų pasiuntiniai į Lenkijos karalystę, *Lituanistika*, 2016, t. 62, nr. 3, p. 171.
- Trimonienė R., Kultūriniai ryšiai Jogailaičių Europoje XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, sud. D. Steponavičienė, Vilnius, 20007, p. 9-13.
- Trimonienė R., Vakarų Europos rekomendaciniai raštai Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero dvariškiui. Aleksandro Soltano politinės veiklos štrichai, *Lietuvos istorijos studijos*, 1996, t. 3, p. 101-119.
- Tüdős S. Kinga, Testamentul lui Bekes Gáspár. Grodno, 1 noiembrie 1579, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, 2006, Vol. 14, p. 181-188.
- Urbanavičius A., *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661-1795 metais. Šprašas*, Vilnius, 2009.
- Vaicekauskas A. Lietuvių žiemos šventės. Bendruomeninės kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab. - XX a. pr., Kaunas, 2005.
- Vaškevičiūtė I., Tautų kraustymosi ir baltų genčių sklaidos laikotarpis, *Lietuvos istorija*, t. 2, *Geležies amžius*, red. G. Zabiela, Vilnius, 2007, p. 244-245
- Vengrai prievarta keis nevengriškas pavardes, *Trimitas*, 1935 07 04, nr. 27, p. 499.
- Vengrijos dailės paroda Kaune globojama Jo Ekscelencijos Lietuvos Respublikos prezidento pono Antano Smetonos ir jo šviesiausios aukštybės Vengrijos karalystės regento Vitéz Nagybányai Horthy Miklós. Garbės pakvietimas*. [Kaunas, 1938].
- Vengrijos gedulo diena, *Lietuvos aidas*, 1930 06 05, nr. 126.
- Vilniaus miesto istorijos dokumentai: Vilniaus miesto istorijos skaitinių chrestomatija*, Vilnius, 2003.
- Vitkauskienė R. B., *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2002-2004 m. istorinių šaltinių paieškos*, sud. R. Ragauskienė, Vilnius, 2006, p. 78, 94.
- Vitkauskienė R. B., *Złotnictwo wileńskie. Ludzie i dzieła XV-XVIII wiek*, Warszawa, 2006, p. VUB RS, f. 48-32599.
- Vyriausybės žinios*, 1931-10-14, Nr. 365-2488.
- www.ciurlionis.lt/.../file/MKC%20chronologija%201921-2010.pdf
- www.saltiniai.info/.../Lietuvos_atstovai_uzsienio_valstybese_1918-
- Wydra W., Rzepka W.R., *Chrestomatia staropolska*, Wrocław 1984.

- Ziembicki W., *Ostatnie łowy Batorego*, Lwów, 1937.
- Žiemelis D., Tipologiškai artimi Lietuvai ūkiai: Čekija, Lenkija, Vengrija ankstyvaisiais Naujaisiais laikais, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2013/2, Vilnius, 2014, p. 87-116.
- Zoltán A., Палемон и Аттила (Из истории языковых и культурных контактов венгров с народами Великого княжества Литовского), *Studia Russica*, 1999, t. 17, p. 141-153.
- Żywot s. Władysława krola węgierskiego pobożnym nazwanego, wyjęty z kronikarzew węgierskich y polskich, Antoniego Bonfiniusza, Michála Ritiuszá, Marćiná Kromerá y inszych pisarzew [...], roku 1630*, [Wilno].
- Волощук М., Походы Лайоша Анжуйского против Литвы в польской историографии XLX - начала XXI вв., *Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje*, sud. R. R. Trimonienė, R. Jurgaitis, Vilnius, 2007, p. 303-318.
- Петкявичус Р., К этимологии слов: венгерское láng «пламя» и литовское langas «окно» [Szavak etimológiájához: a magyar "láng" és a litván "langas" (ablak)], IV Szegedi Ukrán Konferencia, 2005 november 25, *Hungaro-ruthenica*, 2008, Szeged, p. 171-174.
- Российская Национальная Библиотека в Санкт Петербурге*, f. 971, op. 2, Col. aut. 234, nr. 60.
- Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік*. Каментаріі, Мінск, 1989.
-
- Petőfi S., Vengrų bajoras, (iš A. Petőfi'o), *Neva juokai, neva ašaros*, parašė Druskus, Kaunas, 1915, p. 149–150.
- Petrauskas R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje-XV a. Sudėtis-Struktūra-Valdžia*, Aidai, 2003.
- Petrauskas R., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenė vėlyvaisiais viduramžiais: bendruomenė ir individas, struktūros ir institucijos, J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 4: *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386-1529 m.*, [Vilnius], 2009, p. 254.
- Petrauskas R., Valdovas ir jo karūna: neįvykusios Vytauto karūnacijos aplinkybės, *Lietuvos istorijos metraštis. 2009 metai* 2, Vilnius, 2010, p. 64.
- Petrauskas R., Vengrija-Lenkija-Lietuva: dinastinių unijų paieškos, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010, p. 17-26.
- Petuchauskas M., Kultūros žemynas, tilpęs teatre, *Kultūros barai*, 2003, Nr. 1, p. 80–81.
- Pietkiewicz K., Dwór Litewski Wielkiego Księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492-1506), *Lietuvos valstybė XII-XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 75-128.
- Pinkus S., *Lietuvos pilys*, Vilnius, 1971, p. 185.
- Plewczyński M., Uzbrojenie jazdy i piechoty polskiej w I poł. XVI w., *Technika a wojna*, Siedlce, 2000, p. 93-95.
- Pociecha W., Barbara Zapolya (1495-1515), *PSB*, t. 1, p. 293-295.
- Pociecha W., *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie odrodzenia*, Poznań, 1958, t. 4, p. 202-209.
- Prochaska W., Wyprawa św. Kazimiera na Węgry (1472-1474), *Ateneum Wileńskie*, 1923, t. 1, p. 10-28.
- Przybyszewski B., *Barbara Zapolya, królowa Polski 1512-1515*, Łańcut, 2000.
- Radius, Žydinčioje Vengrijoje, *Lietuvos aidas*, 1931 06 26, nr. 141, p. 2
- Ragauskas A., *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662-1702 m.)*, Vilnius, 2002. [Ragauskienė R.], Skirsnemunė: didinga praeitis, *Šviesa, Jurbarko rajono laikraštis*, 2013. 12. 25.
- Ragauskienė R. Šunys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų dvaruose (XIII a. vidurys – pirmoji XVII a. pusė), *Lietuvos pilys*, Vilnius, 2010, nr. 6, p. 164-181.

- Ragauskienė R., *Karališkojo Birštono praeitis. Istorinė raida iki XIX a.*, Vilnius, 2004.
- Ragauskienė R., LDK valdovų vilnietiški itinerariumai, *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2002-2004 m. istorinių šaltinių paieška*, sud. R. Ragauskienė, Vilnius, 2006, p. 309-310.
- Ragauskienė R., Lietuvos didikai 1515 m. Jogailaičių ir Habsburgų susitikime Vienoje, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/ldk-istorija-1515-m-jogailaiciu-ir-habsburgu-susitikime-vienoje-582-359319>.
- Ragauskienė R., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515-1584 m.)*, Vilnius, 2002.
- Ragauskienė R., Litewski okres w życiu królewskiego muzyka XVI wieku Walentego Bakfarka, *Litwa w epoce Wazów*, Warszawa, 2006, p. 415-428.
- Ragauskienė R., *Mirties nugalėti nepavyko: Biržų ir Dubingių kunigaikščių Radvilų biologinė istorija XV a. pab.-XVII a.*, Vilnius, 2017.
- Ragauskienė R., Steponas Batoras, *100 iškiliausių Lietuvos žmonių*, Vilnius, 2009, p. 15-16.
- Ragauskienė R., Vengrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Aleksandro Jogailaičio ir Stepono Batoro laikais (1492–1586 m), *Istorija*, 2008, Nr. 72, p. 21-31.
- Ragauskienė R., Zanthay Zigmantas, *LDK valdovų rūmų biografinis žodynas*, sud. A. Ragauskas, R. Ragauskienė, Vilnius, 2010, rankraštis, LDK valdovų rūmai.
- Reikalauja pakeisti taikos sutartį, *Trimitas*, 1927, nr. 47.
- Relacje nuncjuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690*, wyd. E. Rykaczewski, Berlin, Poznań, 1864, t. 1.
- Remecas E., Vengrijos monetos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, *Numizmatika. Metraštis*, 2003-2004, t. 4-5, p. 21-37.
- Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Versus Aureus, 2004.
- Rowell S. C., Du europos pakraščiai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Ispanų Karalysčių ryšiai 1411-1412 ir 1434 m. tekstuose, *Lietuvos istorijos metraštis. 2003 metai*, t. 1, Vilnius, 2004, p. 165
- Rowell S. C., Lietuva, Moldova ir Vengrija XIV-XV a. sandūroje, *Šventoji Jadvyga ir Lietuva*, Vilnius, 2010, p. 27.
- Rowell S. C., Pomirtinis Vladislovo Varniečio gyvenimas – Vidurio Europos karalius Artūras iš Lietuvos, *Lietuvos istorijos metraštis. 2006 metai*, 2, Vilnius, 2007, p. 5-30.
- Rowell S. C., Trumpos akimirkos iš Kazimiero Jogailaičio dvaro: neeilinė kasdienybė tarnauja valstybei, *Lietuvos istorijos metraštis. 2004/1*, Vilnius, 2005, p. 32-43.
- Rubaževičienė Homoki M., *Trumpas vengrų-lietuvių ir lietuvių-vengrų kalbų žodynas*, Vilnius: Enciklopedija, 1997.
- Ruzas V., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetos Lietuvos banko Pinigų muziejuje. Katalogas*, Vilnius, 2015.
- Sajauskas S., Simboliai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetose, *Pinigų studijos*, 2007, nr. 2, p. 61.
- Samalavičius S., *Vilniaus rotušė*, Vilnius, 2006.
- Savickis J., *Raštai, t. 3: Kelionių apybraižos*, Vilnius, 1995.
- Šeikis G., Alanta tarp Astikų ir Radvilų. Vengrų pėdsakai Alantos krašte XVI a. pabaigoje, *Voruta*, 2016 m. Nr. 11 (829), p. 5-6.
- Sliesoriūnas G., *Lietuvos istorija, t. 6: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588-1733 metais)*, Vilnius, 2015.
- Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności przez W. Barana, J. Dąbrowskiego, J. Łosia, J. Ptaśnika, S. Zachorowskiego*, Kraków 1919.
- Sroka S., *Z dziejów stosunków polsko-węgierskich w późnym średniowieczu: szkice*, Kraków, 1995.

- Sruogienė V., Lietuva ir Vengrija, <http://partizanai.org/?layout=blog&view=category&id=93:periodika&start=640>.
- Statut Litewski drugiej redakcyi (1566), *Pomniki prawa Litewskiego z XVI wieku*, wyd. Dr. F. Piekosiński, Kraków, 1900.
- Sucheni-Grabowska A., *Zygmunt August król polski i wielki książę litewski 1520–1562*, Warszawa, 1996.
- Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto šaltiniai, sud. M. Čiurinskas, Vilnius, 2003.
- Šventoji Jadvyga ir Lietuva, Vilnius, 2010.
- Szádeczky L., *Kornyati Bekes Gáspár*, Budapest, 1887.
- Szajnocha K., *Jadwiga i Jagiełło*, Warszawa, 1905.
- Szeged–Rinktinė 4–3, *Trimitas*, 1937 07 02, nr. 26.
- Taagepera R., Baltic quest for a Hungarian path, 1965, *Journal of Baltic studies*, 2013, t. 44, nr. 1, p. 19–47.
- Tandoris Dežė, *Lokių kiek nori: eilėraščiai*, vertė M. Karčiauskas, Vilnius: Vaga, 1982.
- Tarybų Lietuvos enciklopedija*, 1988, t. 4.
- Tęgowski J., Między Litwą, Polską i Węgrami. Problem politycznej przynależności Podola w końcu XIV i w początkach XV wieku, *Pamiętnik Kijowski*, t. 7: *Polacy na Podolu*, red. H. Stroński, Kijów, 2004, p. 15-16.
- Tęgowski J., *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław, 1999.
- Tekstai apie dizainą– lietuviški ir tarptautiniai kontekstai*, Vilnius, 2011.
- Telefonas ir žmonių kultūra, *Trimitas*, 1929 02 07, nr. 6.
- Tomkowicz S., *Materjały do historyi stosunków kulturalnych w XVI w. na dworze królewskim w Polsce*, Kraków, 1915.
- Tots S., Once again to the question of mediated (indirect) Hungarian borrowings into the Latvian language: Latgalian kuntuži, *Via Latgalica*, 2016, Iss. 8, p. 30-36.
- Trimitas*, 1930 12 25, nr. 52.
- Trimitas*, 1933 08 17, nr. 33, 1933 07 27, nr. 30.
- Trimitas*, 1940, Nr. 14.
- Trimito redaktorius išvyko užsienin, *Trimitas*, 1937 04 29, nr. 17.
- Trimonienė R., Aleksandro Jogailaičio laikų pasiuntiniai į Lenkijos karalystę, *Lituanistika*, 2016, t. 62, nr. 3, p. 171.
- Trimonienė R., Kultūriniai ryšiai Jogailaičių Europoje XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, sud. D. Steponavičienė, Vilnius, 2007, p. 9-13.
- Trimonienė R., Vakarų Europos rekomendaciniai raštai Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero dvariškiui. Aleksandro Soltano politinės veiklos štrichai, *Lietuvos istorijos studijos*, 1996, t. 3, p. 101-119.
- Tüdős S. Kinga, Testamentul lui Bekes Gáspár. Grodno, 1 noiembrie 1579, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, 2006, Vol. 14, p. 181-188.
- Urbanavičius A., *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661-1795 metais. Šrašas*, Vilnius, 2009.
- Vaicekauskas A. Lietuvių žiemos šventės. Bendruomeninės kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab. - XX a. pr., Kaunas, 2005.
- Vaškevičiūtė I., Tautų kraustymosi ir baltų genčių sklaidos laikotarpis, *Lietuvos istorija*, t. 2, *Geležies amžius*, red. G. Zabiela, Vilnius, 2007, p. 244-245
- Vengrai prievarta keis nevengriškas pavardes, *Trimitas*, 1935 07 04, nr. 27, p. 499.
- Vengrijos dailės paroda Kaune globojama Jo Ekscelencijos Lietuvos Respublikos prezidento pono Antano Smetonos ir jo šviesiausios aukštybės Vengrijos karalystės regento Vitéz Nagybánayai Horthy Miklós. Garbės pakvietimas*. [Kaunas, 1938].

Vengrijos gedulo diena, *Lietuvos aidas*, 1930 06 05, nr. 126.

Vilniaus miesto istorijos dokumentai: Vilniaus miesto istorijos skaitinių chrestomatija, Vilnius, 2003.

Vitkauskienė R. B., *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2002-2004 m. istorinių šaltinių paieškos*, sud. R. Ragauskienė, Vilnius, 2006, p. 78, 94.

Vitkauskienė R. B., *Złotnictwo wileńskie. Ludzie i dzieła XV-XVIII wiek*, Warszawa, 2006, p. VUB RS, f. 48-32599.

Vyriausybės žinios, 1931-10-14, Nr. 365-2488.

www.ciurlionis.lt/.../file/MKC%20chronologija%201921-2010.pdf

www.saltiniai.info/.../Lietuvos_atstovai_uzsienio_valstybose_1918-

Wydra W., Rzepka W.R., *Chrestomatia staropolska*, Wrocław 1984.

Ziembicki W., *Ostatnie łowy Batorego*, Lwów, 1937.

Žiemelis D., Tipologiškai artimi Lietuvai ūkiai: Čekija, Lenkija, Vengrija ankstyvaisiais Naujaisiais laikais, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2013/2, Vilnius, 2014, p. 87-116.

Zoltán A., Палемон и Аттила (Из истории языковых и культурных контактов венгров с народами Великого княжества Литовского), *Studia Russica*, 1999, t. 17, p. 141-153.

Żywot s. Władysława krola węgierskiego pobożnym nazwanego, wyjęty z kronikarzew węgierskich y polskich, Antoniego Bonfiniusza, Michála Ritiuszá, Marćiná Kromerá y inszych pisarzew [...], roku 1630, [Wilno].

Волощук М., Походы Лайоша Анжуйского против Литвы в польской историографии ХLХ - начала ХХI вв., *Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje*, sud. R. R. Trimonienė, R. Jurgaitis, Vilnius, 2007, p. 303-318.

Петкявичус Р., К этимологии слов: венгерское láng «пламя» и литовское lángas «окно» [Szavak etimológiájához: a magyar "láng" és a litván "langas" (ablak)], IV Szegedi Ukrán Konferencia, 2005 november 25, *Hungaro-ruthenica*, 2008, Szeged, p. 171-174.

Российская Национальная Библиотека в Санкт Петербурге, f. 971, op. 2, Col. aut. 234, nr. 60.

Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментаріі, Мінск, 1989.